

1 Inledning

Mottagandet av ensamkommande asylsökande barn sker på grupphem som finns i anslutning till flyktingförläggningarna på olika håll i landet. Grupphemmen ansvarar för barnens boende, utkomst, fostran och vård medan andra myndigheter, i främsta hand Utlänningsverket och polisen, svarar för asylansökningsprocessen. (Qvist 2001, 7-9) Arbetet med de ensamkommande barnen är en relativt ny företeelse i Finland. Det tog sin början under de första åren på 1990-talet.

De olika grupphemmen har olika profil. En del tar emot små barn och andra ungdomar som är på gränsen till vuxenhet men det finns också större enheter som tar emot en mera blandad grupp av barn. Arbetet karakteriseras av föränderlighet och flexibilitet. Barn i olika åldrar och från olika länder lever tillsammans under en begränsad tid i det kollektiv som grupphemmet utgör. Barnen har ofta en gemensam upplevelse av att ha lämnat sitt land och sina föräldrar och andra nära samtidigt som de inte vet om de får stanna i det land de söker asyl i. Detta innebär att barnen liksom de övriga asylsökande på flyktingförläggningen är mitt uppe i en kris i sina liv. De har lämnat någonting bakom sig och framtiden är oviss. Den asylsökandes livssituation är fylld av förväntningar, osäkerhet, rädsla och hopp.

Varje grupphem har tillgång till en socialarbetares tjänster. Socialarbetaren kan arbeta heltid eller deltid på grupphemmet - variationen är stor beroende på grupphemets storlek och traditioner. Socialarbetarna på grupphemmen har sina arbetsbeskrivningar. Men i övrigt är det väldigt knapphändigt dokumenterat vilka uppgifter socialarbetaren skall sköta på grupphemmet. På samma sätt är det inte heller klart uttalat vilken funktion det sociala arbetet på grupphemmet skall fylla. Arbetet med barnen på grupphemmet sköts av många professioner. Alla bidrar med sin expertis till att utforma omvårdnaden av barnen. Socialarbetaren är en av aktörerna i detta samarbete. Eftersom det sociala arbetet ofta manifesterar sig i interaktion och samarbete blir det ofta oklart för en utomstående var arbetets gränser går. Med socialt arbete avses i det föreliggande det arbete som utförs av socialarbetaren på grupphemmet.

Avsikten med detta arbete är att ge röst åt det sociala arbetet på grupphemmen. Själv har jag arbetat över sex år som socialarbetare på ett grupphem och faller därmed med mina

reflexioner tillbaka på en längre erfarenhet av det praktiska arbetet. Strävan med undersökningen är också att ge en möjlighet för oss som arbetar inom detta fack, att reflektera över det arbete vi utför samtidigt som det för övriga aktörer skall ge möjlighet till en inblick i det sociala arbetet på grupphemmet. Förhoppningsvis kan arbetet också fungera som ett medel för att vidareutveckla arbetet.

Utgångspunkten för undersökningen är tre forskningsfrågor.

1. Vilken roll och betydelse har det sociala arbetet på grupphemmen i Finland?
2. Vilken expertis tillför socialarbetaren grupphemmet då det gäller förståelsen av barnets rättigheter och bedömningen av vad som är barnets bästa?
3. Vilken är socialarbetarens andel i att stärka ett barn(skydds)perspektiv i mottagandet av ensamkommande asylsökande barn på grupphemmet?

I detta arbete ses det finländska mottagandet av ensamkommande asylsökande barn som en del av en nordisk modell för att hantera denna fråga. Den finländska asylpolitiken har tidigare i högre grad än idag avvikit från asylpolitiken i de övriga nordiska länderna. Finland har inte varit attraktivt på samma sätt för asylsökande som de övriga nordiska länderna har varit, men utvecklingen med bland annat medlemskapet i Europeiska Unionen, har närmat den finländska situationen med den övriga nordiska. Av denna orsak används mycket nordiskt jämförelsematerial i detta arbete.

Det sociala arbetet på grupphemmen utförs i en situation fylld av väldigt olika förväntningar. Barnen har sina förväntningar på att socialarbetaren och handledarna skall se, höra och beskydda honom/ henne, medan det för en del samarbetsparter, med andra uppgifter i samband med barnens asylprocess, kan räcka att barnen finns under uppsikt i ordnade förhållanden. Det sociala arbetet på grupphemmen utförs i en miljö där komplexa intressen stöter samman. I ett begreppsschema beskriver jag dessa intressen i fyra dimensioner: *Asylpolitik, Europeiska och nationella intressen, Barns rättigheter och Barnperspektiv*. I det praktiska arbetet kommer dessa dimensioner till uttryck i lagar, bestämmelser, beslut och praktisk verksamhet. Ofta kan praktiken

kollidera med ett barnperspektiv eller med barnens rättigheter på ett sätt som bara blir synligt i kontakten med det enskilda barnet det gäller.

Begreppsschemat erbjuder begrepp och dimensioner som kan vara en utgångspunkt för att analysera den komplexa situation som det sociala arbetet opererar i då det gäller mottagande av ensamkommande asylsökande barn. Socialarbetaren fungerar i en miljö där många olika aktörer: barnens företrädare, polis, Utlänningsverkets handläggare, gruppheimets handledare, jurister, lärare och hälsovårdspersonal alla har en given roll. Mottagandet av ensamkommande barn kan tolkas i ljuset av olika synsätt. Mottagandet kan ses som att grupphemmet skall tillgodose barnens behov av antingen *boende, vård eller barnperspektiv*. Dessa synsätt har återverkningar på det praktiska arbetet.

Många olika samhällsintressen sammanstrålar i mottagandet av ensamkommande asylsökande barn. Finland har förbundit sig vid många internationella avtal, som reglerar de asylsökandes rättigheter och som utgör ramen för arbetet. Men samtidigt möter socialarbetare och övrig personal på grupphemmet de enskilda asylsökande i deras vardag och med därtill hörande bekymmer och glädjeämnen. Arbetet på grupphemmet innebär, att ge omvårdnad och stöd åt ett barn i kris så att han/hon kan upprätthålla kontroll över sin vardag och sitt liv i en komplex situation med motstridiga krav och förväntningar. Ett professionellt förhållningssätt till detta arbete förutsätter att arbetet problematiseras och strukturer kartläggs.

I det följande beskrivs till en del den internationella och europeiska regelverket som är ramen för mottagandet av ensamkommande barn. Efter det diskuteras barns rättigheter, behov och vad ett barnperspektiv innebär. Mottagandet av asylsökande i Finland beskrivs med sina institutioner och aktörer. Begreppen ensamkommande asylsökande barn, företrädare, grupphem, socialt arbete på grupphemmet och myndighetssamarbete kring barnens asylprocess definieras.

Den teoretiska referensramen omfattar en diskussion kring svårigheterna med att sammanföra teori och praktik i socialt arbete, vilken socialarbetarens expertis är och vilken relevans begreppet tyst kunskap har i samband med att synliggöra delar av det sociala arbetet. Vidare beskrivs några sidor av mottagandets villkor via det ovannämnda begreppsschemat via tankar om hur de olika dimensionerna återverkar på arbetet med

asylsökande. Slutligen återges vad som avses med ett barnperspektiv i samband med det sociala arbetet.

Den föreliggande avhandlingen är en fenomenologisk intervjuundersökning där kritisk reflexion (Fook 2005) ingått som ett element. Den kritiska reflexionen möjliggör att forskaren i växelverkan med informanterna, kan göra bruk av sin egen erfarenhet. För sortering och meningskategorisering har det elektroniska analysprogrammet NUD*IST 4 använts. Samtliga socialarbetare på de åtta grupphemmen har intervjuats i samband med undersökningen. Förutom socialarbetarna har också tre tjänstemän och en representant för en barnskyddsorganisation intervjuats. Intervjuerna har utförts som temaintervjuer.

I analysdelen belyses det sociala arbetets betydelse och roll på grupphemmet samt den expertis som socialarbetaren besitter ur olika synvinklar. Frågor om vad ett barn(skydds)perspektiv på arbetet innebär och vad krisarbete eller krisintervention som arbetsmetod kan tillföra arbetet på grupphemmet diskuteras även i denna del.

2 Ensamkommande asylsökande barn i internationellt och europeiskt perspektiv

Omkring 40-50 procent av världens ca 20 miljoner flyktingar är barn enligt bedömningar som gjorts av FN och flyktingorganisationer.¹ Enligt Wendy Ayottes (2000, 5) uppskattning i *Separated Children Coming to Europe* lever 100.000 barn och ungdomar ensamma utan vårdnadshavare i Europa. En stor del av de miljontals människor som finns på flykt i världen är minderåriga barn och kvinnor. I olika länder möter man de ensamma flyende barnens behov på olika sätt. Ofta beaktas dessa barns behov över huvud taget inte alls, utan barnen blir tvärtom ett lätt rov för människosmugglare och vuxna som är intresserade av att utnyttja dessa barn på olika sätt. Med den tilltagande globaliseringsprocessen har också länderna inom Europeiska unionen i högre grad än tidigare kommit att beröras av de problem som ligger till grund för det ovannämnda fenomenet. De ensamkommande asylsökande barnen är en liten men speciellt utsatt grupp bland de asylsökandes flertal. De behöver speciella

---

¹ Towards a child oriented and human European refugee policy. Centre for European Research at Gothenburg University (<http://www.cergu.gu.se/>).

arrangemang och mera stöd och hjälp både i samband med asylprocessen och mottagandet av asylsökande.

Frågan har också nyligen aktualiserats genom att samhällets beredskap att möta migrerande barns behov har satts på prov. Runt om i Europa har frågor kring invandrarbarns integration diskuterats aktivt efter kravallerna i de invandratäta förorterna i Paris i november 2005. De europeiska samhällenas förmåga att bereda plats för de ovannämnda barnen och ungdomarna är bristfällig och i Europa diskuterar man som bäst åtgärder och arbetssätt för att kunna möta en framtid som i allt högre grad utmärks av att människor med varierande kulturell bakgrund skall finna sig tillrätta med varandra i det Europa som växer fram.

Arbetet bör utvecklas så att de asylsökande från första början får en bra start i det nya landet och därigenom bevarar sin vilja att ingå som uppbyggliga och jämbördiga medlemmar i det nya landet. För barnens del är det viktigt att vi beaktar deras rättigheter och strävar till deras bästa, trots att det i praktiken i många fall är en svår uppgift vi står inför.

2.1 Rätten att söka skydd och asyl

I Finland är ännu den allmänna debatten om flyktingar och invandring ganska onyanserad. Begreppet flykting används ofta som ett allmänt samlingsnamn för människor med utländskt, icke-västerländskt påbrå. Då vi talar om flyktingar eller invandrare (fi. maahanmuuttaja) är det viktigt att särskilja mellan olika undergrupper inom detta begrepp. Då det gäller personer som är invandrare kan orsaken till invandringen vara ekonomisk eller social. Man flyttar av egen vilja t.ex. för att man gifter sig eller får arbete. I dag förs en allt livligare diskussion i Finland om arbetskraftsinvandring och om att Finland i framtiden kommer att behöva utländsk arbetsför befolkning som håller igång samhället då den ursprungliga befolkningen visar upp en allt högre medelålder. (Söderling 2005,18-21). I offentligheten tycks det vara rätt vanligt att en invandring från västvärlden välkomnas medan andra former av invandring enbart ses som ett problem.

Gruppen flyktingar omfattar: asylsökande, kvotflyktingar och personer som fått uppehållstillstånd på grund av en familjemedlem som har flyktingstatus i landet. Kvotflyktingarna är personer, som beviljats flyktingstatus av UNHCR (FN:s flyktingkommissariat) medan de befinner sig i t.ex. ett flyktingläger. Ca 750 personer med flyktingstatus av det här slaget erbjuds inresa till Finland årligen. Den andra gruppen är personer, som kunnat återförenas med sina närmaste anhöriga via familjeåterföreningsprogrammet. Den tredje gruppen är de asylsökande som även ibland benämns spontanflyktingar. (Utlänningsverket, Ordlista.)² Asylsystemet innebär att det inte finns några som helst möjligheter att förutspå eller på förhand beräkna hur många personer som kommer att ansöka om asyl i ett land. De asylsökandes värld följer sina egna lagar där kriser, krig, nya flyktvägar och rykten om möjligheter till trygghet och välbefinnande är avgörande.

I det föreliggande arbetet är fokus inställt på den grupp som utgörs av de asylsökande och mera specifikt på den ännu mindre grupp som utgörs av de minderåriga barn som ensamman utan vårdnadshavare dyker upp vid landets gränser för att söka asyl.

Internationell rätt (Genève-konventionen från 1951) tillerkänner envar rätt att söka asyl om han /hon har välgrundade skäl att vara rädd för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning, kön, sexuell läggning eller tillhörighet till viss samhällsgrupp i sitt eget hemland. Konventionen förutsätter att en dylik ansökan om asyl behandlas i det land där ansökan lämnats.(Migrationsverket, Ord och begrepp.)³

Då det gäller mottagandet av ensamkommande asylsökande barn är, Barnkonventionen (FN:s konvention om barnets rättigheter) från 1989, UNHCR:s Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum från 1997 samt Resolutionen om underåriga medborgare i tredje land utan medföljande vuxen som antogs av Europeiska Unionens råd 1997(97 /C 221/03), centrala dokument.

Barn är berättigade till särskilt beskydd och omvårdnad på basen av ett stort antal internationella, regionala och nationella bestämmelser. För de ensamkommande asylsökande barnens del är vissa rättigheter av speciell vikt.

---

² www.uvi.fi

³ www.migrationsverket.se

Dessa rättigheter är:

- rätten till det egna namnet, identiteten och till att födsloreregistreras
- rätten till fysiskt och rättsligt beskydd
- rätten till att inte bli åtskild från sina föräldrar
- rätten till uppehälle
- rätten till omvårdnad och stöd i förhållande till ålder och utveckling
- rätten till att få delta i beslut som tas angående den egna framtiden

(Interagency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children 2004, 16.)

2.2 Vem är ensamkommande?

Under de senaste åren har UNHCR vidareutvecklat rekommendationerna från 1997 angående ensamkommande asylsökande barn i samarbete med andra parter, speciellt med Save The Children Alliance in Europe inom ramen för Separated Children in Europe- programmet (SCEP). Internationellt har en diskussion förts om vad dessa barn bäst skall kallas. Tidigare användes det engelska begreppet *Unaccompanied Minors* allmänt för att beteckna de ensamkommande barnen. I samband med SCEP-projektet myntades begreppet *Separated Children* för att nu vara det begrepp som rekommenderas av projektet. I SCEP-projektets förklaring om god praxis som översatts till svenska av Rädda Barnen i Sverige (Larsson-Bellander 2000, 7) översätts det engelskspråkiga begreppet Separated Children till ensamma flyktingbarn.

Separated Children in Europe- projektets definition av ensamma flyktingbarn är:

” Ensamma barn och ungdomar är barn under 18 år som befinner sig utanför sitt ursprungsland och är åtskilda från bägge sina föräldrar, eller från sina juridiska / sedvanliga huvudsakliga vårdnadshavare. Vissa av barnen är helt ensamma medan andra, vilka också de ingår i SCEP-projektet, kanske bor med släktingar. Alla dessa barn är ensamma barn och åtnjuter internationellt skydd i enlighet med ett stort antal internationella och regionala instrument. Ensamma barn kan söka asyl på grund av rädsla för förföljelse eller brist på skydd orsakat av kränkningar av de mänskliga rättigheterna, väpnade konflikter eller oroligheter i

hemlandet. De kan vara offer för människohandel, för sexuellt eller annat utnyttjande eller de kan ha rest till Europa för att undkomma mycket svåra omständigheter.” (Larsson-Bellander 2000, 7.)

Begreppet ” ensamma” (separated) bör hellre användas än ” utan medföljande vuxen” (unaccompanied) eftersom det bättre betecknar att dessa barn saknar omvårdnad och skydd av föräldrar eller andra vårdnadshavare och därför lider socialt och psykiskt av separationen, skriver man vidare i förklaringen om god praxis. Man uppmärksammar också att eventuella ”medföljande vuxna” inte nödvändigtvis är villiga eller lämpade att ta hand om det ensamma barnet. (Larsson-Bellander 2000,8.)

Benämningarna Separated and Unaccompanied är inte entydiga. *Inter-agency Working Group* (Inter-agency Guidelines... 2004, 13) använder en annan uppdelning än SCEP-projektet i sina rekommendationer. Arbetsgruppen grundades 1995 och är ett samarbetsorgan för International Committée of the Red Cross, International Rescue Committée, Save the Children UK, UNICEF, UNHCR och World Vision International. Rekommendationerna är utarbetade speciellt med tanke på väpnade konflikter och katastrofer. Med barn avser man under 18-åringar om inte annat bestäms via nationell lagstiftning. Unaccompanied Children är barn som är helt ensamma utan någon vuxen som ansvarar för honom/henne. Medan Separated Children kan vara på flykt utan föräldrar men med vuxna släktingar eller syskon. Gruppen *föräldralösa* (Orphans) lyfts fram i detta sammanhang som en speciell grupp.

De föräldralösa är enligt min mening en grupp som fått alltför lite uppmärksamhet i diskussionen om mottagandet av ensamkommande. De föräldralösa har ofta särskilda behov som lätt blir ouppmärksammade eftersom föräldrarnas död ofta inte är dokumenterad eller bevisad. I det praktiska arbetet anser jag att detta är en rätt svår fråga. Ofta saknar barnen bevis på att föräldrarna är döda och upprätthåller därför ett förtvivlat hopp om att föräldrarna lever. I vissa fall har denna omständighet lett till att en långsiktig lösning för barnet (till exempel placering i familj) förhindrats av det faktum att man inte har säkra uppgifter om föräldrarnas öde.

Utlänningslagen i Finland ger ingen definition på ett ensamkommande barn. Däremot finns det speciella bestämmelser i lagens om att minderårigas asylansökningar skall

behandlas med beaktande av barnets bästa. Vidare sägs att frågor i anslutning till barnets utveckling och hälsa bör beaktas. Barn över 12 år bör höras och barnets åsikter bör beaktas i förhållande till barnets ålder och utvecklingsnivå. Även yngre barn kan höras om det är motiverat. (jfr Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen Suomessa 2005, 41)

I inrikesministeriets rapport *Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen* (2005, 41) anges att ett ensamkommande barn i praktiken är en person som uppger att han/hon är under 18 år och som reser in i landet ensam eller med någon annan person som inte är hans/hennes förälder eller vårdnadshavare.

I Finland använder vi på finska termerna ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakija- tai pakolaislapset eller yksin tulleet turvapaikanhakija- tai pakolaislapset. I den finska översättningen av SCEPT-projektets förklaring om god praxis har man använt termen *ilman huoltajaa tulleet lapset* (sv. barn utan medföljande vårdnadshavare). (Mikkonen m.fl. 2002, 12.)

I rikssvenskt språkbruk används *ensamkommande barn* allmänt som beteckning på de barn som kommer till landet utan legal vårdnadshavare. Ensamkommande är inte språkligt sett en helt korrekt term men användningen av ordet har blivit utbredd. Därför har jag stannat för att använda termen ensamkommande asylsökande barn i den här avhandlingen. Jag kommer också att tala om barn, för att betona att de är minderåriga och därmed berättigade till särskilt stöd. Endast i de fall där det är speciellt motiverat skiljer jag mellan barn och ungdomar.

2.3 Myndighetssamarbete kring ensamkommande

I Finland har projektet *Children First - Separated Minors in the Asylum Process* haft en stor betydelse för utvecklandet av asylprocessen och mottagandet av ensamkommande asylsökande barn. Projektet genomfördes under åren 2000-2001 och utfördes i samarbete mellan Finland, Irland, Polen och Litauen. Finansieringen kom delvis från Europeiska Unionens Odysseus program. Projektet var ett utbildningsprojekt med målsättningen att öka förståelsen för begreppet barnets bästa bland statliga tjänstemän

och andra aktörer som är involverade i de ensamkommande asylsökande barnens mottagande och asylansökningsprocess. (Children First 2002, 9.)

I samband med projektet utarbetade Utlänningsverket ett direktiv för hur de ensamkommande asylsökande barnens asylintervjuer skall genomföras. Tidigare hade polisen intervjuat barnen, varpå handläggare på Utlänningsverket beredde asylbesluten på basen av ett skriftligt intervjuprotokoll från polisen. Tjänstemännen på utlänningsverket och de asylsökande barnen hade alltså ingen direkt kontakt. En viktig målsättning med projektet för Finlands del var att utbilda Utlänningsverkets tjänstemän inför den kommande förändringen, då ansvaret för det praktiska utförandet av intervjuerna överfördes till Utlänningsverket 1.3.2001. Polisen ansvarar fortsättningsvis för intervjun till den del det gäller identiteten och färdvägar. (jmf. Children First 2002, 9 och Qvist 2002, 4.)

I samband med projektet presenterades de finländska erfarenheterna av DNA-testning då det gäller familjeåterförening (Children First 2002,53-67). DNA-testning kan användas då familjemedlemmarna saknar andra bevis på sitt släktskap. Men till en del har också DNA-testning använts i asylansökningskedet då det har varit nödvändigt att få bevis på att vi har att göra med en förälder och hans/hennes barn. I många fall har DNA-testning varit det enda sättet för en förälder att bevisa sitt föräldraskap. I det praktiska utövandet har jag i flere fall varit med om att föräldrar uttryckt sin tillfredsställelse över att ha en möjlighet att bevisa sin relation. I enstaka fall då man misstänkt t.ex. sexuellt utnyttjande har DNA-testningen haft en viktig beskyddande betydelse.

Jag hade själv möjlighet att delta i projektet och fick via det många nya insikter. Bl.a. att asylprocessen och mottagande av ensamkommande asylsökande barn innebär ett omfattande samarbete mellan olika professioner och övriga aktörer. För att få till stånd ett fungerande samarbete mellan aktörer, som fungerar utgående ifrån mycket olika referensramar, krävs mycken ansträngning. Children First - projektet kom att erbjuda ett viktigt forum för de olika aktörerna att presentera sin bit av verksamheten och försöka förklara de premisser som finns för arbetet. Jurister, socialarbetare, företrädare, handläggare, polis och förvaltningstjänstemän m.fl. vinner mycket på att känna till förborgade sidor av den andras arbete. I min mening är en av de viktigaste lärdomarna

av projektet att vi bäst kan främja de ensamkommande asylsökande barnens situation genom att skapa ett gott samarbete som syftar till barnens bästa och där ett barnsperspektiv beaktas.

2.4 Nordisk diskussion

I de nordiska länderna har det under hela 2000-talet förts en debatt om innehåll, ansvarsfördelning, sekretess och tillsyn då det gäller det praktiska mottagandet av ensamkommande asylsökande barn. I Finland har diskussionen gällt samarbetet mellan Inrikesministeriet och Arbetsministeriet. Utlänningsverket och Polisen, som är underställda Inrikesministeriet ansvarar för hanteringen av de ensamkommande asylsökande barnens asylprocess medan flyktingförläggningarna och grupphemmen som är underställda Arbetsministeriet ansvarar för mottagandet av de ensamkommande barnen. Sekretess råder mellan de ovanstående myndigheterna men en lagförändring håller på att förberedas som ger Utlänningsverket möjlighet att begära uppgifter om de ensamkommande barnen av andra myndigheter. Ännu finns inte erfarenheter av vilka verkningarna blir av de nya bestämmelserna. Inrikesministeriet har även kommit ut i offentligheten med en utredning som rekommenderar en omorganisering av flyktingmottagandet så att både behandlingen av asylprocessen och mottagandet skulle ske i Inrikesministeriets regi. (jmf Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen 2005; Himanen 14.12.2005, Helsingin Sanomat.)

I Sverige och Norge har frågan om ansvarsfördelning diskuterats speciellt livligt. Kritiken av bristerna i systemen har utgått ifrån barnens rättigheter och Barnkonventionen. Mottagandet i Sverige och Norge har varit organiserat enligt en modell där samma myndighet ansvarar för både prövning av asylärendet (asylprocessen) och boendet/mottagandet. (jmf. Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen 2005, 18-27; Ingebrigtsen&Berger&Thorsen 2004, 8-11; Brendler-Lindqvist 2005,10-11; Martiskainen 2005.)

Mottagandet av ensamkommande barn har rönt uppmärksamhet i de olika nordiska länderna och många projekt har genomförts. Rädda barnen i Norge och Sverige har varit initiativtagare till många projekt bl.a. SCEP - projektet och i Finland har Centralförbundet för Barnskydd genomfört projektet Lapsen edun mukainen vastaanotto

(sv. Mottagande där barnets bästa beaktas) (Mikkonen mfl. 2002) medan inrikesministeriet och arbetsministeriet initierade Children First - projektet.

Förutom frågan om hur barnets rättigheter förverkligas i asylprocessen och i mottagandet på boendeenheter har frågan om barnens intressebevakning lyfts fram. I alla nordiska länder har lagstiftning om ett företrädarinstitut (företrädare; verge; gode man; representant; edustaja) för de ensamkommande barnen införts. (Se Utänningsverkets; Migrationsverkets; Utländningsdirektoratets; Udlændingestyrelsens hemsidor).⁴ En annan fråga som väcker allt livligare diskussion är tillsynen eller övervakningen av verksamheten på boendeenheter. (Mottagande av barn...Ds 2004:54, 119-120). Ansvarsfördelningen mellan olika myndigheter är också satt under lupp med lite varierande betoningar i de olika länderna. Centralt är diskussionen om hur ett barnperspektiv och barnets bästa bäst kan garanteras i mottagandet. Är det via att särbehandla de utländska barnen eller är det genom att garantera dem samma standard och normer som barn med landets eget medborgarskap skulle få i en jämförbar situation?

Sverige

En interdepartemental arbetsgrupp inom Regeringskansliet i Sverige föreslår i sin departementspromemoria: *Mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k.ensamkommande barn)* (Ds 2004:54) att mottagandet förändras så att Migrationsverket fortsättningsvis har ett övergripande ansvar för barnens boende men att kommuner, som man ingår avtal med i fortsättningen huvudsakligen, anordnar och ansvarar för omvårdnad och fostran. I Regeringens proposition från oktober 2005 med rubriken *Mottagande av ensamkommande barn*, föreslår arbetsgruppen att asylsökande barn som kommer ensamma till Sverige i fortsättningen skall vistas i boenden som drivs av kommuner i stället för av Migrationsverket. Förändringen trädde i kraft 1.7.2006 men har inte ännu förverkligats fullt ut.(Migrationsverkets samlade nyheter 16.5.2006 – 16.6.2006).⁵

⁴ www.uvi.fi; www.migrationsverket.se; www.udi.no; www.udlst.dk

⁵ www.migrationsverket.se/news/

Det första svenska boendet i kommunal regi för ensamkommande asylsökande barn öppnades år 2003 enligt en överenskommelse mellan Skellefteå kommun och Migrationsverket. Rädda Barnen i Sverige följer upp verksamheten. Monica Brendler – Lindqvist (2004) redogör för Rädda Barnens del för verksamheten på asylhemmet Origo i rapporten *Att möta de ensamkommande barnen* och med en uppföljande rapport år 2005 under rubriken *Vem tar ansvar för de ensamkommande barnen? En två-årig uppföljning av 17 ungdomars möte med Sverige*.

Både Migrationsverket och Socialförvaltningen har hävdat att den tidigare regleringen av mottagningsprocessen för ensamkommande barn ledde till oklara ansvarsförhållanden. Kritik riktades mot att samma enhet som svarar för barnens asylutredning skötte deras boende och vård. Sekretess i egentlig mening har inte existerat mellan boende- och prövningsenheterna på Migrationsverkets boenden. Svenska medborgarorganisationer har kritiserat svenskt mottagande för bristande hänsyn till de ensamkommande barnens rätt till skydd av deras privatliv och rätt till förtroendefulla vårdrelationer. (Mottagande av barn...Ds 2004:54, 9, 84 och 121.)

Den svenska utlänningslagen⁶ har bestämmelser om informationsutbyte mellan myndigheter i 11kap. 6 § :

”socialnämnden skall på begäran av regeringen, Utlänningsnämnden, Migrationsverket eller en polismyndighet lämna uppgifter om en utlännings personliga förhållanden, om uppgifterna behövs i ett ärende om uppehållstillstånd eller för verkställighet av ett beslut om avvisning eller utvisning”.

Även i Sverige väcker bestämmelserna debatt angående vilka de personliga uppgifter är som behöver inhämtas i ett ärende om uppehållstillstånd och som på begäran av Migrationsverket skall lämnas ut av socialnämnden eller hälso- och sjukvård. (Mottagandet av barn... Ds 2004:54, 82, 121-122).

---

⁶ Utlänningslag (1989:529) se. <http://rixlex.riksdagen.se>

Norge

Norge har på senare år fått ta emot ett stort antal ensamkommande asylsökande barn. Rekord slogs 2003 då 916 ensamkommande barn ansökte om asyl i Norge. I en situation där antalet ensamkommande asylsökande barn ökar kraftigt ställs mottagningssystemet på prov. Norska myndigheter har startat projekt och producerat handböcker (t.ex. *Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger*) och anvisningar i omfattande grad under 2000-talet. Det finns också ett omfattande material att tillgå på Utlendningsdirektoratets hemsida. (Osmundsen 2005, 1-7.)

En rapport från Rädda Barnen i Norge som gjorts på uppdrag av Utlendningsdirektoratet (Ingbritsen, Berger & Thorsen 2004, 8) uppger att de ensamkommande asylsökande barnen som bor på asylmottak (grupphem) i Norge bor i förhållanden som inte skulle bli godkända om det hade varit fråga om boende på barnskyddsanstalt. Författarna rapporterar om 20 barn på en avdelning med 2-3 personer som vårdar dem dagtid och endast en person nattetid. Barnens ekonomi är enligt rapporten så dålig att det händer att barnens inte får fullgod kost och barnen har inte möjlighet att delta i fritidsaktiviteter utanför förläggningen. Norska Utlendningsdirektoratet (UDI) tillbakavisar kritik som framförts i offentligheten på sina hemsidor och uppger att det (per 4.12.2005) bor 110 barn på avdelningar för ensamkommande minderåriga i Norge och att kvalitetsförbättringar eftersträvas hela tiden.⁷

Ingbritsen, Berger & Thorsen (2004, 9-11) hävdar vidare i sin rapport att de ensamkommande barnens omsorgssituation bör vara avskild från den instans som beslutar om asylansökan. Det är ohållbart med en dubbelroll för UDI, att både utöva sakbehandling och kontroll samtidigt som man har omsorgsansvar för barnen. Rädda Barnens konklusion i frågan är att omsorgsansvaret måste få en formell förankring och att det bör läggas på barnskyddet. Boendeenheterna för ensamkommande bör övervakas (idka tillsyn) av samma myndighet som övervakar barnskyddsanstalterna.

---

⁷ (www.udi.no/templates/UttalelsePrint.aspx?id=6935&printmode=true).

Som bäst arbetar en arbetsgrupp, som tillsatts av Barne- og likestillningsdepartementet i Norge, med en utredning om att hur ansvaret för de ensamkommande asylsökande barnens boende och vård skulle kunna överföras från utlänningsmyndigheterna till barnskyddet. En rapport inväntas sommaren 2006. En källa från norska UDI uppger att förändringen kan genomföras tidigast 2007 men att man inom UDI redan nu utvärderar vilka åtgärder som kunde genomföras inom rådande ekonomiska ramar och fullmakter. Det är enbart omsorgsansvaret som skulle överföras på barnskyddet medan ansvaret för barnens asylprocess kvarstår hos utlänningsmyndigheterna.⁸

Danmark

I Danmark bor de ensamkommande asylsökande barnen i barncenter som drivs av Danmarks Röda Kors. Mottagandet sker i ett system som är separat från det danska samhället så att barnen t.ex. inte går i vanlig dansk skola eller kan använda sig av normala hälsovårdstjänster. De danska kommunerna har inget ansvar för de ensamkommande barnen förrän de beviljats uppehållstillstånd. (Mottagandet av barn.... Ds 2004:54, 73.) Under de senaste åren har asylpolitiken i Danmark uppvisat en förändring i en restriktivare riktning. Detta har inneburit att allt färre ensamkommande får uppehållstillstånd. (Bartnik 2005, hemsida).

3 Barns rättigheter

Vuxenvärlden står ibland långt ifrån barnens värld. I många situationer har ett barn svårigheter att göra sin röst hörd. Det är de vuxna som måste ge stöd och hjälp åt barnet så att det kan och vill uttrycka sig. De vuxnas ansvar att se, höra och beakta barnet bör vara en källa till ständig reflexion hos föräldrar, men också hos dem som arbetar med barn på ett eller annat sätt. Fortfarande behövs mycket ny kunskap och nya arbetsmetoder för att tjänstemän i sitt myndighetsutövande skall kunna beakta barn och höra dem på ett adekvat sätt.

---

⁸ Kommunikation via elektronisk post med Rolf Angelsen på Utländningsdirektoratet i Norge 15.5.2006.

I senare barndomsforskning har man velat anlägga ett maktperspektiv på relationen mellan barn och vuxna. Barnen uppfattas som en maktlös grupp i samhället i likhet med kvinnor eller handikappade. Det enskilda barnet ses som ett autonomt aktivt subjekt – en aktör - med egna rättigheter. Samtidigt är det nödvändigt att erkänna att barnet ännu är biologiskt omoget, men sätten på vilka denna omogenhet förstås och ges innebörd är kulturellt betingade. Det innebär att barnet alltid måste ses i sitt sammanhang - att barndomen aldrig kan skiljas ut från klass, kön och etnisk tillhörighet. Barndomen ses som en social konstruktion. Det är de kulturella olikheterna som gör barndomen till en social konstruktion. (Andersson 2000, 173-175; James & Jenks & Prout 1998.)

När socialarbetaren ingriper i ett barns liv är alla de ovannämnda frågorna centrala. Det sätt på vilket socialarbetaren tolkar barnets situation har mycket att göra med hur han/hon uppfattar barnets roll i samhället, hur barndomen skall eller inte skall se ut och vad ett barn kan förvänta sig av andra människor och av samhället. Speciellt i arbetet med barn från andra kulturer blir det aktuellt att avväga i vilken mån barnets ursprungliga kulturella hemhörighet och den kultur som numera omger honom/henne skall vara avgörande för olika åtgärder och beslut. Det är centralt att hitta en balans mellan olika synsätt och uppfattningar, så att barnet har utrymme att växa och leva i sin vardag här och nu.

Man kan fråga sig i vilken mån barn i praktiken har självständiga rättigheter som är oberoende av hur vuxenvärlden ser till att de förverkligas? Barn är beroende av att vuxenvärlden anlägger ett *barnperspektiv* på sin bedömning av vad barn behöver, vad som är bäst för dem och vilka rättigheter de har. Den svenska Barnombudsmannen beskriver vad ett barnperspektiv i myndighetsarbete innebär. Hon (2001, 34) uppger att, ”för myndigheters arbete kommer ett barnperspektiv att innebära att man ser beslutsalternativ ur barnens synvinkel och tar reda på hur barnet uppfattar sin situation, man sätter barnet i fokus för sitt arbete. Att ha ett barnperspektiv i sitt beslutsfattande innebär också att man analyserar vilka följder ett beslut kan få för barn”.

3.1 Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Konventionen bygger på fyra grundprinciper,:

- förbudet mot diskriminering (artikel 2)
- principen om barnets bästa (artikel 3)
- rätten till liv och utveckling (artikel 6)
- rätten att framföra åsikter och få dem respekterade (artikel 12)

Sverige och Norge ratificerade konventionen år 1990 och Finland 1991. Länderna har harmoniserat sin lagstiftning så att lagstiftningen som gäller barn i båda länderna beaktar och införlivar barnkonventionens principer och då speciellt begreppet barnets bästa. (Yksin Suomessa olevan... SM 3/2005, 7; Mottagandet av barn...Ds 2004:54, 29, Håndbok for kommunene 2001, 21).

Barnkonventionen gäller alla barn, både dem som befinner sig i sitt hemland och utanför sitt hemlands territorium. Barnkonventionen har ratificerats i 191 länder och kan ses som ett globalt politiskt instrument för att förverkliga barnens rättigheter. (Håndbok for kommunene 2001, 21.) Endast USA och Somalia står utanför Barnkonventionen (Barnombudsmannen 2001,5.)

För de ensamkommande barnen spelar Barnkonventionen en centralt roll. Utöver de tidigare nämnda artiklarna handlar artikel 9 om rätten att inte bli åtskild från sina föräldrar. Artikel 20 ger barn som är utan sin familj rätt till speciellt skydd och omsorg. Artikel 22 slår fast att barn som söker asyl skall ges tillräckligt skydd och hjälp och myndigheterna är skyldiga att bidra till att flyktningbarn kan återförenas med sina föräldrar. Artiklarna 24, 25, 28 ,29 och 39 ger ensamkommande asylsökande barn rätt till hälsovårdstjänster, till att deras situation följs upp då de är placerade utanför hemmet, till utbildning samt till fysisk och psykisk uppföljning och rehabilitering om de har blivit utsatta för krig och väpnade konflikter. (Håndbok for kommunene 2001, 21-22.)

Barnets rätt innebär, enligt FN:s barnkonvention, att barnet har rätt att betraktas som en självständig individ med egna rättigheter. Konventionsländernas lagstiftning måste därför utgå från principen att barnet har självständiga rättigheter. Tolkningen av rättigheterna blir enligt synen i barnkonventionen fokuserad på vad rätten kan åstadkomma. Utifrån dessa ”rättigheter” har föräldrar ett ansvar för barn och samhället förpliktelser att ge föräldrar stöd i deras föräldragärning samt att skydda barn från övergrepp och utnyttjande. En konsekvens av detta är att barnet ges talerätt och rätt att som självständig part få juridiskt stöd och skydd i alla frågor som rör dem. (Hollander 2001, 39-40.)

Barnets bästa är ett centralt begrepp i barnkonventionen. Barnets bästa ska komma i första rummet vid alla åtgärder och beslut som rör barn. Offentliga och privata välfärdsinstitutioner skall i alla åtgärder som rör barn beakta barnets bästa. Konventionsstaterna förbinder sig vid att vidta alla lämplig lagstiftnings- och administrativa åtgärder för att försäkra barnen sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd. Vidare skall konventionsstaterna se till att alla institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller de av samhället fastställda normer, speciellt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn. (Barnombudsmannen 2001, 17.)

FN:s barnkommitté (Committee on the Rights of the Child) har till uppgift att följa upp hur konventionsstaterna följer barnkonventionen. Varje land avger rapporter till kommittén som består av tio experter. Barnkommittén för en dialog med de olika staterna och tolkar olika begrepp i Barnkonventionen och ger rekommendationer till länderna som anslutit sig till konventionen. (Barnombudsmannen 2001, 23.) I juni 2005 har t.ex. FN:s barnkommitté avgivit Allmänna kommentarer (General Comments NO. 6) angående behandlingen av ensamkommande barn utanför sitt hemland.

Barnombudsmannainstitutionen har redan länge funnits i Sverige men Finland fick sin första Barnombudsman år 2005. Till Barnombudsmannens uppgifter i Sverige hör att följa upp hur Barnkonventionen förverkligas och informera om konventionen. FN:s barnkommitté rekommenderar att de länder som ratificerat barnkonventionen skall göra sk. barnkonsekvensanalyser (Child Impact Assessments eller Child Impact Analysis) av statliga beslut som rör barn. Barnombudsmannen i Sverige arbetar för att alla statliga

verk skall göra dylika barnkonsekvensanalyser. Dessa analyser eftersträvar en bedömning av hur myndighetsbeslut som inverkar på barn, tar hänsyn till barnperspektivet och till barns bästa. T. ex. Migrationsverket har antagit en särskild projektplan för att införliva Barnkonvention och ett barnperspektiv i sitt arbete. (Barnombusmannen 2001, 47 och 51.)

I Finland representerar Inrikesministeriets rapport *Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen* en strävan att bedöma hur väl barnets bästa förverkligas i utlänningsförvaltningen. Dock så att rapporten inte lika medvetet relaterar till ett barnperspektiv och barnkonventionen.

3.2 Barns behov och barnets bästa

Begreppen barnets bästa och barns behov påverkar varandra. En utgångspunkt då barnets bästa fastställs är att ta ställning till om barnets behov blir tillfredsställda. Ofta problematiseras inte begreppet behov över huvudtaget utan det tas för givet vad som avses. Ändå finns det många sätt att se på vilka barns behov är. Olika teorier indelar behoven i medfödda och förvärvade behov, primära och sekundära behov, biologiska, psykologiska och sociala behov. (Andersson & Hollander 1996, 81-82.)

Då det gäller barn med en annan tidig erfarenhet än vad västerländska barn har, aktualiseras frågan om vilka behov som upplevs viktiga av dem själva. Då socialarbetaren skall ta ställning till vilka det utländska barnets behov är, faller han/hon ofta tillbaka på sin erfarenhet av västerländska förhållanden. Ofta har det visat sig i praktiken på grupphemmet att barnets prioriteringar kan vara andra än de förväntade. Barn som inte tar för givet att det finns mat för dem eller att de kan sova en natt i lugn och ro, kan till en början känna tillfredsställelse över att dessa behov tillgodoses. Den annorlunda bakgrunden i erfarenheter kan innebära att det inte är lätt att ta ställning till om ett asylsökande barns behov tillgodoses. T. ex. om barnets kulturella bakgrund förutsätter att han/hon skall ta hand om sina syskon och han/hon därför ger avkall på sina egna behov, står de ansvariga vuxna inför ett svårt dilemma då ett västerländskt synsätt och ett annat synsätt står mot varandra.

I arbetet på grupphemmet kan Abraham Maslows behovshierarki få en viss relevans med bakgrund till det ovan sagda. Maslow presenterade sin behovstrappa på 1950-talet. De kroppsliga behoven kommer först, sedan trygghetsbehoven, gemenskaps- och tillgivenhetsbehoven följt av behovet av uppskattning och behovet av självförverkligande. (Andersson & Hollander 1996, 82.) Med tanke på exemplet ovan där barnet uttryckte sin glädje över mat och sömn, kan vi se att det illustrerar de första stegen på behovstrappan. Men ofta är det endast i ett inledande skede som barnet ser på sin situation endast i förhållande till sitt tidigare liv. Mycket snabbt kommer jämförelsen med det omgivande samhället, som barnet egentligen inte alls till en början känner. Följden kan lätt bli att förväntningarna på behovstillfredsställelse till en början rakar i höjden. För socialarbetare på grupphemmen är det inte obekant att ett barn t.ex. tycker att hennes behov endast tillfredsställs av en viss sorts högklackade stövlar som kostar 100 €. Med andra ord är det ofta hänt att barn och unga blixtnsnabbt uppfattar det omgivande samhällets rådande normer och trender och kan därmed anpassa sig och förvånansvärt snabbt snappa upp ett rådande beteendemönster. Givetvis gäller detta inte alla barn.

Den ovannämnda tankegången får stöd av norsk forskning där professor Ragnhild Ihle (2006) har forskat i socialt arbete med flyktingar. Enligt hennes forskningsrön kompliceras integrationsarbetet ofta av att flyktingen och välfärdsagenten (myndighetens representant) fokuserar på helt olika saker. Samhällets representant företräder vanligtvis en individuell identifikation medan flyktingen vanligtvis företräder en kollektiv identifikation. En fokusering på det kollektiva kan innebära att flyktingen väljer helt andra tillvägagångssätt än vad socialarbetaren rekommenderar. Flyktingens uppfattning av processen – han/hon har kommit i trygghet och fram - motsvaras inte av socialarbetarens syn - där flyktingen ses vara i början av en lång integrationsprocess. Samtidigt kan motsatta uppfattningar av flyktingens behov leda till missförstånd. Här hänvisar också Ihle till Maslow.

Både ur juridisk och praktisk synvinkel är begreppet barnets bästa problematiskt. Begrepp hänvisar egentligen till det enskilda barnet och hans/hennes individuella situation. Problem uppstår då begreppet skall tolkas kollektivt, som till exempel i frågan om hur barnets bästa skall beaktas i ett lands asylpolitik. I båda fallen ger juridiken endast vägledning men inga egentliga svar. (jmf. Martiskainen 2005.)

I debatten om vad barns bästa innebär, utgår man ofta ifrån att tankegångarna bakom begreppet har sitt ursprung i barnkonventionen. Gunilla Halldén (2003, 12-13) hänvisar däremot till svensk historisk forskning (Lindgren 2002)⁹ som visar att man även historiskt sett tydligt har strävat till att ta hänsyn till vad som varit bäst för barnet. Hon säger att det är uppenbart att man även innan barnkonventionen har tagit utgångspunkt i vad som gagnar barnet då beslut i barns ärenden tagits.

De egentliga tolkningarna av vad barnets bästa innebär konkret i olika situationer görs av olika professioner utgående ifrån den ifrågavarande professionens teoretiska bas och verksamhetsmodeller. Barnets bästa bedöms och fastställs också av de personer som delar barnets vardag och har uppfostringsansvaret för dem. Bedömningar av vad barnets bästa är baserar sig ofta på praktisk erfarenhet. (Puonti, Saarnio och Hujala 2004, 3).

Beaktande av barnets bästa på grupphemmen, där de ensamkommande asylsökande barnen bor, bygger på att ett förtroendefullt förhållande byggs upp mellan barnen och personalen. Detta förutsätter att barnen kan utgå ifrån att förhållandet är konfidentiellt och att det i grunden finns en välvilja att tolka verkligheten och åtgärder utgående ifrån vad som är bäst för barnet. (Qvist 2001; Yksin Suomessa olevan SM 3/2005; Martiskainen 2005.)

Anna Holländer (2001, 39) problematiserar i en artikel begreppet barnets bästa. Det finns olika uppfattningar om vad som bedöms vara barnets bästa. Det som är bäst för ett barn gäller inte nödvändigtvis för ett annat barn, eftersom barnets kulturella, sociala och ekonomiska villkor inverkar på bedömningen. Dessutom kan det variera över tid vad som är bäst för barn. Hon ser barnets bästa som ett psykologiskt begrepp medan begreppet barnets rätt är ett rättsligt begrepp. Hon hävdar att barnets rätt som ingår i Barnkonventionen lämpar sig bättre som grund för lagstiftningen.

Det ligger mycket i detta argument, men samtidigt frågar jag mig om ett rättsligt begrepp kan bli tillräckligt differentierat och finstilt för att ge det praktiska arbetet de verktyg som krävs för att bedöma vad som är bäst för ett barn som t.ex. skall placeras.

---

⁹ Lindgren, C (2002) "Barnets bästa" i adoptionspolitiken. Synen på biologiska och sociala familjeband i debatten om 1917-1970adoption. Locus 14(2), 36-52

En bedömning som enbart är rättslig skulle givetvis lösa många problem för utövande socialarbetare men däremot tvivlar jag på att vi skulle få lösningar för de enskilda barnen som kan betecknas som bättre. Barnens situation är vanligtvis så mångbottnad och man måste utgå ifrån en holistisk syn. Tjänstemannen som skall göra bedömningen får förhålla sig ödmjukt till sin uppgift och ofta välja den minst onda lösningen av tillbuds stående ofullkomliga lösningarna.

3.3 Barnskyddet i förhållande till mottagandet av ensamkommande

I socialt arbetet med utländska barn möts olika världar där föreställningar om rättigheter, skyldigheter, förväntningar och uppfattningar om det omöjliga skall kombineras till en fungerande verksamhet. I frågor som gäller barnskydd är det viktigt att beakta de sociala och kulturella skillnaderna i barns uppväxtförhållanden i olika länder. Skillnaderna måste balanseras så att barnets ursprung beaktas samtidigt som den nationella lagstiftningen och de lokala traditionerna och levnadssättet i landet dit barnet kommit beaktas.

Lorraine Fox-Harding (1991, 158, 160-161) har gjort en indelning av olika förhållningssätt till barnskydd. Hon särskiljer mellan fyra olika perspektiv i hur man i olika länder förhåller sig till barnskyddet och dess betydelse.

- *Ett minimalistiskt eller paternalistiskt perspektiv* där man anser att familjen i hög grad har rätt att bestämma om interna angelägenheter och där statens roll är att i minsta möjliga grad ingriper i familjens liv. Familjens betydelse betonas och familjen har stor integritet.
- *Ett statspaternalistiskt perspektiv* där föräldrar är skyldiga att ansvara för sina barn och staten har legitimitet att intervensera eller är direkt skyldig att ingripa om barnets omvårdnad inte fyller vissa krav.
- *De biologiska föräldrarnas perspektiv* betonar ett holistiskt perspektiv där barnen och föräldrarna ses som en enhet. Barns och föräldrars intressen ses som gemensamma och samhällets har en roll i att stöda familjen i dess fostrargärning.
- *Perspektivet som betonar barns rättigheter* tar sin utgångspunkt i barnets perspektiv. Barnet har rättigheter som kan ses som autonoma i förhållande till föräldrarna. Barnets ses om ett aktivt subjekt.

De olika perspektiven återspeglar alla en verklig omsorg om barnen men det sätt på vilket man uppfattar barn och hur man tolkar barns intressen varierar. I alla perspektiv godkänns också statens rätt att ingripa om ett barn är utsatt för vanvård.

Barnskyddslagstiftning

I Finland bygger barnskyddslagen (1983/683) på principen om barns rätt. Lagen beaktar Barnkonventionen och begreppet barnets bästa är införlivat i lagen. Barnet ses som ett subjekt med egna rättigheter. Ett barn har enligt barnskyddslagen rätt till en trygg och stimulerande uppväxtmiljö och till en harmonisk och mångsidig utveckling. Barn har också rätt till särskilt beskydd. (1§) Dessa rättigheter strävar man till att förverkliga genom att påverka de allmänna uppväxtförhållandena, stöda vårdnadshavaren att fostra barnet och genom att erbjuda familje- och individinriktat barnskydd.

Den som är anställd eller har ett förtroendeuppdrag inom social- och hälsovård, skola, polis och församling, har skyldighet enligt barnskyddslagen (40§) att göra en barnskyddsanmälan till den kommunala socialnämnden om han/hon får kännedom om att ett barn far illa. En liknande anmälan kan vem som helst göra om han/hon vill att barnskyddet kontrollerar ett barns situation. Om barnets uppväxtförhållanden äventyrar eller inte tryggar ett barns eller en ung persons hälsa eller utveckling eller om barnet själv äventyrar sin hälsa och utveckling förpliktar barnskyddslagen (12§) kommunen att skrida till åtgärder. I första hand skall förebyggande medel och åtgärder som kan karakteriseras som öppen vård tillgripas.

De stödformer som erbjuds inom barnskyddet kan indelas i:

- öppen vård (fi. avohuolto),
- vård utom hemmet (fi. sijaishuolto)
- eftervård (fi. jälkihuolto).

Den öppna vården ges i barnets egen livsmiljö och kan innebära stöd och hjälp i olika former medan vård utom hemmet innebär att samhället ingriper i vårdnadshavarnas rätt att bestämma över var barnet bor och barnet omhändertas. Ett omhändertagande ses i princip som en tillfällig lösning och måste utgå ifrån en bedömning om att det är i barnets bästa intresse. Omhändertagandet bör upphöra om orsakerna till åtgärden

upphör att finnas. Eftervård innebär stödåtgärder till barnet eller den unga och hans familj efter att omhändertagandet upphört. Ett barn kan också för en viss tid placeras i vård utanför hemmet som en åtgärd inom öppna vården (fi. sijoitus avhousollon tukitoimena). (Mikkola 2004, 77-78.)

Mottagande av ensamkommande är inte en del av barnskyddet?

Mottagandet av ensamkommande asylsökande barn i Finland är inte barnskyddsarbete och därmed inte den kommunala socialnämndens angelägenhet, trots att barnen kommer till landet ensamma utan sina vårdnadshavare. Grupphemmen är inte barnskyddsanstalter och vården och fostran av barnen är formellt inte barnskyddsverksamhet. (jmf. Qvist 2001). Detta innebär att grupphemmens personal har knappare resurser till sitt förfogande och saknar möjlighet att använda de tvångsmedel och begränsningar som barnskyddslagen och –förordningen (1983/683; 1983/1010) ger möjlighet till på en barnskyddsanstalt då det gäller ett omhändertaget barn. På grupphemmet kopplas barnskyddet in om barnets situation är sådan att speciella barnskyddsåtgärder (t.ex. omhändertagande) bör tillgripas. (Qvist 2001, 34).

Då mottagandet av ensamkommande asylsökande barn inleddes i Finland 1992 på grupphemmet vid Bjärnä mottagningscentral (flyktingförläggning), sorterade verksamheten under social- och hälsovårdsförvaltningen. År 1997 överfördes mottagningsverksamheten av asylsökande till arbetsförvaltningen. (Seppälä 2004, 52) Ända sedan verksamheten inleddes har det funnits olika åsikter i frågan om mottagandet av de ensamkommande asylsökande barnen borde ses som en del av barnskyddet eller som en avskild egen verksamhet. (Qvist, intervju 13.2.2006; Hehku intervju 27.3.2006).

3.4 Barnperspektiv

Synen på barnet i de västerländska samhällena har historiskt sett genomgått stora förändringar. Philippe Ariés (1982, 53 och 158) har visat hur den medeltida uppfattningen av barn var starkt påverkad av den tidens realiteter - den höga spädbarns- och barnadödligheten. Det var inte meningsfullt att fästa sig vid barnens fysiska liv, för att inte tala om deras andliga liv, eftersom mer än hälften av barnen dog vid späd ålder. Först då barnen passerat den mest kritiska tiden av barnadödlighet fick de ett värde som

potentiella vuxna, och de ägnades större intresse i form av uppfostran och lärlingskap. Barn betraktades som anonyma, avhängiga varelser. Endast genom sin naivitet, älsklighet och lustighet kunde de utgöra en källa till avkoppling och förströelse för de vuxna.

Synen på barn och barndomen har undergått stora förändringar sedan medeltiden. De sociala, kulturella och ekonomiska villkoren har förändrats och barndomen har fått en helt annan innebörd. Under de senaste decennierna har man både inom politiken och vetenskapligt börjat intresseras sig för barn på ett nytt sätt. (James, Jenks & Prout 1998). Alan Prout och Allison James (1990) talar om ett nytt paradig i studiet av barndomen, ett nytt sätt att se och förstå barn och att forska om barn. Barndomen börjar ses som en särskild sorts social realitet som kan ta sig flere uttrycksformer. Samtidigt börjar barnen ses som sociala aktörer eller med andra ord; som handlande subjekt. (Andersson 2000, 174.)

Ett sätt att se på vad ett barnperspektiv är att utgå ifrån Barnkonventionen och se konventionen som vår tids samhälleliga barnperspektiv. Barnkonventionens barnperspektiv utgår ifrån de fyra grundprinciperna(rätt till skydd mot diskriminering, barnets bästa, barnets rätt till liv och utveckling och barnets rätt till att uttrycka sina åsikter) Den reflekterar också respekt för barnets fulla människovärde och respekt för att barndomen har ett egenvärde. I uttrycket barnperspektiv ingår många olika synsätt. Det innefattar dels de vuxnas syn på barnet, dels samhällets syn på barn och barnpolitik men också barnets egen syn på sin tillvaro. Olika samhällen kan företräda olika barnperspektiv och man kan anlägga ett barnperspektiv på vitt skilda verksamhetsområden och uppgifter. (Barnombudsmannen 2001,34.)

Begreppet barnperspektiv har både en ideologisk och vetenskaplig användning. Speciellt i Sverige har ”ordet barnperspektiv kommit att bli ett ord med stor retorisk kapacitet”. Barnperspektiv blir ett retoriskt verktyg för att genomdriva politiska målsättningar som strävar till att göra barns perspektiv synliga och få deras röst hörd i samhället. (Halldén 2003,12-13.) I Finland har, enligt min mening, inte ett liknande genombrott för användningen av begreppet i politiskt avseende skett. Den nyligen tillsatta första finländska barnombudsmannen Maria Kaisa Aula betonar i första hand

barns rättigheter utan att nämna ordet barnperspektiv i beskrivningen av barnombudsmannens uppgifter.¹⁰

Begreppet barnperspektiv (fi. lapsikeskeisyys) är mångtydigt och kan ha olika innebörder både då det används i politisk eller i vetenskaplig bemärkelse. Ur det sociala arbetets synvinkel är båda perspektiven betydelsefulla eftersom de politiska ställningstagandena och besluten som gäller barn ofta får direkt återverkning på arbetet med barnen. Ur den här avhandlingens synvinkel är det intressant att ta en närmare titt på vilka distinktioner den vetenskapliga användningen av begreppet innehåller.

Gunilla Halldén (2003, 13-14) uppger att det är viktigt att problematisera vad som egentligen menas med ett barnperspektiv speciellt eftersom ordet blivit laddat med mening och används i politiska sammanhang. Hon utgår ifrån begreppen *barnperspektiv* och *barns perspektiv* för att visa på en skillnad i perspektiven.

”Barnperspektiv skrivet som ett ord sätter fokus på ett perspektiv som syftar till att tillvarata barns villkor och verka för barns bästa eller för att studera en kultur skapad för barn. Sett som två ord blir det i stället att anlägga ett perspektiv eller fånga en kultur som är barnets.”

Frågan är i vilken mån ett barns perspektiv kan fångas och i vilken mån det måste tolkas. Halldén hänvisar här till Leena Alanen (2001) som säger att det inte går att förstå barns situation enbart genom att lyfta fram barns röst, utan den levda barndomen bör kopplas till en analys av samhälleliga strukturer.

Det nya i dagens barndomsforskning är således att man försöker hitta sätt att förstå barns villkor genom att lyfta fram barns egna uppfattningar av sin situation, samtidigt som man försöker hitta sätt att tolka denna verklighet i termer som den vuxna världen kan förstå. Från det sociala arbetets horisont är detta ett bekant dilemma. Det är en utbredd uppfattning att det är svårt att höra barn och att barns röst sällan hörs i tillräcklig grad då beslut tas i deras ärenden. (jmf. Andersson 2000, 178).

---

¹⁰ Barnombudsmannens hemsida <http://www.lapsiasia.fi>

Att höra barnen och göra dem delaktiga i arbetet och beslutsprocesser, men också att kunna tolka vad som sagts, är en av de stora frågorna i det sociala arbetet med barn. Gunvor Andersson (2000, 181-182) återger i sin artikel Ian Butlers och Howard Williamsons (1994)¹¹ forskningsresultat från ett forskningsprojekt i socialt arbete där de sammanställt barnens tankar om hur de vill att deras socialarbetare skall agera.

Socialarbetaren skall :

- vara en god lyssnare
- vara tillgänglig och säga när han/hon är anträffbar eller tänker ta kontakt nästa gång
- inte döma eller fördöma utan acceptera vad barnet säger och ge honom/henne tid att tänka efter inför beslut och åtgärder, helst ge valmöjligheter
- ge korrekt information, säga som det är, förklara, hålla sitt ord
- vara någon som barnen kan lita på och ha förtroende för, t.ex. att socialarbetare inte berättar för andra vad barnen sagt och att de alltid konsulterar barnen innan de gör några åtgärder eller vidtar några förändringar

4 Mottagande av ensamkommande asylsökande i Finland

En central fråga som bör hållas i minnet är att Finland under 1960- och 1970-talen och egentligen ännu långt in på 1980-talet var ett land där utvandring ingick som en naturlig ingrediens i den finländska människans erfarenhetsvärld. Kanske inte för egen del men det kunde gälla släkt och vänner.

Viktiga erfarenheter i finländsk historia av folkomflyttningar och flyktingar utgör den ryska emigrationen till Finland efter ryska revolutionen, karelarnas evakuering i samband med Vinterkriget och Fortsättningskriget. Erfarenheterna av de finländska krigsbarnens evakuering till i första hand Sverige men även övriga nordiska länder. (Järvinen 2004, 64-66 och 86-92). Det sistnämnda har speciell signifikans för arbetet med ensamkommande asylsökande barn. Återflyttningen av i första hand Ingermanlänningarna, som började 1990 efter ett tal av president Mauno Koivisto är också en central erfarenhet men dock rätt ny.

---

¹¹ Butler, Ian och Williamson, Howard (1994) Children speaks. Children, trauma and social work. Essex: Longman

Mottagandet av asylsökande barn som kommit ensamma till Finland utan legal vårdnadshavare är en relativt ny företeelse i Finland. Man fick upp ögonen för dessa barn under de första åren på 1990-talet. Bland de i huvudsak somaliska flyktingarna, fanns det barn som hade kommit till landet utan vårdnadshavare. De hade kommit i sällskap av syskon eller släktingar men också i många fall helt ensamma.

sehän synty kaaokses...koska yhtenä päivänä huomattiin että meillä on 200 alaikäistä yksin tullutta täällä ja jotain täyty tehdä. Ja sitten kun se Perniö oli käytös niin sinne tää ryhmä tuli. Mut siellähän kukaan ei tienny mitä se työ on. Eikä kukaan meistä tienny mitä se on. Meillähän alkuun oli niin että Tukholmast tuli somalikielen tulkki kun täällä ei ollut tulkkejakaan. Ja sit me käytiin Norjas ja Ruotsis katsomassa miten ne on hoitanut asian. Ja siit vähitellen alotettiin. (tj 1)

Översättning till svenska: allting började i ett kaos...en dag upptäckte vi att vi hade 200 minderåriga ensamkommande här och nånting måste göras. Björnå fanns och dit skickade man den här gruppen. Men där visste ju ingen vad det här arbetet gick ut på. Ingen av oss visste vad det innebar. I början fick vi beställa somalisk tolk från Stockholm eftersom det inte fanns några här. Och så for vi till Norge och Sverige för att bekanta oss med hur de hade skött den här saken. På det sättet satte vi igång. (tj1)

I och med Integrationslagen (Lagen om främjande av invandrarens integration samt mottagande av asylsökande 493/1999) kom de första bestämmelserna på lagstiftningsnivå som gäller ensamkommande barn. Under hela 2000-talet har mottagandet av asylsökande utvecklats och en mycket aktuell fråga är hur barnets bästa beaktas i asylärenden och speciellt då det gäller de ensamkommande asylsökande barnen.

4.1 De ensamkommande asylsökande barnens antal i Finland

Under 1990-talet anlände 100-160 ensamkommande asylsökande barn / år till Finland. Vid millennieskiftet upplevde vi en kraftig svacka som eventuellt berodde på mycket långa behandlingstider av barnens asylansökningar. Justitieombudsmannen påtalade de oskäligt långa väntetiderna i en rapport år 2000. (Paunio 2000). På 2000-talet har de anländas antal varierat kraftigt. Efter rekordet med 218 barn år 2005 har antalet till och

med juni 2006 sjunkit till ca 30 ensamkommande asylsökande barn för år 2006. Detta enligt obekräftade källor på arbetsministeriet.¹²

Den tabell som presenteras nedan har sammanställts på basen av uppgifter från tidigare forskning och uppgifter som har erhållits på begäran från Utlänningsverkets så kallade barnarbetsgrupp. Sammanställningen är gjord för denna avhandling och är därför riktgivande. Fortfarande är det inte någon enskild myndighet som tar ansvar för att göra upp statistik över antalet ensamkommande barn. (Yksin Suomess olevan... SM 3/2005, 76). Enligt uppgift från Utlänningsverket (12 jan 2006/ Susanne Tengman) kommer Utlänningsverket under ifrågavarande år att börja sammanställa officiell statistik över de ensamkommande asylsökande barnens antal.

Tabell 1. Asylsökande minderåriga barn som sökt asyl i Finland utan medföljande legal vårdnadshavare under åren 1991-2005

År	Minderåriga asylsökande barn utan vårdnadshavare
1991	160
1992	151
1993	169
1994	112
1995	107
1996	88
1997	105
1998	135
1999	127
2000	72
2001	34
2002	70
2003	110
2004	140
2005	218
Sammanlagt	1774 barn

Källor: Helander& Mikkonen (2002, 34) och Utlänningsverket

¹² Muntlig kommunikation med Veikko Pyykkönen, specialplanerare på Arbetsministeriet 29.6.2006.

4.2 Grupphem, stödboende och privat inkvartering

Barn som söker asyl i Finland utan medföljande legal vårdnadshavare bor alltid i ett inledande skede på ett grupphem eller i stödboende. Grupphemsvksamheten leds och koordineras av Arbetsministeriet. De statliga förläggningarna med tillhörande grupphem lyder under arbetskraftsavdelningen vid Arbetskraft- och näringscentralerna (TE-centralerna) medan centralen ingår avtal med de övriga grupphemmen för upphandling av grupphemstjänster. (Integrationsförordningen 1999/511; Qvist 2001, 7-10.)

Mottagandet av asylsökanden är åtskild från asylansökningsprocessen och – beslutsprocessen på så sätt, att grupphemmen och flyktinförläggningarna sorterar under arbetsförvaltningen och Arbetsministeriet medan asylansökningsprocessen hänför sig till Utlänningsverket som sorterar under Inrikesministeriet. Mellan mottagningsverksamheten och processverksamheten råder tillsvidare sekretessbestämmelser. (jmf. Qvist 2001, 10-11; Yksin Suomessa oleva...SM 3/ 2005 39-42.) Även om inrikesministeriet under senare tid drivit frågan om att få lagstiftning som bryter sekretessen i vissa fall (Rajamäki HeSa 3.8.2005 och Vuorio HeSa 25.2.2006).

Sekretessbestämmelserna som hänför sig till Integrationslagen och som binder grupphemmens personal, ses av inrikesministeriets representanter som ett problem. Utlänningsmyndigheterna som beslutar om uppehållstillstånd då det gäller minderåriga ensamkommande asylsökande vill få tillgång till eventuella uppgifter om barnens identitet, föräldrars vistelseort och eventuella vistelser i annat EU-land. (Yksin Suomessa olevan...SM 3/2005, 69.)

Rådande förhållanden inom asylpolitiken har lett till att det finns ett behov av att råda bot på missbruk av asylansökningssystemet. Vuxna som uppträder som minderåriga för att därigenom nå fördelar, ses som ett av problemen. De asylsökande ensamkommande barnens möjligheter att ansöka om familjeåterförening är en annan fråga som diskuteras allt mera, trots att familjeåterförening, i vissa fall är möjlig enligt lagen och fortfarande beviljas i viss utsträckning. I och med det sameuropeiska Eurodac- avtalet kan asylsökande identifieras med hjälp av sina fingeravtryck och på basen av avtal inom EU avvisas till det land inom EU där de ursprungligen sökt asyl. Populärt kallas dessa

asylsökande för Dublin-fall. Även minderåriga ensamkommande asylsökande kan avvisas från Finland. (jmf. *ibid.*, 68-71.)

Grupphem och stödboende

De ensamkommande asylsökande barnen inkvarteras i grupphem som finns till speciellt för att ta emot denna grupp av asylsökande. Grupphemmen är mottagningsenheter där man eftersträvar att skapa en miljö som liknar ett hem och där man använder sig av de sociala arbetets metoder. Grupphemmen finns vanligtvis i anslutning till flyktingförläggningar men är alltid egna enheter, som har egen personal och egna verksamhetsprinciper. (jmf. Qvist 2001)

Eftersom en relativt stor del av de ensamkommande asylsökande barnen är äldre ungdomar har man det så kallade *stödboendet*. Stödboendet är avsett för 16-17-åringar. Tanken är att boendet skall förbereda ungdomarna inför vuxenheten. (Qvist 2001, 7). Stödboendet finns alltid i anslutning till ett grupphem och kan variera i sin utformning från boende i lägenheter som delas av två till tre ungdomar till enheter där toalett och kök delas av upp till tio unga. Reflexioner av hur barnen uppfattar förhållandena på grupphemmen finns att ta del av i Reetta Helanders och Anna Mikkonens (2002) arbete där de intervjuat ensamkommande flyktingbarn om bl.a. deras tid på grupphemmen.

Det finns för närvarande åtta grupphem och stödboenden i Finland som tar emot ensamkommande asylsökande barn. År 2004 var antalet grupphem fem. Antalet grupphem har ökat under år 2005, medan man ännu i början av 2000-talet stängde enheter på grund av det låga antalet barn som anlände. (Arbetsministeriets beläggningsstatistik; Socialarbetarnas intervjuer för denna avhandling.) I juni 2006 kom beskedet att arbetsministeriet planerar att stänga det äldsta grupphemmet (Bjärnä) med 32 platser. (Salon seudun sanomat 29.6.2006).

Grupphemmen finns på olika håll i landet men med en koncentration till södra Finland. Orter med grupphem är Bjärnä, Oravais, Kontiolahti, Ylöjärvi, Nådendal, Åbo, Esbo, Uleåborg. Grupphemmen har varierande organisation i bakgrunden. Bjärnä och Uleåborg upprätthålls av finska staten. I Oravais, Esbo och Ylöjärvi sköts grupphemmen i kommunal regi. Enheterna i Nådendal och Åbo upprätthålls av Röda

Korset medan Kontiolahti mottagningscentral och grupphemmet Lukkarila drivs som ett aktiebolag i kommunal regi. Oravais, Kontiolahti och Ylöjärvi enheterna är kombinerade grupp- och familjegrupphem. Ett *familjegrupphem* är en boendeform med anställd personal, dit de asylsökande barnen kan flytta efter att de fått ett permanent uppehållstillstånd och anvisats kommunplats. (Qvist 2001; Socialarbetarnas intervjuer för denna avhandling)

Grupphemmen har personal som finns på plats dygnet runt. I Förordningen om främjande av invandrars integration samt mottagande av asylsökande (511/1999) fastställs att Barnskyddsförordningen (1010/1983) bör följas då det gäller det maximala antalet barn och unga personer som får vårdas i samma bostadsenhet. Barnskyddsförordningen anger också det maximala antalet barn som får placeras i samma grupp av byggnader samt minimiantalet arbetstagare som skall sköta vården och fostran av barnen. Per åtta barn har man minst fem *handledare* (vårdare) och tillgång till *socialarbetare* på grupphemmen. För ungdomarna i stödboende har man vanligtvis en mindre personalstyrka . I samma grupp av byggnader får 24 barn och unga maximalt inkvarteras.

Privat inkvartering och kombinerade grupp- och familjegrupphem

Om barnet har släktingar i landet och de ansöker om att barnet skall få bo hos dem, görs en utredning av socialmyndigheterna i släktingarnas hemkommun. Utredningen görs i samarbete med barnets företrädare och grupphemets socialarbetare. Om de sociala myndigheterna och företrädaren efter att ha hört barnet bedömer att det är i barnets bästa intresse att bo hos släktingarna, kan barnet flytta till dem. Barnet bor sedan *privat inkvarterat* hos släktingarna, eventuellt hela tiden tills familjen kommer eller han/hon blir vuxen.(Qvist 2001,7-9.) Esbo stad har sedan oktober 2004 upprätthållit ett projekt som haft i uppgift att sköta ansökningarna om privat inkvartering av ensamkommande asylsökande barn i deras släktingars familjer i huvudstadsregionen. Projektet har också skött uppföljningen av barnens boende hos familjerna. (Esbo stads interna rapport 2006.)

I Finland bor barnen antingen på institution eller i privat inkvartering, främst hos släktingar. Egentliga familjehem som skulle erbjuda ett hem för barnen, är mycket

sällsynt som alternativ i Finland. Inte heller föräldralösa barn har placerats i familjer i någon nämnvärd mån. (Socialarbetarnas intervjuer för denna avhandling.) I Sverige är en placering av ensamkommande i familjehem ett alternativ till placering på institution. Monica Brendler-Lindqvist (2004, 52) diskuterar skillnaden mellan alternativen, genom att poängtera att det finns för- och nackdelar med båda. Ett familjehem kan ge ett mera individualiserat stöd, men har också visat sig ha brister framförallt när det gäller ungdomar. Hon hänvisar till avbrutna placeringar för ungdomars del. Familjehem kan också ha svårigheter att klara av barn och ungdomar med grava psykiska problem. Långvarig institutionsplacering har kritiserats t.ex. för att vara passiverande och att den enskilda blir påverkad av de andras problem. Vidare har det sagts att det kan generera i negativa gruppprocesser om man samlar många barn och unga med svåra problem på ett ställe. Men gruppprocesserna kan även bli positiva. Gemenskapen kan ge styrka och stöd till att klara av den påfrestande situationen genom att de ensamkommande upplever att de alla är i samma båt.

Då de ensamkommande barnen får uppehållstillstånd anvisar TE-centralen en kommunplats för honom/henne. Om grupphemmet är ett kombinerat grupp- och familjegrupphem bor barnet kvar i enheten men nu som kommuninvånare. I de enheter som är enbart grupphem flyttar barnet till ett *familjegrupphem* efter att det blivit en plats ledig i ett familjegrupphem. (jmf. Qvist 2001, 7.) Tidvis råder det en stor brist på platser i familjegrupphem.

Grupphemmen bör ha kapacitet att ta emot varierande mängder barn, eftersom det inte går att förutse hur många barn som kommer att söka asyl. Utgående ifrån min egen erfarenhet har det visat sig, att man på grupphemmen blir tvungen att överskrida Barnskyddsförordningens krav, eftersom mottagandet av asylsökande kännetecknas av stora fluktuationer i tillströmningen av klienter. Grupphemmen blir i sådana fall tvungna att inkvartera barn på överplatser.

Omvårdnad och egenhandledare på grupphemmen

Handledare och socialarbetare på grupphemmet arbetar direkt med barnen i deras vardag. Barnets företrädare har också en viktig roll i detta sammanhang och personalen samarbetar med företrädarna. Uppgiften innebär att hjälpa och stöda barnen att klara av väntetiden och att skapa sig en meningsfull vardag trots den omtumlande asylansökningsprocessen. (Qvist 2001.)

Målsättningen för verksamheten på grupphemmen är att erbjuda barnen en fostran och vård med beaktande av barnets bästa. Avsikten är också att stöda barnens integration i samhället eller ett eventuellt återvändande till hemlandet. Verksamheten strävar också till att förebygga utslagning. Grupphemmen är inga barnskyddsanstalter men verksamheterna är jämförbara eftersom barnen är ensamma utan vårdnadshavare, de bor på anstalt och samhället svarar för deras omsorg. Enligt Arbetsministeriets anvisningar finns det skäl att följa samma kvalitetskrav som på barnskyddsanstalterna. (Qvist 2001, 12-13.)

Hannele Elo-Kuru (2003) har i sin pro gradu-avhandling - *Omahoitaja kaiken korjaa*, undersökt det professionella kunnandet som vårdarna behöver i sitt arbete på en barnskyddsanstalt. Hon hänvisar till Gay Graham (1995, 128, 153) för att beskriva omsorgsuppgiften som vårdarna har. Vårdarnas uppgift är att skapa en trivsam miljö som stöder barnens uppväxt och utveckling samtidigt som de bör erbjuda den vård och omsorg som barnet behöver. Utöver detta har vårdarna en viktig funktion i att ge barnen terapeutiskt stöd. Graham beskriver vidare arbetets innehåll i följande termer. Arbetet på barnhemmet är en kombination av vardagsliv och av att upprätthålla ordning och reda. Arbetet innebär också att fostra barnen och ge dem den omvårdnad de behöver på ett sätt som beaktar den enskilda individens behov. Samtidigt hjälper vårdarna barnet att återhämta sig från psykiska och sociala svårigheter.

En central arbetsmetod på grupphemmen är att via egenhandledar-metoden erbjuda vart och ett barn vuxenkontakt via en kontaktperson. (Qvist 2001, 14) Egenhandledar - metoden är en central arbetsmetod inom barnskyddet. Det innebär att vart och ett barn får en personlig kontaktperson bland vårdarna. Denna vårdare förbinder sig vid att systematisk och långsiktig ge barnet omvårdnad. (Karppinen 2001, 14-16.)

4.3 Socialt arbete på grupphemmen

Med socialt arbete på grupphemmet för asylsökande ensamkommande barn avses i denna avhandling det arbete som utförs av socialarbetaren på grupphemmet. Detta till åtskillnad från handledarnas arbete som innefattar vården och fostran av barnen på grupphemmet. Vad som egentligen avses med socialt arbete på grupphemmen, finns väldigt knapphändigt dokumenterat. Var och en socialarbetare har sin egen arbetsbeskrivning där arbetsuppgifterna definieras på det i fråga varande grupphemmet, men därutöver har inte uppgifterna koordinerats nämnvärt. I Arbetsministeriets anvisningar för grupphemmen (Qvist, 2001, 13) sägs att: "Grupphemmen är en mottagningsenhet, som erbjuder sina invånare en miljö, som påminner om ett hem, och där man fungerar med de medel det sociala arbetet erbjuder." Vilka dessa medel är har inte definierats närmare.

Alla grupphem har tillgång till en socialarbetare. I samband med intervjuerna med grupphemmens socialarbetare visade det sig att man på de olika grupphemmen har varierande arrangemang för socialarbetarnas arbetsinsats. Minsta arbetsinsatsen innebar att socialarbetaren beräknades arbeta 20% av arbetsveckans timmar per åtta barn på grupphemmet, medan den största satsningen på det sociala arbetet på ett grupphem innebar två socialarbetare på trettiofyra barn. En exakt jämförelse är svår att göra eftersom de olika grupphemmen upprätthålls av sinsemellan olika organisationer och en del är kombinerade hem där också barn med uppehållstillstånd bor medan andra är enbart mottagande enheter. Största arbetsbördan verkade socialarbetarna på de statliga grupphemmen ha där en socialarbetare svarar för det sociala arbetet med trettiofyra ensamkommande asylsökande barn och i värsta fall dessutom ansvarar för vuxna asylsökande som i fallet av grupphemmet i Uleåborg.

Ett sätt att presentera det sociala arbetet på grupphemmet har varit att räkna upp de funktioner som socialarbetaren ansvarar för i samband med mottagandet av de ensamkommande asylsökande barnen. Dessa kan sammanfattas utgående ifrån intervjuerna med grupphemmens socialarbetare enligt följande:

Social kartläggning

- ankomstintervju
- barnets identitet (namn, ålder, nationalitet, etnisk tillhörighet)
- barnets nätverk (familj, släkt, vänner, fritidssysselsättningar)
- historia och framtid (utbildning, livserfarenheter, framtidsutsikter)

Utkomststöd

- Barnets ekonomiska situation utreds

Uppföljning och koordinering av barnets sociala situation och asylprocessen

- ordna med en företrädare för barnet och samarbeta med honom/henne
- följa upp vardagen på grupphemmet och samarbeta med barnets handledare
- stöda eventuella kontakter med familj, släktingar och vänner
- eventuell utredning om privat inkvartering
- handledning och rådgivning
- samarbete med skola och fritidsorganisationer i samarbete med grupphemmens personal
- koordinering och samarbete i samband med barnets asylprocess: Företrädare, Utlänningsverket, polis, tolkar och jurister är involverade t.ex. då barnet förhörs, får beslut och lämnar besvär
- Koordinering och handledning då barnet får kommunplats
- hjälp och stöd vid eventuellt negativt beslut på asylansökan och i samband med avvisningar

Psykosocialt stöd

- stödsamtal och konfliktlösning
- bedömning av eventuellt vårdbehov
- vid behov ordna med stödpersoner, värfamiljer, terapi eller vård på psykiatrisk avdelning
- uppföljning av vården

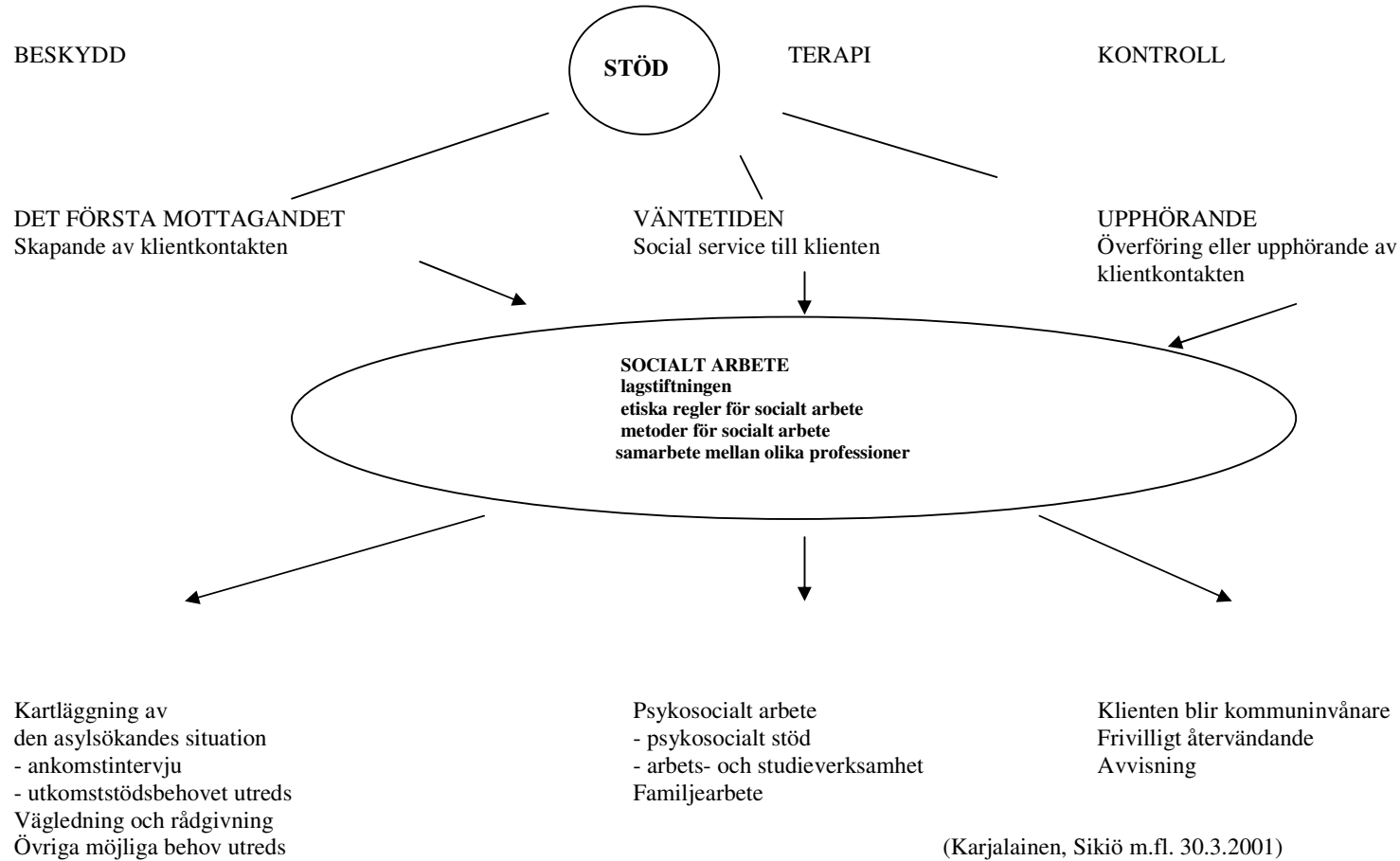
Övriga uppgifter

Det första mottagandet, väntetiden och klientkontakten upphör – en tankeram för socialt arbete med asylsökande

Ett kvalitetsarbete genomfördes i Arbetsministeriets regi under året 2001 på flyktingförläggningarna, där socialarbetarna gavs möjlighet att i grupp definiera sitt arbete. Socialarbetarna indelades i regionala grupper. En sammanställning av deras arbete presenteras i ett schema med tre skeden: *Det första mottagandet, väntetiden och upphörandet av klientkontakten*. Schemat utgör en sammanfattning av de diskussionerna som fördes i gruppen och dokumenterades i en uppsättning arbetspapper. De olika skedena innehåller helt avvikande arbetsmoment och klientens situation är också speciell i vart skede. (Arbetspapper från socialarbetarnas kvalitetsarbetet 2001.)

SOCIALT ARBETE PÅ FLYKTINGFÖRLÄGGNINGEN (Figur 1)

” Trygga oundgänglig försörjning för och omsorg om asylsökande genom arrangemang för mottagande av asylsökande.”
 (Lagen om främjande av invandrares integration samt mottagande av asylsökande, 493/1999, § 1)

I det första mottagandet framträder de inledande skedena då klientkontakten skapas och en första social kartläggning görs samtidigt som behovet av utkomststöd utreds. Klienten behöver mycket vägledning och många råd. I detta skede är det skyddsaspekten som är central. Den asylsökande har lämnat sin asylansökan och fått temporärt beskydd. (Arbetspapper för socialarbetarnas kvalitetsarbete 2001.)

Under väntetiden försöker man skapa en organiserad vardag med undervisning och sysselsättning. Väntetiden upplevs vanligtvis som lång och tung och ju mera den drar ut på tiden desto mera accentueras behovet av stöd. Ur socialarbetarens synvinkel framträder det psykosociala arbetet. Den egentliga integreringen (fi. kotoutuminen) påbörjas inte ännu i det här skedet för de vuxnas del men för de ensamkommande minderårigas del finns inga hinder i lagstiftningen för integrerande insatser(t.ex. utbildning och fritidssysselsättningar. (ibid..)

Då klienten får sitt beslut förändras klientens situation. Om klienten får asyl eller ett uppehållstillstånd som inte är tillfälligt, kan han/hon så småningom flytta och bli kommuninvånare. Om beslutet är negativt upphör klientkontakten i sinom tid, rätt ofta först efter en ny utdragen väntan som kan resultera i ett positivt beslut och kommunplats eller i en avvísning. I de två senare skedena av arbetet ingår både terapeutiska drag och kontrollfunktioner. Den klassiska motsättningen mellan stöd, hjälp och kontroll i det sociala arbetet är i högsta grad närvarande i alla de ovannämnda skedena men kanske speciellt i det skede då klienten får ett negativt beslut.(ibid..)

Det sociala arbetet har en av sina utgångspunkter i lagstiftningen. De etiska regler som socialarbetare följer i sitt yrkesutövande spelar också en stor roll. Socialarbetarna har här valt att utgå ifrån begreppet metod, då man velat beskriva arbetet. Därutöver har man velat betona att arbetet sker i samarbete med andra yrkesgrupper. (ibid..)

På vissa grupper, som finns i anslutning till flyktingföreläggningar har man t.ex. egen hälsovårdspersonal att tillgå. Dessa tillför arbetet en viktig resurs men på många grupper köps hälsovården in av t.ex. kommunen. Psykologtjänster kan också köpas in men i praktiken har de flesta grupper svårigheter med att få behovet av psykologtjänster tillgodosett på grund av en allmän brist av dessa tjänster i samhället

och också p.g.a. att behandlingsarbetet med personer som har annan etnisk bakgrund än den finländska är outvecklat. (jmf. Qvist 2001.)

Företrädarens arbete definieras inte som socialt arbete i denna avhandling utan det ses representera ett relativt nytt inslag på den sociala arenan, som på engelska kommit att benämnas *advocacy* – och på svenska här får gå under benämningen företrädarskap. Intervjuerna med gruppheimens socialarbetare visar att en avsevärd del av socialarbetarens arbetstid på gruppheimet används till att samarbeta med företrädarna, men också till att koordinera och handleda deras arbete.

Det sociala arbetet på gruppheimet kan enligt min uppfattning, analyseras enligt ovanstående schema även om det avviker till en del från arbetet med de vuxna asylsökande. I det sociala arbetet på gruppheimet utgör samarbetet med företrädarna och samarbetet med gruppheimets övriga personal en betydande del av arbetet medan utkomststödet inte är lika framträdande i arbetet med barnen. En speciell utmaning för arbetet med barn är att bevaka och förverkliga barnets rättigheter i en situation där barnet inte har det beskydd som föräldrar och andra närstående erbjuder.

Socialt arbete med klienter som kommer från en annan kulturkrets än den västerländska förutsätter det som kan kallas kulturella kompetens hos socialarbetaren. Inom ramen för detta arbete finns inte möjlighet att göra en fördjupning i detta tema men jag hänvisar till Merja Anis (2005,2006) aktuella forskning i ämnet. Hon (2006) sammanfattar att kulturell kompetens innebär att arbetstagaren är medveten om sin egen etnicitet och om självklarheter inom den egna kulturen och att han/hon har kunskap om historia och främmande kulturer. Den kulturella kompetensen innefattar också en förståelse av de speciella villkor och sociala problem som gäller minoriteter samt en medvetenhet om den varierande betydelse som individen, den etniska gruppen och familjen kan ha i olika kulturer. Vidare betonar Anis att klientarbetet med invandrare förutsätter en förmåga till flexibel kommunikation, att kunna se minoriteternas egna kulturella resurser som en tillgång och en förmåga att kunna skilja mellan individuella orsaker och kulturella orsaker till klientens eventuella problem. För en vidare fördjupning i frågor om socialarbetarens kulturella kompetens hänvisas till Potocky- Tripody (2002).

Litteratur om socialt arbete med asylsökande

Socialt arbete med asylsökande är ett fråga som undersökts rätt sparsamt i Europa. En av orsakerna kan vara att service i form av socialt arbete utfört av socialarbetare inte erbjuds asylsökande i alla länder. (Potocky-Tripody 2002). I Sverige har Allwood & Franzén (2001) redigerat boken *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*. Boken presenterar viktiga teoretiska resonemang som ligger till grund för förståelsen av invandrades och flyktingars behov av service som t.ex. kulturell och social påverkan, identitetsfrågor, barnuppfostran i olika länder, barnets behov i en traumatiserad familj, religionens inverkan, migrationens inverkan på familjen och äldre invandrare. Boken ger viktiga teoretiska infallsvinklar på vissa frågeställningar som gäller det sociala arbetet men strävar inte till att bygga upp metoder eller en egentlig teori för det sociala arbetet.

Ett brittiskt verk under rubriken *Social work, immigration and asylum. Debates, dilemmas and etical issues for social work and social care practice* har redigerats av Debra Hayes och Beth Humpries (2004) och är ett försvarstal för humana värden i immigrations och flyktingpolitiken. Boken tar fasta på hur det sociala arbetet i allt högre grad i Storbritannien kommit att dras med i en restriktiv politik där samhällets intressen och sk. ”gatekeeping” fått en allt större inverkan på det sociala arbetet med asylsökande. Boken är ett upprop för en omvärdering av det sociala arbetets roll med utgångspunkt i det sociala arbetets traditionella värden och etik.

Eftersom litteraturen om praktiskt socialt arbete med flyktingar och invandrare är så ringa blev det en verklig glädje att hitta Miram Potocky- Tripodys (2002) *Best Practices for Social Work with Refugees and Immigrants* som givits ut i USA. Författaren strävar till att presentera en teoretisk referensram för det sociala arbetet med flyktingar och invandrare. Hon presenterar boken genom att säga att praktiskt socialt arbete med flyktingar och invandrare förutsätter specialiserad kunskap om frågor som är specifika för den ovannämnda befolkningen. Det krävs också specialiserade skraddarsydda tillämpningar av den allmänna servicen och interventionsteknikerna i samhället. Boken utgår självfallet från amerikanska förhållanden men speciellt den andra delen där exempel på god praxis i socialt arbete med flyktingar och invandrare presenteras, ges

många goda uppslag för det sociala arbetet. Avsnittet om kulturellt kompetent praktiskt socialt arbete är speciellt givande.

4.4 Företrädarskap och myndighetssamarbete

I denna avhandling kommer jag inte att gå in på detaljerna i de ensamkommande asylsökande barnens asylprocess utan hänvisar till bl.a. Anna Mikkonen mfl. (2002) och Yksin Suomessa olevan... (SM 3/2005) för en beskrivning på det temat. I detta kapitel behandlas några frågor i anslutning till barnens asylprocess som är relevant för det sociala arbetet på grupphemmet. För en mera utförlig redogörelse av asylprocessen hänvisas även till Utlänningsverkets och Finlands flyktingrådgivnings hemsidor.¹³

En företrädare utses av rätten för vart och ett barn

Omedelbart då ett ensamt barn har ansökt om asyl och kommer till ett grupphem påbörjas processen med att utse en företrädare för barnet. För att barnet skall kunna fullfölja asylansökningsprocessen behöver han/hon någon som för han/hennes talan och som juridiskt kan bevaka hans/hennes intressen. De enskilda grupphemmen har byggt upp en pool av företrädare och den mest lämpade för det i fråga varande barnet föreslås. Barnet och företrädaren träffas för att barnet skall kunna ta ställning till utnämningen. (Socialarbetarnas intervjuer för denna avhandling.)

Företrädaren utses av häradsrätten på förslag av flyktingförläggningen. I Integrationslagen (26§) anges att företrädaren för barnets talan i samråd med barnet. Företrädaren förvaltar barnets tillgångar och dokument och deltar tillsammans med barnet i de situationer där barnet har kontakt med olika myndigheter. Företrädaren ersätter det asylsökande barnets vårdnadshavare i de situationer då barnet juridiskt sett behöver en vårdnadshavare. Företrädaren deltar och representerar barnet i alla skeden av asylansökningsprocessen och övervakar att barnets bästa beaktas både i asylansökningsprocessen och i samband med mottagandet. Företrädaren har också den formella beslutanderätten då det gäller barnets boende.(Qvist 2001, 39.)

---

¹³ www.uvi.fi och www.pakolaisneuvonta.fi (även på svenska)

Grupphemmet och företrädaren samarbetar för att på bästa sätt kunna säkerställa att barnets bästa beaktas. En viktig princip är att företrädaren är oberoende i förhållande till alla myndigheter. Företrädarna får ersättning för sin insats. (ibid..)

Andra aktörer i samband med barnens asylprocess

Barnen som kommer ensamma till Finland utan legal vårdnadshavare omfattas av många finländska institutioners intresse. Representanter för dessa institutioner är: polisen , utlänningsverkets tjänstemän, statsförvaltningens tjänstemän, mottagningscentralernas anställda och lokalförvaltningen. Dessa berörs av barnens frågor på olika sätt och har framför allt **olika uppgifter**. De olika uppgifterna leder till olika förhållningssätt och olika perspektiv angående hur de ensamkommande barnen och deras situation uppfattas.

För alla yrkesgrupper torde de ensamkommande barnen utgöra en utmaning. Den service och de åtgärder som krävs borde för det mesta skraddarsys för de här barnen. Till exempel då det gäller skola har vi en situation där barnets ålder ger mycket lite vägledning för vilken undervisning som behövs. Klasserna är ålders- och kunskapsmässigt otroligt heterogena.

För att kunna beakta barnets bästa i det egna arbetet krävs egentligen att de olika yrkesgrupperna har stor kännedom om de andra yrkesgruppernas arbete och uppgift. Alla roller har sina egna svårigheter. Utlänningsverkets tjänstemän ger utslag på asylansökan, ofta utgående ifrån mycket knapphändig information. Barnen tenderar att berätta endast det nödvändiga och en allmän uppfattning på fältet är att de utelämnar stora delar av viktig information som skulle behövas för beslutsfattandet på utlänningsverket. Orsakerna till detta är dels barnens ålder och utvecklingsnivå. De kan inte som vuxna överblicka den helhet som utgörs av asylansökningsprocessen men ofta har de redan i hemlandet eller under flykten fått information om hur det lönar sig att fungera.(Socialarbetarnas intervjuer för denna avhandling.)

Polisens uppgift i sin tur är att utreda frågor som har att göra med barnets identitet och flyktväg. Polisens uppgift blir också att avvisa de asylsökande som inte har belägg för sin asylansökan eller redan tidigare sökt asyl i annat land. (Yksin Suomessa olevan...SM

3/2005, 40.) Den kommunala verksamheten erbjuder barnen t.ex. skola, hälsovård, bibliotek. För de asylsökandes del köps dessa tjänster lokalt av flyktingförläggningarna.

De olika uppgifterna utgör en helhet, som i sina olika delar har i uppgift att trygga att barnets bästa beaktas i de olika skedena under den tid då barnet ansöker om asyl. Som redan nämnts tidigare i kapitel 2.3 om projektet Children First, är det centralt att detta samarbete fungerar för att barnets bästa skall kunna tryggas.

5 Teoretiska utgångspunkter för forskningen

Det sociala arbetet är en relativt ny profession till skillnad från t.ex. läkarens eller juristens professioner. Detta innebär att socialarbetarens expertis ofta framträder som svårgreppbar för allmänheten men också ofta för personer som företräder yrkesgrupper som samarbetar med socialarbetare. Eftersom socialt arbete även som akademisk disciplin är en nykomling innebär det att de teoretiska referensramarna för arbetet ännu är föremål för diskussion. (jmf. Meeuwisse & Svärd 2000, 43-46.)

Praktiserande socialarbetare har ofta själva vissa svårigheter att formulera vad deras arbete innebär för utomstående. Ofta resulterar det i att han/hon presenterar vissa lagstadgade funktioner och konkreta arbetsuppgifter, utan att han/hon själv känner sig nöjd med beskrivningen, eftersom stora delar av det som egentligen är det egentliga innehållet i det sociala arbetet faller utanför den typen av beskrivning.

I detta kapitel kommer jag därför att presentera vissa akademiska resonemang som förts angående teori, metod och socialarbetarens expertis i det sociala arbetet. De etiska reglerna som en socialarbetare följer spelar också en stor roll för hur arbetet utformar sig. Svårigheten att formulera den kunskap som det sociala arbetet använder sig av belyses i detta kapitel via en presentation av begreppet tyst kunskap och hur man via reflexion kan sträva till att externalisera denna kunskap.

Arbetet med flyktingar görs i en speciell miljö där internationell politik, kulturella koder, värderingar, ingrodda uppfattningar och lokala strävanden har en stor inverkan även på det sociala arbetet med asylsökande. Via ett begrepps-schema visas hur asylpolitik, barnperspektiv, barns rättigheter och sameuropeiska och nationella intressen

bildar en ram som återverkar på hur det sociala arbetet med ensamkommande asylsökande barn utformar sig.

Vad innebär då ett barnperspektiv i det sociala arbetet med ensamkommande asylsökande barn? Barn, barndom och arbete med barn är någonting som ventilerats allt mera under de senaste decennierna, samtidigt som en förändrad syn på barn för med sig nya krav på hur barn bör bemötas.

5.1 Teori, metoder och expertis i socialt arbete

I socialt arbete har det alltid funnits en spänning mellan teori och praktik och tidvis har utövande praktiker ifrågasatt behovet av teori specifik för socialt arbete. Under senare år har dock en nytt intresse för att bruka teoretiska resonemang i socialt arbete kommit till uttryck. Ironiskt nog har detta skett i en tid då samhällsutvecklingen i Europa gått mot att socialt arbete allt mera uppfattas som en uppsättning funktioner och att praktiker i sin utbildning i första hand skall undervisas i att utföra dessa funktioner. Denna betoning av funktionen leder till att fokus kommer att ställas på utförandet av uppgiften och inte på socialarbetarens förmåga att analysera och tolka information som hänför sig till en interaktion med individer, familjer och grupper. (Coulshed & Orme 1998, 7-8.)

I praktiskt socialt arbete finns en utbredd vana att hellre tala om metoder än om teorier. Samtidigt som det vid ett närmare betraktande inte finns något klart samförstånd om det är vetenskapligt befogat att tala om metoder som är specifika för det sociala arbetet. Ofta används begreppen metod, modell och teori parallellt, utan att socialarbetare drar klara gränser mellan vad som avses. (Bergmark & Lundström 2000, 77.)

Bergmark & Lundström (2000, 77) anger på samma sätt som Coulshed & Orme (1998, 8) att det under senare år blivit vanligare med resonemang där man utgår ifrån teorier. Malcolm Payne (2005, 4-7) representerar med sina *praxisteorier* denna inriktning. Praxisteorier har utvecklats inom ramen för socialt arbete. De bygger på idéer som försöker förklara hur människor fungerar i sociala sammanhang och de avser att vara till vägledning i praktiskt socialt arbete. Han gör en sortering med utgångspunkt i Sibeon

(1990, 34)¹⁴ av olika typer av teorier genom att uppdelat dem i *teorier om vad socialt arbete är, teorier om hur socialt arbete bör utföras och teorier om klienternas värld*. Dessa teorier belyser olika frågeställningar som är relevanta för det professionella sociala arbetet.

I föreliggande arbete har jag eventuellt hamnat i en mellanposition om man ser till den ovannämnda tredelningen. I arbetet vill jag analysera både vilken betydelse det sociala arbetet har på grupphemmen, samtidigt som strävan är att diskutera hurudant det sociala arbetet är och borde vara där. Tonvikten kommer att vara på det senare alternativet men eftersom socialt arbete är så lite känt utanför socialarbetarnas krets existerar ett behov av att kort behandla frågor angående det sociala arbetets väsen.

Enligt Payne (2005) ingår följande teorier i det sociala arbetets arsenal: psykodynamiska perspektiv, krisintervention och uppgiftsorienterade modeller, kognitiva teorier och beteendeteorier, systemperspektiv och ekologiska perspektiv, socialpsykologiska och kommunikativa modeller, humanistiska och existentiella perspektiv, samhällsarbete, radikala och marxistiska perspektiv, antidiskriminering och antiförtryck samt empowerment och advocacy. Payne gör ingen tydlig skillnad mellan teorier och metoder och ”till teorier för socialt arbete räknas helt enkelt sådana som används av socialarbetare och som åtminstone i någon grad anses ha dokumenterad nytta” (Bergmark & Lundström 2000, 78).

Även Coulshed & Orme (1998, 9-13) påpekar att det inte finns några samstämmiga uppfattningar om en eller flera teorier som skulle kunna åberopas över tid. Tvärtom tävlar många teorier för socialt arbete sinsemellan samtidigt som de kan erbjuda helt motsatta tolkningar av en social verklighet. En gemensam uppfattning om en enda teoretisk ram för socialt arbete står alltså inte att finna. Men däremot är man överens om att teoretiska resonemang bör erbjuda förklaringar till komplexa företeelser som observerats i det praktiska utförandet av socialt arbete. Trots denna komplexa situation slår Coulshed och Orme fast att:

---

¹⁴ Sibeon, R. (1990) Comments on the structure and forms of social work knowledge. *Social Work and Social Sciences Review* 1(1): 29-44.

”What is certain is that the job of social work is an intellectual one; it demands the rigour of the practitioner- researcher who can think and do, who can use heart and head, who can incorporate reading and research so as to liberate practice”.

När socialarbetare utvärderar det arbete som gjorts, deltar de i att bygga upp ny teori. En stor del av teorin inom socialt arbete bygger på att någon reflekterat över sina erfarenheter i arbetet och sedan skrivit ner detta. Denna förmåga att tänka och göra uttrycks i ordet *praxis*, ett ord som myntats av Paulo Freire (1972) och som står för att varsebli, tolka, kritisera och förändra den omgivande verkligheten och världen. (Coulshed & Orme 1998, 14.)

Socialarbetarens expertis

Inom forskningen om socialt arbete talar man i dag om den expertis som socialarbetarna besitter och vill via det här begreppet närma sig den teoretiska kärnan i arbetet. För den utövande socialarbetaren som i sitt dagliga arbete är stadigt knuten till det praktiska utförandet i samband med klientkontakten, är det inte alltid lätt att se sig själv som expert och sitt arbete som ett forum där en expertis utövas. Detta bekräftas också i samband med de intervjuer jag gjort. Många socialarbetare har valt sitt yrke för att de är skickliga på muntlig kommunikation och på att skapa personlig kontakt. (Mortesen & Schiermacher 2006, 38). Följaktligen upplever ofta socialarbetare att det egentliga sociala arbetet sker i samband med den konkreta klientkontakten.

Mina egna erfarenheter i arbetet ger också vid handen att det kräver mera tid än vad det vanligtvis finns i det praktiska arbetet att sätta ord på vad jag egentligen gör i klientkontakten eller att sätta ord på det jag gjort och avsett i samband med mötet. Ofta är det konkreta resultatet som räknas - t.ex. att en klient går med på att åka för att bekanta sig med ett boende eller en behandlingsklinik som föreslagits för honom/henne eller att klienten lovar ställa upp på ett nödvändigt möte med någon han/hon grälat med. Ofta ter det sig för en utomstående som en lätt match att få dylika saker att ske men egentligen är det fråga om att socialarbetaren använder sitt kunnande, sin erfarenhet och sin interaktionsförmåga för att visa på möjliga vägar för klienten samtidigt som han/hon hjälper och stöder klienten att välja och att våga ta nödvändiga steg i livet.

Raunio (2004, 127-130) lyfter fram en interaktionsbaserad kunskapsproduktion som ett sätt att närma sig socialarbetarens expertis. Enligt detta synsätt är dialogen en central verksamhetsprincip, där socialarbetaren för att uppnå en äkta dialog med klienten måste avstå från en position som den allvetande experten. Raunio hänvisar till Nigel Parton (2000, 454) som skriver att socialarbetarens styrka i en mångtydig och komplex verklighet är, att kunna skapa en dialog, förståelse och tolkning i stället för att förlita sig på auktoriteter.

Hur socialarbetarens teoretiska kunnande omsätts i praktisk verksamhet i det sociala arbetet är någonting som forskare försöker lyfta fram. Ett sätt är att närma sig detta kunnande är genom att tala om *reflexion*, *reflektivt-*, och *kritiskt tänkande*. Payne (2005, 32-39) menar att reflektiv praktik är någonting utöver att helt enkelt tänka allvarligt igenom saker och ting och att ta olika omständigheter i beaktande. Han hänvisar till Fook (2002, 43) som fastställer att reflektivt tänkande är att identifiera en process för hur saker och ting fungerar medan *reflexion* innebär att ta i beaktande så många olika perspektiv på frågan som möjligt. Speciellt beaktas perspektiv som kan härledas från klienterna och deras nätverk. Kritiskt tänkande i sin tur innebär att den sociala ordningen inte tas för given utan att en förändring i den givna ordningen aktivt eftersträvas.

Med mina egna ord blir det alltså här fråga om att reflektivt och kritiskt tänkande ger ord för hur teori införlivas och omvandlas till praktisk verksamhet i det sociala arbetet. Det har, enligt Karvinen-Niinikoski (2005, 13-14), förekommit kritik mot huruvida denna typ av teoretisering är användbart för det praktiska sociala arbetet. Raunio (2004, 124-127) för fram att ett ständigt reflekterande och ifrågasättande av den kunskap och de verkningsgrunder som socialarbetaren har, inte nödvändigtvis är förenligt med en djup professionalism där kunnandet tar sig uttryck i ett visst internaliserat förfaringsätt. Han diskuterar om huruvida den kritiska reflektionen mera hör hemma i olika brytningsfaser där arbetet utvecklas, och inte i en daglig professionalism där rutiner och ett visst mått av automation hör till vardagen.

Med tanke på detta arbete finner jag en relevans i att lyfta fram betydelsen av *reflexion* och kritiskt tänkande för förståelsen av det sociala arbetet, även om det inte finns

utrymme att här fördjupa kritiken av begreppen. Enligt min mening finns det också skäl att tycka att det sociala arbetet på grupphemmet befinner sig i ett brytningsskede, där det finns ett behov av en fördjupad professionalisering och av att definiera arbetet på ett mera distinkt sätt.

Åke Bergmark och Tommy Lundström (2001, 79-81) behandlar även de dilemmat med avståndet mellan praktik och teori i socialt arbete då de gör ett försök att ringa in det sociala arbetets metoder. Inom socialt arbete och dess utbildning talar man utbrett om metoder samtidigt som det inte finns en enhetlig uppfattning om vilka dessa metoder är. I kritiken mot att slå fast speciella metoder som används i socialt arbete, betonas i stället sådant som ”personlig erfarenhet, det unika i varje mänsklig kontakt och förmåga att flexibelt kunna anpassa sina handlingar efter de speciella förutsättningar som nya situationer innehåller”. Enligt kritiken upplever socialarbetare att de enskilda metoderna inte beaktar denna sida av det sociala arbetet i tillräckligt hög grad. Ett alternativt sätt att närma sig den expertis som socialarbetarna besitter är således att närma sig det sociala arbetet via sådana begrepp som: mötet, tyst kunskap och kritiskt förhållningssätt.

Det genuina mötet leder till att gemensamma insikter uppnås, som sedan kan möjliggöra en förändring. Socialarbetaren använder sig av sin ”tysta kunskap” för att gå in i detta möte på ett konstruktivt sätt. Den tysta kunskapen baserar sig på erfarenhet och är knuten till den enskilda socialarbetaren. Den tysta kunskapen är svår att mäta eller instrumentalisera och därmed uppstår svårigheter i samband med att vetenskapliggöra den. Det kritiska förhållningssättet i sin tur skall ge socialarbetaren en förmåga att granska och värdera metoder, som har en tendens att komma och gå. (ibid. 2001,80-81.)

Modern - Postmodern

Ett sätt att närma sig det sociala arbetets expertis är att tolka arbetet via begreppsparet modern – postmodern. Postmodernismen står för en misstro mot universella tankesystem (Lyotard 1979).¹⁵ Metaberättelser, så som upplysningstidens tro på framsteg genom kunskap och vetenskap, den marxistiska tilltron till att arbetarklassens

---

¹⁵ Lyotard, J.F. (1979) La condition postmoderne. Paris:Minuit

frigörelse förverkligar ett idealsamhälle eller den moderna tron på ekonomisk tillväxt har inte mera samma relevans i det postmoderna samhället. Ett postmodernt sätt att närma sig kunskap är att, istället för att se kunskap som en spegel av verkligheten, uppfatta verkligheten som en social konstruktion där fokus ligger på tolkning av och förhandling om den sociala världens mening (Kvale 1997, 45). I en postmodern tolkningsram blir socialarbetarens expertis ett begrepp som kan ha många innebörder.

Det sociala arbetets expertis har i flera fall tolkats via en postmodern referensram. Payne (2005,15-16) slår dock fast att socialt arbete är en produkt av modernism. Den sociala sektorn har historiskt sett ersatt kyrkans roll i att producera välfärdstjänster i samhället. Tanken om att det går att förstå och påverka samhället och sociala problem, som är en bärande tanke i socialt arbete, är också den i grunden modernistisk. Han säger vidare att själva idén om en teori för det sociala arbetet likaså är modernistisk i det avseendet att man då faller tillbaka på tron att man via kunskap om världen kan förändra den.

Trots det ovan sagda har det hävdats i många sammanhang (Eräsaari 2003; Karvinen-Niinikoski 2005; Payne 2005) att socialarbetarens expertis bör tolkas i ljuset av ett postmodernistiskt tänkande. Enligt Payne (2005, 15-17) är det trots det, som tidigare refererats till, användbart att anlägga en postmodernistiskt tankeram på det sociala arbetet i det avseendet att det ger en infallsvinkel på hur vi kan se på förändringar och hur vi kan analysera och förstå samhället och den kunskap vi skapar om samhället. I ett postmodernistiskt perspektiv är kunskap alltid socialt konstruerad. Det är avhängigt av det omgivande samhället och människorna vilken kunskap som utvecklas. Vi kan se det sociala arbetet som en föränderlig social konstruktion som är avhängig av den sociala och kulturella kontext det förekommer i.

Med bakgrund mot vad som sagts ovan om det sociala arbetets teori och de svårigheter vi står inför då vi vill ringa in det kunskapsstoff som det sociala arbetet bygger på, ger ett postmodernt tänkande även enligt Fook (2005,8) en möjlighet att lyfta fram förhållandet mellan kunskap och makt. Det postmoderna tänkandet visar på den rådande diskussionens roll då uppfattningar skapas om vad som är legitim kunskap - vilket är lika med makt.

Socialarbetarens etiska ansvar

Ett tredje sätt att närma sig socialarbetarens expertis är att närma sig det via en tradition av kritiskt perspektiv och etiska ställningstagande som alltid funnits med som ett inslag i teoribygget kring socialt arbete. Det vill säga socialarbetarens etiska ansvar att artikulera de underprivilegerade klienternas behov och fungera som en förändringsagent. Här får ett ställningstagande från den anglosaxiska världen åskådliggöra detta förhållningssätt i ett sammanhang av socialt arbete inom ramen för asylpolitiken.

Briskman och Cemlyn (2005) tar upp frågan om hur det går att förena de etiska värderingar som socialt arbete bygger på med en allt mera restriktiv asylpolitik som breder ut sig i västvärlden. Deras utgångspunkt står att finna i brittisk och australiensisk verklighet där de hävdar att statlig politik är fientlig både mot grundvärderingarna bakom socialt arbete och internationella människorättsåtaganden.

Författarna problematiserar frågan om hur det överhuvudtaget är möjligt att förena socialt arbete och flyktingpolitik om de nationella intressena bevakas genom en fientlig inställning till asylsökanden.

De etiska värderingar som ligger till grund för socialt arbete har nyligen uppdaterats i Finland av Talentia rf:¹⁶ Yrkesetiska nämnd. I skriften Etiska regler för yrkesmänniskor inom socialbranchen /Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet (2005, 8) presenteras de principer och anvisningar som bör styra ett etiskt arbete inom den sociala sektorn. Centrala begrepp är mänskliga rättigheter och människovärde. Ett professionellt förhållningssätt inom socialt arbete innebär att man förstår och godkänner att mänskliga rättigheter bör beaktas och försvaras i alla situationer. Alla har lika rätt till mänskliga rättigheter oberoende av uppförande eller agerande. Mänskliga rättigheter, jämlikhet, demokrati och god förvaltning är utgångspunkter. Högaktningen av mänskliga rättigheter och människovärde tar sig uttryck i ett professionellt förhållningssätt där följande fyra principer är centrala:

självbestämmanderätt, rätten att delta, rätten att bli bemött på ett sätt som beaktar helheten och rätten till privatliv. Klienten bör ha möjlighet att göra egna val,

---

¹⁶ Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranchen Talentia rf

bruka sina egna resurser, bemötas som en del av sin familj och det omgivande samhället och förhållandet bör vara konfidentiellt.

Professionalism i socialt arbete förutsätter också enligt de ovannämnda etiska direktiven (2005, 9) att **samhällelig rättvisa** är en utgångspunkt i arbetet. Att arbeta för samhällelig rättvisa innebär enligt direktiven att: förhindra negativ diskriminering, att erkänna olikhet, att fördela resurserna rättvist och motsätta sig orättvis politik och orätta förfaringsätt. De etiska direktiven grundar sig bland annat på FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Finlands grundlag 1 och 7 §, Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 4,5,8-10 och Förvaltningslagen 3 §.

I sin artikel *Reclaiming humanity for asylum-seekers* hävdar Briskman & Cemlyn (2005) att socialarbetare inte tillräckligt aktivt fördömt kränkningar av mänskliga rättigheter då det gäller asylsökande i Storbritannien och Australien. Samtidigt som de etiska grundvärderingarna inom socialarbete borde förutsätta att socialarbetarna försvarar de svagaste i samhället. Författarna till artikeln menar att socialarbetare borde informera sig bättre om de förhållanden som asylsökande lever under i deras länder och söka samarbetsmöjligheter för att påverka dessa förhållanden i en positivare riktning.

5.2 Tyst kunskap

Ett professionellt utförande av en arbetsuppgift – en god yrkeskunskap - förutsätter att många olika former av kunskap brukas. En klassisk syn på kunskap ges av Platon (427-347 f.kr.), som uppger att kunskap är en välgrundad och sann uppfattning eller föreställning. (Suurla 2001, 33.) På senare tid har allt större uppmärksamhet riktats mot den delen av kunskapen som inte är artikulerad och uttalad. Denna kunskap benämns allt oftare som *tyst kunskap* eller på engelska *tacit knowledge*. Enligt Tua Halldin-Herrgård (2004, 19-22) anser många forskare att Michael Polanyi (1966)¹⁷ med begrepp som ”personlig kunskap” (*personal knowledge*) och ”tyst kunnande” (*tacit knowing*) är upphovet till dagens diskussion om tyst kunskap.

---

¹⁷ Polanyi, Michael (1966) *The Tacit Dimension*. Routledge & Kegan Paul: London

Polanyi (1966, 4) tankar om tyst kunskande reflekterar en aktivitetsbaserad syn på kunskap. Kunskap behöver användas för att den skall vara tillgänglig. Kunskapen består också enligt honom av två delar, en mera synlig artikulerad dimension och en tyst dimension. Den tysta delen av kunskapen är således outtalad och kan uttryckas enligt följande citat av Polanyi: ”we can know more than we can tell”. (Halldin-Herrgård 2004, 20.)

Enligt Polanyi (1958; 1966)¹⁸ har medvetenheten en stor betydelse för vår användning av kunnandet. Han påstår att medvetenheten består av två delar: det fokala medvetandet och det stödjande eller det subsidiära medvetandet. Det fokala medvetandet koncentrerar sig på handlingen syfte, att t.ex slå in en spik. Medan det tysta kunnandet finns i den subsidiära medvetenheten. De olika sidorna av medvetandet möjliggör att ett utförande kan bli gott. Det fokala och subsidiära bör vara i balans sinsemellan. Som exempel på denna tanke anges en pianist som spelar skön musik och använder både sitt fokala och subsidiära medvetande till att utföra uppgiften. Om pianisten ändrar fokus och koncentrerar sig på fingrarnas rörelse blir resultatet ett helt annat. Polanyi ”anser också att vi genom att medvetet fokusera på den subsidiära handlingen kan reflektera över den, vilket kan leda till en utveckling av det tysta kunnandet. (Halldin-Herrgård 2004,21.)

Också den japanska ekonomen Ikujiro Nonaka (1991)¹⁹ talar om kunskapens två dimensioner, en teknisk ”know how”-dimension och en kognitiv dimension som innehåller uppfattningar, ideal, värderingar, mentala modeller och scheman. Den kognitiva dimensionen finns djupt i människan och han/hon är knappt medveten om den. Detta är dimensionen som representerar vårt sätt att gestalta världen. (Suurla 2001, 36.)

Begreppet tyst kunskap har fått speciell relevans för kunskapsproduktionen inom socialt arbete. Laura Yliruka (2000, 30) har utarbetat en modell för självvärdering för socialarbetare och beskriver hur den tysta kunskapen tar sig uttryck på följande sätt: Om du frågar en socialarbetare om varför en klientkontakt blivit lyckad, kan han/hon svara

¹⁸ Polanyi, Michael (1958) *Personal Knowledge – Towards a Post-Critical Philosophy*. Routledge & Keagan Paul Ltd: London

¹⁹ Nonaka, I (1991) *The knowlwdge-Creating Company*. I boken *Harvard Buisness Review on Knowledge Management* 1998.USA.

genom att berätta om vilka mål som uppnåtts, eller genom att tala om vad klienten sagt eller kanske till och med fråga samarbetsparter vilken uppfattningar de har. Om du frågar en socialarbetare om vilka teorier han/hon använder i sitt arbete, börjar han/hon kanske diskutera sin utbildning eller kurser han/hon gått på. Eller om du frågar hur hon/han lyckades lugna ner en klient, kanske du får till svar att han/hon kände klienten från förr och försökte tala till honom/henne på ett sådant sätt att han/hon inte skulle känna sig hotad.

Beskrivningen ovan kände jag omedelbart igen från min egen praktik. I samband med undersökningen blev det uppenbart att jag i väldigt hög grad hade att göra både med min egen och mina kollegers tysta kunskap. Laura Yliruka (ibid., 33) anspelar också ett kritiskt perspektiv på den tysta kunskapen. Hon ställer frågan om den tysta kunskapen alltid är tillförlitlig? Enligt henne finns det ett behov att lyfta fram den här kunskapen för att kunna ta ställning till det stoff som bringas i dagen.

För att nå bakom den tysta kunskapen och kunna reflektera över den så som Polanyi ovan menar att är möjligt, måste vi ännu se vilka alla beståndsdelar den tysta kunskapen eventuellt har.

Yliruka (2000, 32-33) har utarbetat en syntes av teorier om den tysta kunskapen och kallar den ”den tysta kunskapens cirkel”. Den tysta kunskapen består av många nivåer och dimensioner. Hon har uppdelat den i fyra delar: en kognitiv, teknisk, moralisk och emotionell nivå. Den tysta kunskapen döljer sig delvis i uppfattningar, föreställningar och erfarenheter. Den består av tankeramar, åskådningar och kulturell kunskap. Intuition, känslor och yrkeskunskap spelar även in. Samtidigt som know-how, värderingar och praktiskt kunnande bidrar till helheten.

Figur 2. Den tysta kunskapens cirkel. Yliruka (2000, 33)

För att kunna reflektera över den tysta kunskapen bör den lyftas fram och omvandlas till en form som är uttalad. Yliruka (2000, 34-35) uppger att Nonoka och Takeuchi (1995)²⁰ talar om att en del av den tysta kunskapen kan externaliseras och därigenom bli nåbar för forskning och reflexion. Externalisering är en process där den tysta kunskapen artikuleras och ges ord t.ex. via liknelse, metaforer, analogier, hypoteser och modeller. Detta kan öka arbetets kvalitet, skapa ny kunskap och bidra till att utveckla nya arbetsmetoder men också öka trivseln i arbetet.

²⁰ Nonoka, Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka (1995) *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.

Nyborjaren besitter inte samma tysta kunskap som experten. Men enbart erfarenhet är heller inte en garanti för ett gott utförande av uppgiften. För att uppnå en god yrkeskunskap och expertis behövs externalisering av den tysta kunskapen och reflexion. (Yliruka 2000, 35-36.)

5.3 Den asylsökandes trånga rum – mottagandets villkor

Arbetet på grupphemmen utförs i ett gränsland där asylpolitik och socialt arbete utgående ifrån ett barnperspektiv möts. Många aktörer är involverade: Utlänningsverket, polisen, företrädare, grupphemmens personal, jurister, barnens eventuella släktingar eller närstående o.s.v. Barnen eftersträvar för egen del en möjligast fördelaktig lösning för sig själv samtidigt som europeiska och nationella intressen inverkar på slutresultatet. I detta förbryllande sammanhang utför socialarbetarna och övrig personal på grupphemmet sitt värv, samtidigt som denna miljö utgör ramarna för den verklighet som de ensamkommande barnen lever och utvecklas i. Upplevelserna barnen får i det nya landet formar dem eventuellt för all framtid.

Situationen kännetecknas av misstro från många håll samtidigt som personalen på grupphemmen försöker bygga upp en tillit och ett förtroendefullt förhållande till barnen. Upplevelsen av den förtroendefulla kontakten till en eller flere vuxna skall senare bidra till att bära barnet i olika kommande utmaningar i livet. I denna komplexa situation är kravet på att beakta barnens rättigheter och barnens bästa utsatt för debatt. Vad innebär barnets bästa och hur bör barnets rättigheter och bästa beaktas är frågor som utlänningsverkets handläggare, polisen, företrädare och jurister tampas med. Samtidigt har den uppfattning av barnets bästa och deras rättigheter som grupphemmen med dess vårdpersonal och socialarbetare företräder fått ganska lite utrymme i debatten. Eventuellt har man inte heller i tillräckligt hög grad klarlagt frågan internt inom mottagandet av ensamkommande asylsökande barn.

Med utgångspunkt i den praktiska verksamheten på grupphemmet har jag skapat ett begreppsschema där fyra dimensioner som påverkar arbetet lyfts fram. Tanken är att det finns ett spänningsfält mellan vad jag kallar *Asylpolitik* och *Barnperspektiv* då det gäller de ensamkommande asylsökande barnen. Ett annat spänningsfält som påverkar arbetet

med de ensamkommande barnen, har jag valt att beskriva genom dimensionerna *Barns rättigheter* och *Europeiska och nationella intressen*. Vid skilda betoningar av de olika dimensionerna kommer vi till olika slutsatser då det gäller asylutredning och mottagande av ensamkommande barn vid mottagningscentralerna.

Asylpolitiken och ett perspektiv som utgår ifrån barnet kan i många fall stå långt ifrån varandra. Under det pågående decenniet har en internationell diskussion förts om hur barns rättigheter skall tolkas i ett asylpolitiskt sammanhang. Begreppet barnets bästa är ett av nyckelbegreppen i Barnkonventionen och återkommer i alla rekommendationer som givits av t.ex. UNHCR och SCEP-projektet. Strävan har varit att infoga ett barnperspektiv i den asylpolitiska praktiken. Då barns rättigheter beaktas i asylpolitiken kan det resultera i asylutredning och mottagande av asylsökande barn där det enskilda barnets bästa beaktas.

	Asylpolitik	Barnperspektiv
Barns rättigheter	- en asylutredning med det enskilda barnets bästa i sikte	-beaktar barnet som en helhet och som ett aktivt subjekt
Europeiska och nationella intressen	- reglerar invandringen så att missbruk av asylsystemet förhindras	- tryggar barns uppväxtförhållanden för att undvika utslagning och sociala problem

Figur 3. Begreppsschema: Mottagandets villkor

Eva Norström har i sin doktorsavhandling *I väntan på asyl. Retorik och praktik i svensk flyktingpolitik* (2004) berört diskrepansen mellan det hon kallar logos och praxis. Logos står för lagstiftningen, direktiven och målbeskrivningarna som styr verksamheten inom flyktingpolitiken medan det är fråga om praxis då dessa normer skall omsättas i praktiken till beslut i t.ex. asylfrågor. Norström menar att det finns en avstånd mellan logos och praxis och hon undersöker de villkor och omständigheter som påverkar hur praxis utfaller i flyktingpolitiken.

Logos och praxis skapas i helt olika rum och Norström visar hur speciellt de som förverkligar de samhällliga strävandena i praktiken ofta upplever att de gör det på en arena där de får ta på sig hela ansvaret för de praktiska besluten. Att påvisa i detalj hur praxis skapas och vilka faktorer som inverkar på beslutet visar sig mycket svårt. Den komplexitet som det verkliga livet uppvisar överskrider vanligtvis lagstiftarens och handläggarens möjligheter till att föreställa sig olika alternativa händelseförlopp. I verkliga livet måste ändå beslut tas. (Norström 2004, 192.)

För att beskriva aktörerna inom fältet där praxis förverkligas (asylbesluten tas) använder hon sig av termerna: *gränsöverskridaren* och *gränsväktaren*. Termen gränsväktare har sin motsvarighet i det i engelskan använda ordet ”gatekeeper”. D.v.s. den som fått sig tilldelad uppgiften att se till att gränsen inte läcker medan gränsöverskridaren självklart är den som gränsväktaren skall hindra från att anträda det rum som hon är utesluten ifrån. De personer som ges dessa roller, flyktingen och beslutsfattaren, blir båda stereotyp behandlade i den flyktingrelaterade diskursen. (Norström 2004, 198-216.)

Tillit och misstro är två andra poler som Norström diskuterar då hon studerar praxis eller hur beslut i asylfrågor blir till. Syftet med ett ärende som handläggs är avgörande för hur man lyssnar och tolkar den information som ges. (Norström 190-193.) I arbetet på flyktingföreläggningarna är detta en viktig fråga. Eftersom den asylsökande ofta inte vågar lita på de anställda och därmed endast efterhand vågar dela med sig information om sig själv, uppstår lätt en atmosfär av ömsesidig misstro. En del asylsökande har heller inte en bakgrund som berättigar till beskydd, vilket dessa till allt pris vill dölja. Fusk, förfalskning och lögn förekommer även i denna värld.

” Flyktingens erfarenhet sätter tilliten på prov redan från början.

Flyktingen misstror och är misstrodd. I djupaste mening blir man flykting redan innan man flyr från det samhälle som man lever i och man fortsätter att vara flykting även efter det att man erhållit asyl på en ny plats med nya människor. Den process som leder till att tilliten kollapsar kan härröra från ett sammanbrott av förtroendet mellan etniska grupper i en multietnisk nation som tidigare tagit ställning för upprätthållandet av en multietnisk demokratisk stat”²¹

Arbetet på grupphemmet påverkas fundamentalt av den verksamhetsmiljö och de byråkratiska och förvaltningsmässiga lösningarna som omger flyktingförläggningen. Uppfattningen om vad som till exempel är i barnets bästa intressen i detta komplexa sammanhang påverkas av de många olika dimensionerna som omger arbetet med de ensamkommande. De olika aktörerna hävdar aktivt sin egen synvinkel. Men att avgöra vad som faktiskt är bäst för de ensamkommande asylsökande barnen i detta sammanhang kräver djuplodande analys och allvarlig reflexion. I detta sammanhang blir det nödvändigt för socialarbetaren att hävda sin position som bevakare av barnets bästa intressen speciellt ur ett barnperspektiv.

5.4 Barnet i fokus – Barnperspektiv i socialt arbete

Trots att dagens sociala arbete inom barnskyddet allmänt tillerkänner sig tanken om att arbetet bör utgå från ett barnperspektiv (fi. lapsikeskeisyys), visar det sig att frågan har undersökts rätt lite. Som bäst pågår arbetet med att definiera vad ett barnperspektiv i det konkreta sociala arbetet innebär på flera håll. (Muukkonen & Tulensalo 2004.) I Sverige kopplas tanken om ett barnperspektiv ofta till Barnkonventionens bestämmelser. I Finland är det inte lika vanligt att en dylik hänvisning till internationell rätt görs utan frågan diskuteras mera i förhållande till de nationella lagarna. De nationella lagarna är dock som tidigare nämnts harmoniserade med barnkonventionen.

---

²¹ Eva Norströms översättning från Valentine Daniels och John Chr. Knudsens (red) *Mistrusting Refugees* (1995) University of California Press: Berkeley, Los Angeles och London

I den av Helsingfors stads publicerade utredningen *Kohtaavaa lastensuojelua- Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja* (Muukkonen&Tulensalo 2004, 2-3) har stadens socialarbetare inom barnskyddet i ett brett upplagt projekt bidragit till att begreppsliggöra och analysera begreppet barnperspektiv. I utredningen uppger man att ett barnperspektiv i socialt arbete i grunden innebär att arbetet sker i direkt kontakt med barnet. Det är barnets upplevelser som bör få utrymme samtidigt som föräldrarnas upplevelser av barndomen är centrala. Socialt arbete som utgår från ett barnperspektiv strävar till ”att beskydda barnet, trygga barnets välfärd och vardag i den aktuella situationen samt säkerställa en trygg utveckling för barnet”. Målsättningen är att tillsammans med barnet och föräldrarna utreda vilka deras behov, svårigheter, starka sidor och resurser är samt hur deras vardag ser ut.

Det har redan tidigare i detta arbete kommit fram att det finns problem i förhållande till hur väl barnets röst blir hörd i det konkreta sociala arbetet som berör barnen. Tidigare har ett familjeperspektiv varit förhärskande inom barnskyddet och detta har inneburit att fokus lätt har kommit att komma på de vuxna i barnets nätverk eller på att arbeta med föräldrarna och därigenom eftersträva att påverka barnets situation till det bättre. Man har också alltför lite uppmärksammat de speciella färdigheter som kontaktskapande och samtal med barn förutsätter. (jmf. ibid. ,1.)

Socialt arbetet inom barnskyddet beskrivs i tre nivåer i samband med Kohtaavaa lastensuojelua-projektet. De tre nivåerna är: verksamhetsprinciperna, processerna och mötet med klienten. De tre nivåerna är närvarande i ett systematiskt socialt arbete som utgår ifrån ett barnperspektiv. På den nivå som motsvarar verksamhetsprinciperna väljer socialarbetaren medvetet de principer som styr arbetet, t.ex. att fungera enligt ett barnperspektiv. På processnivån väljer socialarbetaren vem och vad som är målet för arbetet och vilka arbetssätt och åtgärder som behövs. Socialarbetaren skapar en process som utgör ramen för mötet mellan klienten och socialarbetaren. En systematisk arbetsprocess ger både klienten och socialarbetaren en uppfattning om hur arbetet fortskrider, vad klientkontakten kommer att innebära och vad som skall ske. Själva mötet innebär att klienten kan göra sin röst hörd i en interaktionsprocess med socialarbetaren. (ibid. 2004, 5-6.)

Ett barnperspektiv i socialt arbete med barn innebär således att barnet står i centrum i alla arbetsprocesser och att socialarbetaren arbetar direkt med barnet samtidigt som han/hon hela tiden väljer att arbeta utgående ifrån ett barnperspektiv. Att ställa barnet i centrum för arbetet på nivån för verksamhetsprinciperna, innebär att visa barnet uppskattning d.v.s. att godkänna barnet och bemöta honom/henne sådan som han/hon är. Det innebär också att höra vilken barnets egen upplevelse av situationen är. Barnet bör ges beskydd här och nu och han/hon bör få hjälp att påbörja en process där han/hon kan återhämta sig.(Muukkonen & Tulensalo 2004, 67-68.)

På processnivå medför barnperspektivet att arbetsprocesserna är systematiska och att socialarbetaren har tänkt igenom vilken position och ställning barnet ges i processen. Det innebär att välja i vilka situationer barnet är närvarande och vilken roll barnet ges i olika sammanhang. Barnet bör beredas plats som individ och subjekt. Mötet bör ordnas i lämpliga utrymmen. Om föräldrarna är på plats lägger socialarbetaren upp en särskilt plan för barnets roll i sammanhanget.(ibid. 2004, 68-69.)

I samband med det egentliga mötet innebär iakttagande av ett barnperspektiv att barnet bemöts på ett sätt som han/hon kan förstå. Barnet bör ha möjlighet att uttrycka sig själv utan tvång. Om barnet vägrar att delta är det viktigt att han/hon uppfattar att man är intresserad av honom/henne och att det kommer nya tillfällen senare då saken kan behandlas på nytt. Mötet med barnet syftar till att få en uppfattning av hur barnet själv ser sin situation och sina erfarenheter. Barnet skall ha möjlighet att uttrycka olika slag av känslor och med valbara medel kunna framföra vad han/hon upplever är viktigt i sammanhanget.(ibid. 2004, 69-70.)

I samband med mötet är det också viktigt att barnet har möjlighet att förklara de val han/hon gjort. Han/hon bör få information om sina rättigheter, processer som pågår och andra ärenden som berör honom/henne själv. Ofta bör barnet få hjälp att verbalisera det som skett och sker omkring honom/henne. Barnet bör också få information om vad som är de vuxnas ansvar och vad det innebär för skeendena som berör barnet. Med andra ord bör processen kännetecknas av en öppenhet och av diskussion och informationsutbyte. Samtidigt som barnet bör beskyddas mot att bära ett ansvar som han/hon inte är moget att bära.(ibid. 2004, 71.)

Vidare innebär ett barnperspektiv i samband med mötet en strävan att uppnå det som är bäst för barnet. Målet är en situation där barnet får det bättre och kan börja återhämta sig från sina prövningar. Barnet bör kunna känna att han/hon beaktas och blir hörd och sedd. Via kontakten kan barnet själv skapa sig en bättre bild av sig själv och sin situation. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 71-72.)

I det sociala arbetet på grupphemmet förverkligas barnens rättigheter bl.a. genom att barnen har möjlighet att komma till tals och uttrycka sin uppfattning om olika frågor och åtgärder som berör dem. Enligt min erfarenhet avviker barnets situation på grupphemmet en hel del från barnets allmänna situation inom barnskyddet. Barnen på grupphemmen saknar ofta till en början ett socialt nätverk här i Finland. Detta innebär att information om barnet ofta kan fås endast av barnet själv. Socialarbetaren och barnet saknar ofta också till att börja med ett gemensamt språk, vilket förstärker situationen komplicerad. Men med tolkars hjälp sker arbetet vanligtvis i direkt kontakt med barnet.

Situationen kan bli tung för barnet i och med att det finns så många parter som behöver olika slag av information för att göra beslut, för att företräda barnet eller för att ordna hans/hennes vardag i det nya landet. Ofta blir det väldigt många kontakter och intervjuer för barnet genast då barnet har anlänt. Det blir en svår avvägningsfråga att balansera mellan att inte anstränga barnet för mycket med för många intervjuer samtidigt som det är viktigt att säkerställa att barnets röst hörs i tillräcklig grad.

6 Forskningsuppgift och metodologi

Undersökningen utgör en del av forskningen inom socialt arbete men är också ett bidrag till migrationsforskningen. Arbetet är en del av migrationsforskningen i och med att jag forskar kring mottagandet av de asylsökande. Socialt arbetet med asylsökande ensamkommande barn har undersökts endast sparsamt i Finland. Orsaken är att arbetet är ganska nytt i Finland samtidigt som de ensamkommande utgör en marginell målgrupp inom forskningen kring asylsökande i stort. Mottagandet av de ensamkommande asylsökande barnen är av internationell karaktär och kan inte undersökas enbart i ett nationellt perspektiv. I min undersökning kommer dock fokus att

vara på interna finländska lösningar och frågeställningar men sameuropeiska, nordiska och speciellt svenska förhållanden tas upp i jämförande syfte.

En växande litteratur om de ensamkommande asylsökande barnen börjar dock finnas både i hemlandet och då man ser till den internationella arenan. Speciellt Reetta Helanders och Anna Mikkonens (2002) *Ikävä äitiä...Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*, samt deras övriga forskning, har bidragit till att kasta ljus över de ensamkommande asylsökande barnens villkor i Finland.

Undersökningen är också en del av forskningen i socialt arbete. Den svåra frågan i samband med forskning i socialt arbete är och förblir hur man skall gå till väga för att bygga en bro mellan det praktiska utövandet och den teori som byggs upp i samband med forskningen därom. Min strävan är att jag som utövande praktiker tillsammans med mina kolleger skall kunna känna igen och bekräfta den teoretiska ram som byggs upp på basen av den här undersökningen. Avsikten är också att resultaten skall kännas relevanta för det praktiska utövandet. Intet mindre än en strävan att sammankoppla teori och praktik är således målsättningen.

Undersökningen är i den bemärkelse fenomenologisk att de utövande socialarbetarna på grupphemmen kommer till tals och får ge sin syn på sitt arbete i ett skapande sammanhang där de möts av en annan praktiker med sina egna erfarenheter. Själva fenomenet socialt arbete på grupphemmen finns knapphändigt dokumenterat. Även om arbete har utförts i många år är det väldigt sällan och svagt uttalat, vad som avses med socialt arbete på grupphemmet.

Med utgångspunkt i Edmund Husserls (1859-1938) filosofi kan fenomenologin beskrivas som en strävan att göra målet för forskningen – fenomenet – rättvisa. Det må vara fråga om ett logiskt objekt, fysiska föremål, känslor, kulturobjekt, sociala institutioner eller dyl. Via upplevelsen av fenomenet har vi en möjlighet att få en bild av objektet vi forskar i. Alla teorier, begrepp och uppfattningar har sin upprinnelse i fenomenet. Med hjälp av teorier och begrepp strävar fenomenologin till att begreppsliggöra verkligheten via öppenhet, flexibilitet och känslighet. Avsikten är inte att generalisera och klassificera. (Nyqvist föreläsning 3.10.2006.)

I den fenomenologiska forskningen ses det enskilda som ett exempel på det allmänna. I den fenomenologiska metoden framskrider tolkningen från det enskilda iakttagna fenomenet induktivt vidare till allmännare iakttagelser för att slutligen via olika forskningsmoment urskilja djupare meningar som hör ihop med fenomenet. (Eskola & Suoranta 2003, 146.) Ett fenomenologiskt förhållningssätt har varit förhärskande inom kvalitativ forskning. Med hjälp av ett fenomenologiskt förhållningssätt försöker forskaren förstå de sociala fenomenen utifrån aktörernas egna perspektiv och beskriva världen så som den upplevs av subjekten. Tanken är att verkligheten är vad människorna uppfattar att den är. Verkligheten är föränderlig och en överenskommelse och en tolkning d.v.s. en social konstruktion. (Kvale 1997, 54.)

6.1 Om metod och material och forskarens position

I arbetet som föreligger har kvalitativa forskningsmetoder använts. Eftersom mitt intresse är att kasta ljus över det sociala arbetet som görs med ensamkommande asylsökande barn har jag via intervjuer med socialarbetare på grupphemmen och några tjänstemän från förvaltningen i anslutning till detta arbete, velat fånga de olika aktörernas uppfattningar om arbetet och deras syn på det sociala arbete som utförs på grupphemmen med ensamkommande asylsökande barn.

Arbetet med ensamkommande asylsökande barn är nytt i Finland och antalet personer som arbetar som socialarbetare på flyktingförläggningarna med ansvar för de ensamkommande barnen är inte stort. I hela landet, på de åtta grupphemmen och stödboendena arbetar sammanlagt nio socialarbetare. Könsfördelningen är mycket ojämn. Endast en socialarbetare är av manligt kön. På ett grupphem har man två socialarbetare. Många av socialarbetarna delar sin tid mellan barnen och de vuxna asylsökande på förläggningen eller också är arbetet kombinerat så att tidigare asylsökande som fått kommunplats på orten också sysselsätter socialarbetaren. I undersökningen har samtliga socialarbetare på grupphemmen i Finland intervjuats. Här har det funnits möjlighet att undgå en del av problemen med hur väl materialet representerar den grupp som undersöks eftersom samtliga socialarbetare som arbetar med ensamkommande barn i Finland har intervjuats.

För att få en bredare bild av synen på det sociala arbete på grupphemmen har också tre tjänstemannaintervjuer gjorts (tre kvinnor och en man). Dessa intervjuer tillför undersökningen information från arbetsförvaltningen och social- och hälsovårdsförvaltningen. Därutöver har en representant för en barnskyddsorganisation intervjuats. Det vill säga de myndigheter och medborgarorganisationer som har varit delaktiga i utvecklandet av arbetet med de ensamkommande asylsökande barnen i Finland på 1990 och 2000-talen. De intervjuade finns utspridda över landet och intervjuerna har förutsatt resor. Två intervjuer med socialarbetare har gjorts som bandade telefonintervjuer.

Intervjuerna har gjorts under perioden januari- april 2006. Huruvida det är rätt att kalla intervjuerna temaintervjuer, öppna intervjuer eller djupintervjuer är en svår fråga att svara på. Jari Eskola och Juha Suoranta (2003, 86) beskriver dessa olika former av intervjuer. Typiskt för temaintervjuer är att temaområden fastslagits på förhand trots att man fritt kan röra sig från det ena till det andra temat i samband med intervjun. Den öppna intervjun beskrivs som påminnande om en diskussion. Ämnet för diskussionen är på förhand fastslaget men intervjun kan fortskrida på ett sätt där alla teman inte nödvändigtvis behandlas. Djupintervjuer är i sin tur upprepade öppna intervjuer som utmynnar i att den intervjuade börjar analysera sin situation mera strukturerat.

Enligt Eskola och Suoranta (2003, 86) kan det diskuteras om också en endaste intervjugång kan bli så djuplodande att vi kan tala om en djupintervju. Detta skulle dock förutsätta att ämnet är tillräckligt begränsat. Matti Kortteinen (1982, 296) som på 1980-talet gav ut sin bok *Lähiö* som baserade sig på djupintervjuer i en förort, beskriver djupintervjun i tre olika faser. I den först fasen bereds marken för intervjun. Man bekantar sig och bygger upp ett förtroende. Om en förtroendefull atmosfär skapas, kan man gå vidare till följande fas, som kännetecknas av öppenhet och uppriktighet. I detta skede börjar den intervjuade berätta självmant och intervjuaren kan inskränka sig till att lyssna och sticka in några stickord. Den tredje fasen är mera djuplodande och innebär att den intervjuade förklarar och eventuellt strukturerat börjar analysera sin situation.

Eftersom jag själv även i rollen av intervjuare, delar socialarbetarnas arbetserfarenhet och kännedomen om arbetsfältet utformade sig intervjuerna till djupa samtal mellan professionella yrkesutövare som dock styrdes kraftigt av mitt forskningsintresse.

Min egen arbetserfarenhet av ifrågavarande arbete har samlats under sju års fast anställning på Grupphemmet vid Bjärnå mottagningscentral (flyktingförläggning). På grupphemmet i Bjärnå har man den längsta erfarenheten i landet av att ta emot ensamkommande asylsökande barn. Grupphemmet firar 15 års jubileum år 2007. Grupphemmet i Bjärnå har också varit den största enskilda aktören i Finland då det gäller grupphemsverksamhet i och med att alla platser (32 i april 2006) på grupphemmet är reserverade för asylsökande. Detta har inneburit en möjlighet att se allmänna förlopp i de ensamkommande asylsökande barnens tillvaro. Framförallt har det medfört en möjlighet till att befinna sig på en utkikspost då det gäller nya utvecklingstrender och vändningar i asylpolitiken i landet. Omsättningen bland socialarbetare är stor även i denna bransch. I dag finns ingen av mina kolleger från min först tid som socialarbetare inom mottagandet av ensamkommande kvar på sina poster.

6.2 Om svårigheten att synliggöra praxis och om kritisk reflexion som metod

Fook (2005, 25) uppger att kritisk reflexion har många olika möjliga användningar i forskningen av det sociala arbetet. Med hjälp av kritisk reflexion kan uppmärksamheten riktas mot olika former av kunskap och mot hur denna kunskap genereras, samtidigt som bakomliggande antaganden och föreställningar kan blottläggas. Detta förutsätter en förmåga att reflektera , vilket betyder att forskaren bör kunna se sin egen inverkan på den process där kunskapen produceras och han/hon också bör kunna använda sig av den förståelse som denna reflexion för med sig. Den kritiska reflexionen har betydelse främst i samband med att forskningsuppgiften definieras men också i samband med begreppsliggörandet.

Vidare uppger Fook (ibid., 25) att kritisk reflexion kan användas även som en forskningsmetod. Då kritisk reflexion används som en metod för att samla in information, ger det möjlighet till att undersöka betydelser och strukturer som döljer sig i erfarenhetsbaserad kunskap t.ex. genom en dialog mellan forskaren och de som deltar i forskningen genom att lämna information, d.v.s. forskningsobjekten. Kritisk reflexion som metod kan ge möjlighet till att locka fram outtalad och dold kunskap som döljer

sig i praktisk erfarenhet och därigenom kasta ljus över hur denna kunskap påverkar verksamheten och resultaten av arbetet.

I min forskning kom utbyte av erfarenheter och insikter att spela en stor roll i intervjusituationen. Utbytet blev ömsesidigt, vilket bekräftades i intervjusammanhangen. För socialarbetare på grupphemmen har det inte funnits många tillfällen att fördjupa sig i frågor kring den egna professionen. Dels p.g.a. att socialarbetarna är ensamma om sin egen professionella inriktning på grupphemmen och dels för att han/hon ingår i team där socialarbetaren är den enda representanten för sin profession. Arbetet är hektiskt och fluktuationer i tillströmningen av barn är stor. Även teoriutvecklingen, där förhållandet mellan teori och praxis borde knytas samman, har varit så gott som obefintligt för socialarbetarna på grupphemmen. Intervjuerna gav en unik möjlighet att föra en fördjupad diskussion och göra gemensamma insikter. I min roll som intervjuare gjorde jag många nya insikter som tidigare varit omöjliga att göra på egen hand. De nya insikterna kunde senare fördjupas i de påföljande intervjuerna.

I många av intervjuerna med socialarbetarna nådde vi ett plan där den intervjuade strukturerade och analyserade det sociala arbetet på grupphemmet. I olika intervjuer kom tyngdpunkten att bli på olika frågor. Delvis beroende på grupphemets karaktär (om grupphemmet är avsett för under 12-åriga barn, eller om det är fråga om stödboende eller om hemmet är ett kombinerat grupp- och familjegrupphem) men också på hur arbetet är organiserat på förläggningen och grupphemmet. Även socialarbetarens tidigare arbetserfarenhet (erfarenhet av barnskyddsarbete eller t.ex erfarenhet av handledning av barnen på grupphemmet) inverkar på de teman som kom att fördjupas.

Också det faktum att jag har träffat alla socialarbetarna i olika sammanhang via mitt arbete och har en långvarig djupare samarbetskontakt med ett flertal inverkar säkert på att intervjuerna mycket snabbt kom på ett plan som karakteriserades av beskrivning och analys. Allt detta gör att jag tvekar med att se intervjuerna som temaintervjuer. Men att kalla dem djupintervjuer känns inte heller riktigt motiverat. Resultatet blir att jag stannar för alternativet att kalla dem temaintervjuer med drag av djupintervjuer. Hela processen med intervjuerna kom att bli djupt kunskapsgenererande. Intervjuerna kunde också kallas djuplodande professionella samtal. Oberoende av detta hoppas jag

att diskussionen kommer att fortsätta i och med att forskningsarbetet blir färdigt och att kollegerna kan ta del av det.

6.3 Om analysen, tolkningen och elektroniska analysprogram

I samband med att jag transkriberade intervjuerna markerade jag avsnitt som verkade ha speciell betydelse och som på ett förtäta sätt beskrev olika sidor av det sociala arbetet på grupphemmen. Mycket snart kunde jag skönja vissa teman som återkom och frågor som kanske kunde få en utförligare behandling i de påföljande intervjuerna. I och med detta tog jag de första stegen i att analysera materialet. Detta bekräftas av Luomanen & Räsänen (2000, 84) som anser att analysen av materialet i den kvalitativa forskningen tar sin början redan i samband med intervjuerna och att en kodning eller meningskategorisering av materialet ofta också innebär att de första tolkningarna av materialet görs.

Som inledande analysmetod använde jag meningskategorisering (Kvale 1997, 172-180). Kvale nämner fem generella metoder: Koncentrering, kategorisering, berättelse, tolkning och ad hoc för att handskas med ett kvalitativt forskningsmaterial. Han skiljer på begreppen analys och tolkning så att analysen står för en strukturering och sortering av materialet som skall reducera det så att en egentlig tolkning av texterna skall bli möjlig. Då det gäller en djupare tolkning av forskningsmaterialet talar han om meningstolkning som innebär att forskaren har ett perspektiv på vad som undersöks och tolkar intervjuerna ur detta perspektiv medan ad hoc står för olika angreppssätt och tekniker för att skapa mening.

En kurs i analysmetoder för kvalitativ forskning på Turun yliopisto under våren 2006 gav mig möjlighet att bekanta mig med det elektroniska analysprogrammet NUD*IST 4. Det ledde till att jag bestämde mig för att använda programmet då den egentliga analysen av materialet inleddes. Programmet ger möjlighet att handskas med ett större material som kan kodas i det som i programmet kallas fria noder (free nodes). De fria noderna utgör meningskategorier där uttalanden under olika teman kan samlas.

De fria noderna kan ännu vid behov indelas i undergrupper. Programmet ger också möjlighet till att skapa index system som kallas Index tree, vilket jag dock inte använde mig av.

Programmet innehåller också vissa analysverktyg men eftersom kursen var rätt kort fick jag ingen klar bild av de olika användningsmöjligheterna. På kursen presenterades NUDI*IST 4 –programmet trots att det finns mera utvecklade versioner av programmet med mera avancerade analysfunktioner. (Samhällsvetenskapliga institutionen har endast tillgång till den tidigare versionen.)

Eskola och Suoranta (2003, 202-2007) ifrågasätter i vilken mån de elektroniska analysprogrammen överhuvudtaget bör kallas analysprogram. Men om vi följer Kvaales (1997) uppdelning i analys och tolkning är det berättigat att tala om analysprogram i och med att den egentliga tolkningen där materialet ges mening ändå blir en produkt av mänsklig aktivitet. Eskola och Suoranta uppger vidare att största fördelen med de elektroniska analysprogrammen är att de förbättrar forskarens möjligheter att hantera och kontrollera ett digert forskningsmaterial. Följaktligen gav programmet mig framför allt teknisk hjälp i att sortera, reducera och kategorisera materialet. Materialet blev på detta sätt hanterbart och det var relativt lätt att med hjälp av programmets indexsystem samla de olika meningskategorierna för läsning, vilket var till stor hjälp i tolkningsskedet. Det gav också möjlighet att lätt hitta olika avsnitt som senare användes som citat i rapporteringsskedet.

Själva tolkningsskedet kanske bäst beskrivs som att jag använde mig av ad hoc –metoden, för att tala med Kvale (ibid., 175). Men framför allt karakteriserades tolkningsskedet av kritisk reflexion. Då kritisk reflexion brukas som en forskningsmetod ger det möjlighet för forskaren att se sig själv både som ett redskap i forskningen men också som en del av forskningsmaterialet (Fook 2005, 26). I denna avhandling benämner jag mitt sätt att reflektera över min egen mångåriga erfarenhet av klientarbete i växelverkan med den litteratur jag läst och den dialog jag fört med mina kolleger för kritisk reflexion.

7 Det sociala arbetets roll och betydelse på grupphemmet

I samband med det utvecklingsarbete/kvalitetsarbete som gjordes 2001 i anslutning till socialarbetarnas arbete på flyktingförläggningarna (se kapitel 4.3) presenterades en beskrivning av det sociala arbetet strukturerat i tre delar med utgångspunkt i det praktiska klientarbetet. Dessa delar är: det första mottagandet, väntetiden och upphörande av tiden som asylsökande.(Karjalainen& Sikiö m.fl. 2001.) De tre olika skedena i arbetet skiljer sig klart från varandra och präglas starkt av hur klientens asylprocess fortskrider. Om intervjuer och beslut kommer i en relativt rask takt och processerna inte blir utdragna klarar klienten vanligtvis de olika skedena mentalt bättre men om processen blir utdragen och klienten får vänta länge leder det ofta för klientens del till sviktande psykisk hälsa och ett instabilt socialt beteende, med behov av kraftiga stödåtgärder från personalen på flyktingförläggningen.

I analysen av det sociala arbetet på grupphemmet har jag valt att följa en uppdelning som är hämtad från det ovannämnda kvalitetsarbetet. Avsikten är att i detta kapitel presentera det sociala arbetet på grupphemmet åskådliggjort i det första mottagandet, väntetiden och slutet på tiden som asylsökande. I de fall där källhänvisningar saknas i den följande beskrivningen av hur de ensamkommande barnen tas emot utgår jag ifrån intervjumaterialet för denna avhandling, mina egna erfarenheter och interna opublicerade anvisningar för arbetet på grupphemmet.

Gränsbevakningen, polisen och flyktingförläggningen står för de första mötena mellan den asylsökande och det officiella Finland. Dessa möten är av stor betydelse för hur den asylsökande kommer att uppfatta det nya landet. Möts hon med respekt och tillit, eller får hon en nedsättande behandling som kännetecknas av misstro och förakt. Det sätt på vilket det första mötet med det nya landet förlöper kan få långtgående konsekvenser för om den asylsökande kan finna fotfäste i en ny tillvaro och bygga upp en tillit till myndigheter och representanter för det nya landet. Alternativt kan personen uppleva att man är helt ointresserad av hennes behov och önskningar, ofta med den följd att personen ifråga svarar med samma likgiltighet på de krav och förväntningar som samhället ställer på honom. Ett utanförskap byggs upp med hjälp av dylika processer.

Då ett ensamkommande barn kommer till grupphemmet har han/ hon vanligtvis anlänt dagen innan eller samma dag till Finland. Undantag finns förstås. Då är det vanligtvis fråga om barn som kommit till släktingar och sen efter ett tag ansöker om asyl. Barnet har i det första skedet träffat gränsbevakning och en första intervju med barnet har gjorts av polismyndigheterna. Barnen har ibland varit länge på resa. Det kan ha funnits flera etapper. Barnet kan ha väntat någon månad i t.ex. Moskva, Addis Abeba, Peshawar eller på någon annan ort, innan den slutliga resan till Finland tar vid. Ibland är barnen utmattade och lider av hunger och sömnbrist när de kommer fram. Barnet kan också ha obehagliga minnen som håller honom/henne vaken om natten. Det kan vara minnen av att t.ex. vara instängd, av skottlossning och överfall eller av att han/hon sett människor dö.

Då barnet kommer till grupphemmet skapas också här de första intrycken av det nya landet. En bild börjar skapas av hur man uppför sig; hur man behandlas och bör behandla andra; hur man uppfattas och har skäl att uppfatta andra men också vad som är lönt att ta sig för.

... vastaanotossa, alkuvaiheen merkitys. Miten sä otat heitä vastaan sillä voi olla kantavuutta tai sitten ei – jos se menee jotenkin pieleen tai tulee jotain ongelmia sillä voi olla vaikutusta jonkun matkaa eteenpäin tai sitten se antaa hyvän pohjan...(tj3)

Det första mottagandet kan ha stor betydelse för det eventuella förtroende för samhället som börjar växa fram hos den asylsökande. I det här skedet spelar det en stor roll hur det ensamkommande asylsökande barnet blir bemött av personalen på grupphemmet, som skall komma att bli hans/hennes första hem i det nya landet. Den mångvetenskaplig forskningsrapporten *The Asylum-seeking Child in Europe*²² (Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet) uppger som ett av sina resultat att: ”ekonomiska kostnader och sociala problem kan undvikas med en asylprocess som inte är kränkande och om barnen så snabbt som möjligt slussas in i en stabiliserad situation med bra förskola och skola samt ett acceptabelt boende.” (Björnberg 2005).

---

²² Andersson, H.E. (red.) & Björnberg, V (red.) mfl. (2005) *The Asylum-seeking child in Europe*. CERGU:Göteborg

Enligt Bo Rothstein (2003,7-18) kännetecknas de skandinaviska samhällena, i jämförelse med många andra samhällen, av att människorna i stort känner tillit till samhällets funktioner och representanter inom politik och myndigheter. Denna tillit utgör ett socialt kapital. Människorna har tilltro till att politiker och myndigheter arbetar för det gemensamma bästa och detta är en utgångspunkt för ett samhälle med minimal korruption och en stor offentlig förvaltning där gemensamma intressen tillgodoses. Rothstein utgår ifrån diskussioner som han fört i t.ex. Moskva där situationen är en helt annan. Den ryska människan kan inte nödvändigtvis lita på att den skatt han/hon t.ex. borde betala används till de ändamål den är avsedd för. Tillsammans med upplevelsen av att andra inte heller betalar sina skatter, leder denna misstro till att en situation upprätthålls som ingen vill ha - inte ens de korruperade politikerna och tjänstemännen. Detta kallar Rothstein en *social fälla*. Han menar att många fattiga länder har hamnat i denna fälla av korruption och luredrejeri som fortsätter att florerat medan enskilda människor är förtvivlade över situationen. Kännetecknande för situationen är att det blir svårt att ta sig ut ur återvändsgränderna p.g.a. människors upplevelse av att hon inte vill vara den enda ”dumbommen” som betalar sina skatter, inte tar mutor eller uppger sina verkliga inkomster. Rothstein gör en intressant iakttagelse då han berättar om hur den ryska diskussionsparten, efter att Rothstein givit en ingående analys av situationen ställer frågan om vad som bör göras i Ryssland för att förbättra situationen. Han upptäcker att han inte har några svar på den frågan. Resultatet blir att Rothstein skriver den föreliggande boken.

Enligt den bild jag fått i samband med den yrkesmässiga kontakten till asylsökande kommer många flyktingar från länder där dessa sociala fällor slår igen efter individen där hon går. Offentligt anställda, politiker och myndigheter kan vara korrupta och det finns kanske inga garantier för att myndigheter driver gemensamma intressen. Detta kan återspegla sig på förhållandet till alla representanter för samhället i det nya landet. Samtidigt som många asylsökande sökt sig till t.ex. nordiska länder speciellt på grund av vad de hört om demokrati, jämlikhet och transparens i de här samhällena. Problemet är att han/hon ofta saknar personlig erfarenhet av ett dylikt samhälle. Det är av yttersta vikt att i praktiken visa på den särart våra nordiska samhällen representerar genom att från första början praktisera en tillitens politik. Det är fråga om de första viktiga skedena i en lyckad integrering. Centralt är att i ett inledande skede ge information och att förklara olika sidor av vår nationella kultur och vårt samhälle. Ett exempel är att i

samband med att utkomststöd utbetalas, noggrant förklara varför utkomststöd utbetalas, varifrån pengarna kommer och vilka förväntningar samhället har på en individ som får utkomststöd.

7.1 Vart har jag kommit – vem är jag här? - Ett första möte med Finland

Då barnet kommer till grupphemmet inleds ett hektiskt arbete med att ta reda på vem barnet egentligen är och med att organisera och skapa en vardag för barnet.

Socialarbetaren koordinerar arbetet och ansvarar för den sociala kartläggningen i samband med en ankomstintervju. Han/hon ansvarar också för att de enskilda barnen blir individuellt beaktade och att ett nätverk skapas för att bevaka det enskilda barnens rättigheter.

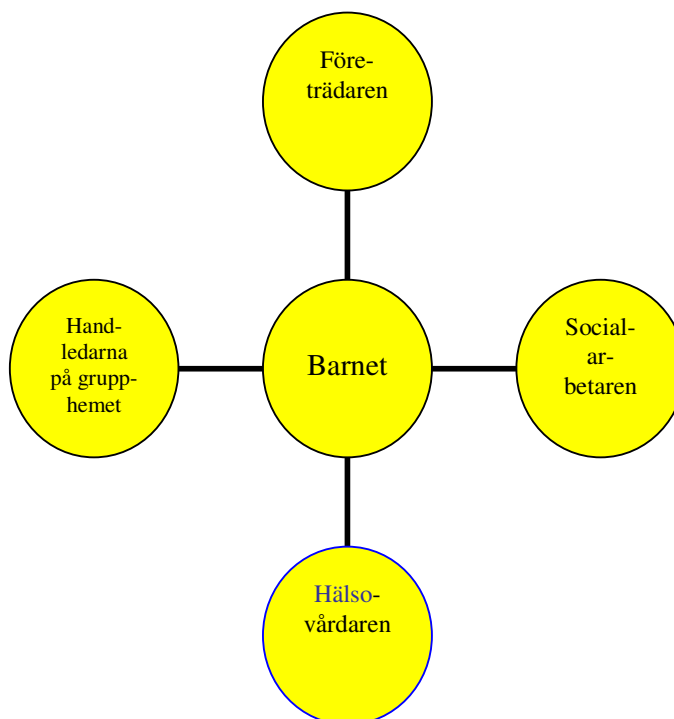
Vanligtvis saknar barnen pass och andra officiella dokument då de anländer. Några få uppgifter följer med barnet från polisen. Grupphemmet får ett namn, en ålder, en nationalitet och språk. Uppgifter om när barnet kommit till landet, om han/hon har släkt och vänner i Finland och ibland uppgifter om barnets fingeravtryck hittats i något annat land. Uppgifterna kan ofta vara bristfälliga eller direkt felaktiga. Ofta beror det på att barnet inte uppfattat situationen och frågorna eller p.g.a. språksvårigheter.

De första som tar emot barnet är handledarna på grupphemmet. De första intervjuerna med tolk mellan barnet och grupphemmetts personal är mycket viktiga. Inom de följande dagarna får barnet tala med grupphemmetts handledare (helst den blivande egna handledaren /kontaktpersonen), socialarbetaren och hälsovårdaren. Barnets identitet och hans/hennes sociala och psykiska situation kartläggs. Det är också i detta sammanhang som grunden läggs för att bygga upp en förtroendefull relation med barnet. Så snabbt som möjligt utses en företrädare som skall representera barnet i samband med asylprocessen. Företrädaren börjar också bygga upp en relation till barnet.

Gemensamt för barnen på grupphemmet är att de kommit till landet utan föräldrar eller andra vårdnadshavare. En del barn har kommit till släktingar som redan finns i landet men ofta är dessa släktingar obekanta för barnen och i många fall helt främmande. Under den första tiden på grupphemmet skapas ett nätverk till stöd för barnet. I detta

nätverk ingår handledarna på grupphemmet, främst den egna handledaren/kontaktpersonen, företrädaren, socialarbetaren och hälsovårdaren. Om det finns släkt eller vänner i landet ingår de också i nätverket. Efterhand utökas nätverket med andra för barnet viktiga personer.

...sitten siinä on selkeesti ne tietyt ihmiset, tietyt verkosto, jotka on tavallaan jo olemassa siinä.. tai olemassa.... Jotka luodaankin. Jos mä ajattelen et mä sitten etsin edustajan .. että ne tietyt kuviot käydään siinä läpi jotka siihen kuuluu. Ne on tietyt selkeet sovitut kuviot. Ja ne verkostot on tietyt eli siihen tulee se ryhmiksen väki. On johtaja, ohjaajat siitä tulee omat ohjaajat jostakin. (sv5)

Figur 2. Ett första nätverk för det ensamkommande barnet då det nyss anlät.

Barnet ingår på grupphemmet i en större sammanhang, där han/hon är en av gruppen. Barngruppen har en stor betydelse för barnen. Barnen delar delvis samma öde, de hittar gelikar som har upplevt liknande utmaningar, rädslor och fasor. Barngruppen på grupphemmet får ofta bli en ersättning för den familj man saknar och barnen upplever varandra väldigt långt som ”systrar och bröder”. (Helander & Mikkonen 2002, 123; Hänninen 2002, 133.) Samtidigt som en bottenlös ensamhet och saknaden efter den

egna familjen finns där och leder till ett existentiellt vakuum som gör att barnet har svårt att på ett känslomässigt plan känna tillhörighet. (jmf. Sharifa Holma 1996; Mikkonen 2001).

Säde Urpola (2000) visar i sin undersökning av asylsökande på flyktingförläggningar, att de asylsökande i första hand upplever de andra asylsökande som socialt betydelsefulla för dem. Trots att vistelsen och boendet på förläggningen är tung och svår upplever de asylsökande att man delar en kollektiv upplevelse med de andra asylsökande och att detta är en förenande faktor som ger kraft och hopp.

7.1.1 Social kartläggning, koordinering och samarbete

Målsättningen med den sociala kartläggningen som görs av socialarbetaren snart efter att barnet kommit till grupphemmet är att: bli bekant med barnet, kartlägga hur det mår och utreda vilket slag av vård, stöd, hjälp och information det behöver. Samtidigt som barnets ekonomiska situation bör säkerställas utgående ifrån bestämmelserna om utkomststöd. I samband med denna kartläggning ger socialarbetaren barnet en första information om asylprocessen, mottagandet och om den service som tillkommer asylsökande. Vanligtvis är det alltför mycket information på en gång för att kunna greppas i detta inledande skede men andra aktörer i samband med asylprocessen fördjupar informationen senare. Eftersom det är så mycket som måste klarläggas i början och barnet är ensamt, blir det särskilt viktigt att barnets intressen och rättigheter bevakas av både socialarbetare, företrädare, handledare och eventuella släktingar.

...det är viktigt att det finns en socialarbetare,..... Jag har varit väldigt upptagen av det här med barnens rättigheter.....det kan ju vara allt från deras rättigheter i asylprocessen, rättigheter till skolgång ... hälsovård. Såna saker till exempel ... förmåner .(.sv 1)

Det faktum att barnen ofta kommer från kollektiva kulturer och att de är en del av barngruppen på grupphemmet, gör att det är viktigt att fokusera på det enskilda barnet som individ. Ofta är barnen inte vana vid att deras individuella intressen ställs i första

rummet. Liksom många inte heller är vana vid att ha någon talan i frågor som berör dem själva.

det blir ju ganska lätt att man behandlar dem som en grupp. Fast dom är individer, förstås. ...speciellt då när jag tänker på stödboendet. Där kan vi ha upp till 24 ungdomar. Det jobbar ändå inte så många handledare där. Man måste ändå vara obs på det här att det är individer. Att du inte betraktar dem som en grupp. Dom har alla olika behov fast dom är i den här gruppen asylsökande ensamkommande. Men för den skull behöver det inte betyda att dom har samma behov.(sv 1)

På den här punkten blir också socialarbetarens insats viktig i och med att man i socialt arbete betonar en individuell behandling av klienterna och till socialarbetarens arbetssätt hör att kalla till enskilda möten.

... sosiaalityön rooli olisi juuri ikään kuin sen lapsen identiteetin vahvistamista tai sen tukemista... vaikka sä oot tällaisessa mylläkässä ja sulla on nyt tällaiset olosuhteet ympärillä ja et tiedä oikein mistä on kysymys, niin sä oot sää, ja sun jutusta lähdetään nyt liikkeelle.(tj3)

Barnen på grupphemmet är mitt uppe i ett skede i sitt liv där deras identitet och självuppfattning formas och de påverkas starkt av de upplevelser de får i nuet. Barnen bör få stöd för att integrera det som varit med det som nu omger dem och påverkar deras utveckling. Upplevelserna under asylansökningsskedet kommer utan tvivel att få stor inverkan på deras fortsatta liv och därför är det centralt att vuxna hjälper dem att handskas med deras upplevelser på ett uppbyggligt sätt. Det är viktigt att betydelsefulla vuxna bekräftar och bejakar dem och deras uppfattning av sig själva.

Både i intervjuerna med tjänstemännen och socialarbetarna kom det fram att en viktig och stor del av socialarbetarens arbete innebär koordinering av frågor som hänger ihop med barnens omsorg och asylprocess. Detta arbete sker väldigt långt i samarbete med barnens företrädare, handledarna på grupphemmet, hälsovårdaren (i de fall där man har hälsovårdare på flyktingförläggningen) och andra samarbetsparter.

...jag upplever ju också som socialarbetare, att man lite är den där koordinatören ... att du har dom här olika kontakterna gällande barnet.(sv1)

Socialarbetaren bevakar att barnens rättigheter fullföljs och att de blir behandlade sinsemellan så jämlikt som möjligt, eftersom barnen har olika företrädare och kontaktpersoner bland handledarna. I och med att det finns så många aktörer som arbetar med barnens frågor både inom förvaltning, beslutsfattande, omsorg och intressebevakning är det viktigt att någon har en överblick över barnens ärenden på grupphemmet.

... per vecka har man många kontakter med företrädarna om olika saker. Dels för att barnen är i olika faser. Vissa har just kommit och det skall förhöras och de skall ha [.....] juristhjälp. Sen är det såna som står i den fasen att de skall få beslut och sen är det besvär och så är det ansökningar om familjeåterföreningar. Det är så många olika faser. Att uppskatta arbetstiden är svårt. Men i vissa perioder kan jag nog tänka mig att en arbetsdag i veckan kan ha gått åt, om du räknar ihop det - till företrädarna.(sv1)

Intervjuerna ger för handen att de olika grupphemmen har en egen ring av företrädare, som måste utökas om barnens antal stiger. Att rekrytera och skola in nya företrädare är en arbetsdryg uppgift. Arbetet som företrädare är också krävande vilket medför en viss omsättning bland företrädarna.

Det är vi socialarbetare som håller i trådarna med företrädarna. Vi har ju också där fått utöka antalet företrädare. Vi har fått många fler barn, det har också varit mycket jobb på den sidan att hitta företrädare och att handleda dom och stöda dom. För många har det ju varit något helt nytt. Nånting som dom inte vet nånting om egentligen. Det har också tagit en stor del av arbetstiden. Det är jätteskönt sen när man har företrädare som har jobbat en god stund och vet vad det innebär och jobbar lite mera självständigt.(sv1)

Arbetet tillsammans med företrädarna bör enligt min erfarenhet snarast beskrivas via den anglosaxiska termen advocacy. ”Advocacy strävar till att representera maktlösa klienters intressen inför individer och sociala strukturer med makt”. (Payne 2005, 295). Advocacy, i den mest kända formen, är representation (eng. legal representation), där

expertis, kunskap och erfarenhet kombineras för att säkerställa att en individ representeras på ett adekvat sätt i ett system, t.ex. i rätten. (Coulshed & Orme 1998, 55). I anglosaxisk litteratur om socialt arbete lyfts advocacy fram dels som ett arbetssätt och en del av det sociala arbetet men också som en företeelse i samband med socialt arbete som förutsätter särskilda färdigheter att samarbeta hos socialarbetaren. (Payne 2005; Coulshed & Orme 1998)

Företräderskapet innebär en relativt ny form av social relation som påverkar det sociala arbetet. Coulshed och Orme (1998, 55-57) tar upp tre former av företräderskap: Citizen advocacy, Self-advocacy och Group advocacy. Citizens advocacy innebär att volontärer representerar klienter som får service. De representerar dem där det behövs.

Bakgrunden till denna form av företräderskap står att finna i uppfattningen om den enskilda människans värde. Människans uppfattningar och åsikter bör beaktas och det finns ett behov att ge röst åt dem som är maktlösa och uteslutna. I denna form av företräderskap är den personliga kontakten viktig. Företräderen har både en instrumentell och expressiv roll. Den instrumentella rollen innebär bl.a. att lösa problem i samband med olika förmåner eller att förhandla kring vårdplaner. Den expressiva rollen innefattar att möta mera emotionella behov vilket innebär social kontakt med den företrädda, hans/hennes familj och vänner samt att erbjuda stöd. Kvaliteter hos företräderen som är viktiga i detta sammanhang är: oberoende, förmåga till personlig kontakt, långsiktighet och kontinuitet och lojalitet med partnern som han/hon representerar.

Self-advocacy i sin tur står för en strävan att via utbildning och eventuellt gruppstöd hjälpa en person att samla erfarenhet, kunskap och kurage att driva sin egen sak. Denna form av stöd kan innebära hjälpinsatser i ett inledande skede. Målet är inte bara att säkra tillförseln av service utan att förbättra klientens självmedvetenhet och status som konsument av service. Den tredje formen Group advocacy har som mål att föra samman grupper av människor med gemensamma intressen. Detta är en form av arbete som sällan utförs på individnivå utan på en kollektiv nivå eller en organisationsnivå. (Coulshed & Orme 1998, 58.)

Coulshed och Orme (1998, 59) hänvisar till verket *Anti-Oppressive Practice* skrivet av Dalrymple och Burke (1995)²³ för att beskriva de kvaliteter och kunskaper som behövs i förhållandet mellan företrädaren och den företrädda. Samarbete eller partnerskap är det centrala temat då vi talar om företrädarskap. En god företrädare bör vara flexibel och beakta den företräddas önsknings i alla sammanhang. Den företrädda bör kunna känna att han/hon har kontroll över situationen och att företrädaren inte tar mått och steg som man inte gemensamt kommit överens om. Samarbetet skall leda till att den företrädda blir starkare (empowered) och blir bättre skickad att tala i egen sak. Samarbetet mellan företrädaren och den företrädda skall bygga på att båda parterna är välinformerade och att den företrädda har frihet att välja. Samarbetet skall innefatta råd, stöd och hjälp inte övertalning och påtryckning.

Advocacy är en form av verksamhet som i växande grad kommer in på den sociala arenan och företrädare blir därmed en aktör som skall tas i beaktande i det sociala arbetet. I samband med vården av barn och barnskydd kan dock företrädarskapet ibland vara komplicerat om företrädaren endast driver en enda parts intressen, t.ex. föräldrarnas eller barnets intressen mot varandra eller mot socialarbetaren. (Coulshed & Orme 1998,55). Då det gäller företrädarskapet för ensamkommande asylsökande barn kan detta också bli aktuellt om företrädaren inte beaktar barnet i hela sitt sociala sammanhang och de olika aktörerna på detta fält. Barn har ofta endast en begränsad förmåga att begripa komplicerade sammanhang och kan därför inte alltid skapa sig en balanserad åsikt som beaktar dess olika sidor. Om då företrädaren enögt följer barnets uttalade önskemål kan resultatet bli att barnet står i motsatsförhållande till föräldrar, släktingar, utlänningsmyndigheter eller vårdande personal.

För det sociala arbetets del innebär samarbetet med företrädare helt nya utmaningar. Företrädaren kommer in som tredje part med helt egna referensramar och erfarenheter. Det innebär att socialarbetaren samtidigt måste arbeta på flera plan och hålla de olika aktörerna informerade om händelseförlopp och skeenden. Det innebär också att beslutsprocesser får flera skeden. Coulshed och Orme (1998, 60) ringar in några omständigheter som måste beaktas i arbetet i det ovannämnda sammanhanget. Socialarbetaren skall försäkra sig om att alla involverade har tillgång till all nödvändig

---

²³ Dalrymple, J and Burke, B (1995) *Anti-Oppressive Practice: Social Care and the Law*. Buckinham, Open University Press

information. Det måste finnas tillräckligt utrymme för att mötas mellan socialarbetaren och företrädaren. Företrädaren bör beredas möjlighet att delta i beslutsfattandet samtidigt som det bör beaktas att förhållandet mellan företrädaren och den företrädde är unikt och innefattar olika grader av engagemang, förbund och konsultation. Arbetet skall ändå innebära att konfidentialiteten och respekten för klienten upprätthålls.

Enligt min uppfattning är det anmärkningsvärt i detta sammanhang att den finländska lagstiftningen (Integrationslagen) som gäller de ensamkommande asylsökande barnens representanter ger representanten en vidsträckt beslutanderätt i barnens ärenden (t.ex. i frågan om var barnet skall bo). Frågan om hur företrädarna utövar sitt uppdrag och hur de beslut som de tar övervakas, har tills vidare fått väldigt lite uppmärksamhet. Socialarbetaren på grupphemmet har formell beslutanderätt endast i frågor som gäller utkomststödet men kan givetvis via sin expertis och förhandling hävda klientens behov och rättigheter. Men om fallet vore att uppfattningarna mellan grupphemets socialarbetare och företrädaren gick isär är det företrädaren som har den formella rätten att ta beslut såvitt det inte finns några övriga lagliga hinder för beslutet.

Samarbetet mellan socialarbetaren och grupphemets handledare beskrivs också av socialarbetarna i termer av samordning och handledning. Det är handledarna som står i direkt förbindelse till de ensamkommande barnen och deras arbete är avgörande för hur trygga och tillitsfulla barnen kan känna sig.

Det är ju handledarna som kommer nära dom här barnen. Dom är tillsammans med dom 24 timmar i dygnet. Det är klart att dom kommer väldigt nära dom här barnen, vilket ibland blir att det är för nära. Som socialarbetare kan du kanske se den där helheten och stöda handledarna i deras arbete ... att hur skall vi nu fortsätta med den här ungdomen eller det här barnet...(sv1)

I intervjuerna beskriver några socialarbetare den integritet som socialarbetarna måste ha i förhållande till handledarna för att kunna hävda barnets rättigheter och ibland driva igenom barnets bästa. Det har varit fråga om placering av barnen och frågor som gäller uppfostringsmetoder. Men en klar skiljelinje finns mellan handledarnas och socialarbetarens arbete i och med att den dagliga vården och fostran i grupphemmet ges av handledarna medan socialarbetaren koordinerar och bevakar barnets rättigheter och

tar ställning till vad som är barnets bästa med påföljande åtgärder, samtidigt som han/hon bevakar och förverkligar barnets intressen utåt från grupphemmet.

ryhmäkodin ohjaajat keskittyvät nuorten kasvatukseen...että koko se prosessipuoli on melkein kokonaan sosiaalityöntekijällä – meillä. Sitä mä en tiedä miten se on muissa että huolehtiiko muissa ryhmäkodeissa ohjaajat lakimiesaikojen varaamista ja tämmösiä näin.(sv6)

En syn på socialarbetarens roll företräds av en tjänsteman med stark anknytning till barnskyddet. Enligt denna syn borde socialarbetaren stöda och handleda handledarna i att arbeta miljöterapeutiskt (fi. yhteisöllisyys). Ett miljöterapeutiskt förhållningssätt ger, enligt detta synsätt, arbetet ett innehåll som kan betjäna även de barn som inte får stanna i landet. Tanken är att förmedla positiva upplevelser och erfarenheter som stöder barnets självkänsla och därmed barnets känsla av trygghet och hopp.

... sosiaalityöntekijänhän pitäis ohjata lähityöntekijöitä ja vahvistaa lähityöntekijöitten yhteisöllisyyttä ja sitä että kaikki tekee sitä yhteisökeskeisesti. Mä nään nimittäin että varmaan yhteisöllisyys on yksi ratkaiseva avainnippu tässä kaiken tilapäisyyden keskellä. ...Jos se laps on vain hetken Suomessa niin on tavattoman hyvä tulos ja arvokasta et se on saanut sen hetken aikana positiivisia asioita, jotka tukee hänen itsetuntoa ja siitä lähtevää turvallisuutta. Se perustuu siihen että mä näen että sosiaalityöntekijä on toivon antaja. Siis sitä toivoa ei voi antaa jos siitä ei ole kokemuksia ja elämyksiä... ne tavoitteet ja toivon antaminen se ei koskaan voi olla yhden henkilön varassa vaan siihen tarvitaan se yhteisö..(tj1)

Miljöterapi (fi. yhteisökasvatus) innebär att en stabil och trovärdig social struktur skapas på institutionen. Fokus sätts på miljöns fysiska, sociala och psykologiska sidor med målen att utveckla klienterna. Institutionsmiljön utgör en inlärningssituation där klienterna skall få träning i att fungera i en miljö där väsentliga betingelser är under kontroll. Miljöterapi har utarbetats för att tillgodose de speciella behoven vid institutionsbehandling. (Svenska statens institutionsstyrelse)²⁴

²⁴ <http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=239>

Att upprätthålla dagliga rutiner och de sociala strukturerna på grupphemmet är ett centralt innehåll i det dagliga arbetet på grupphemmet. Det starka inslaget av tillfällighet som asylprocessen och barnens situation för med sig utgör en ständig utmaning för arbetet. Rutiner, regler och kontinuitet är omständigheter som ständigt ifrågasätts och därför ständigt måste försvaras och bevaras.

7.1.2 Berättelsen om hur jag lyckades – om ålder, namn och hemligheter

Barnets ålder spelar en stor roll för hur mottagandet utformar sig. Eftersom klienterna på grupphemmet kan vara allt från noll till sjutton år är det viktigt att vara uppmärksam på barns behov i olika åldrar. Två kombinerade grupp- och familjehem i Finland är specialiserade på mindre barn, d.v.s. barn under 12 år. Barnens identitet och ålder blir lätt ett frågetecken eftersom barnen oftast saknar dokument som de kan styrka sin identitet med.

...lähdetään nyt vaikka viranomaiskulttuurista liikenteeseen, niin ongelmahan on että nuorilla ei ole mitään dokumenttia millä he voivat osoittaa... Siis se heidän identiteetti on se minkä he kertoo. Sen kanssa minulla ei ole mitään ongelmaa.. Jos nuori kertoo että kuka hän on niin okei minä ihan sujuvasti kutsun häntä sillä nimellä minkä hän on nimekseen ilmoittanut ja se ikä mikä hänellä on ...Minä koen ettei se ole minun tehtävä sitä lähteä kyseenalaistamaan vaikka jotkut ulkoiset seikat tai mitkä seikat tahansa kertoisi minulle tai minun työkavereille, että tämä ikä ei nyt välttämättä voi... pitää paikkansa. Kysymys voi olla, että nuori sen tietoisesti kertoo väärin tai sitten, että nuori ei itsekään tiedä tarkalleen minkä ikäinen hän on. Se on vain yksi piirre tässä työssä, joka on hyväksyttävä (sv6)

Då det gäller minderåriga asylsökande har man i vissa länder, t.ex. i delstaten Bayern i Tyskland (Thomas Gittrich föreläsning i Warszawa 5.2.2001), gått in för att behandla 16 år fyllda asylsökande som vuxna. Detta med hänvisning till att man i många asylsökande barns ursprungsländer ser det 15 år fyllda barnet som fullvuxet. Då det gäller äldre minderåriga asylsökande är deras ålder ofta satt under diskussion eftersom de för det mesta saknar identitetshandlingar. Detta innebär att det finns en tendens att i tal särskilja mellan barn och unga, med en påföljd att de äldre tonåringarnas behov av

vård och stöd förringas. Här vill jag alls inte förneka att det förekommer unga på grupphemmen, som i själva verket med stor sannolikhet är vuxna och som söker fördelar för sig själv i asylprocessen genom att uppge att de är minderåriga. I själva verket är det ibland ett svårlöst problem att hitta rätta former för att bemöta sådana äldre ungdomar som kan misstänkas vara vuxna. En av de intervjuade socialarbetarna gav exempel på hur hon har löst frågan i några sammanhang.

Det brukar jag också köra ganska mycket med att: - Nu visar du vuxet beteende. Är det så att du är vuxen och vill vara vuxen så då skall du bo på vuxna sidan. Det är liksom ett bra sätt ... Det märks tydligt ibland att det är jättejobbigt att vara barn i vissa sammanhang när man inte är ett barn. Det är inte så roligt att bli bemött som ett barn [om man] kanske redan har varit vuxen tidigare(sv2)

På grund av den ovannämnda företeelsen anser jag tillsammans med många kolleger att det är viktigt att markera asylsökande barns minderårighet med att benämna dem som barn. Eventuella vuxna, som söker asyl som barn, störs av ett sådant förfaringsätt och får kanske via detta en orsak att röja sin egentliga ålder. Med detta avser jag inte att man skall använda benämningen barn i en nedsättande eller förringande bemärkelse, utan tvärtom bereda barnet plats att så gott det går, leva sitt liv här och nu utgående ifrån de förutsättningar den rätta åldern ger. Självklart bör man bejaka tonåringarna som ungdomar med allt vad det innebär och de bör behandlas med tillbörlig respekt för deras personliga integritet och deras uttryck för den egna viljan och de egna önskningarna.

De flesta som kommer - som kan säga hur gamla dom är - dom har blivit tillsagda att dom skall säga att så och så gammal är dom. Det är en historia, förstås. Så klart att det blir konflikter där också, men det blir nog också stora konflikter om dom har fel ålder. Då skall dom leva med den där åldern resten av livet. Att ändra åldern sen' - det är ju praktiskt taget omöjligt.(sv1)

Då det gäller åldern hos ensamkommande asylsökande barn kan problemet vara antingen att man uppgivit för låg eller för hög ålder. Ur barnens egen synvinkel kan båda alternativen vara förödande. För barnens del kan en felaktigt uppgiven ålder leda till missanpassning eller upprepade misslyckanden.

Vi hade... en pojke som kom och det stod att han var 8 år ...

Personalen sa, att det här är ingen åttaåring. Han är ju högst fem år.

Skulle vi ha satt honom i skola.... han skulle inte alls ha varit mogen för det. Så då gjorde vi också [ålderstestning]... ... Företrädaren tog upp det på UVI-förhöret och sen gjorde vi...Det visade sig då att han var fem år.(sv1)

I västerländska samhällen känner så gott som alla till sin ålder och har vanligtvis en födelseattest eller andra identitetshandlingar till stöd för sin uppfattning. I tredje världen förekommer det utbrett att man inte känner till sin exakta kronologiska ålder. Denna skillnad medför ibland allvarliga konsekvenser. Då det asylsökande barnet anländer är varken han/hon eller de personer som hjälpt honom/henne alltid medvetna om de problem en fel uppgiven ålder kan leda till. Alternativt är man ensidigt inriktad på målet att få tillstånd att stanna i landet utan att ta i beaktande de följder de felaktiga uppgifterna får för barnet.

...sett i efterhand finns det några flickor som nog har uppgett för låg ålder. Dom har uppgett att dom har varit åtta när dom har kommit fast dom har varit 10-11.Sen blir det jättejobbigt. Dom går i lågstadiet. På låga klasser hamnar dom oftast för att dom inte kan språket. Mitt i allt är dom i puberteten och i tonåren med såna bekymmer och så går dom då bland barn som är mycket mindre. Jag vill nog att vi lite ser på det här med åldern, för deras bästa...(sv1)

Ett barns kronologiska ålder kan inte fastställas med 100 % säkerhet med hjälp av ålderstestning, utan en viss diskrepans måste alltid tillåtas. Ålderstestning är förknippad med flera etiska problem. Det är ett stort ansvar att ta beslut utgående ifrån testresultaten. Det statistiska material som ligger till grund för metoderna hänför sig ofta till en helt annan kultur än den som barnet kommer från. Frågan blir ofta om testningen ligger i barnets eller i samhällets intresse. Olika metoder kan ge olika resultat. De som tar beslut på basen av testerna bör bära konsekvenserna för besluten och kunna svara på många svåra frågor. (Ranta 2002, 49-50.)

När man talar om ålderstestning stävar man till att fastställa den kronologiska åldern. Det kan göras genom att testa benbyggnadens ålder eller tändernas ålder. För att få ett korrekt resultat borde ännu barnets sociala ålder fastställas, men här stöter vi också på

svårigheter eftersom den sociala åldern är kulturellt bunden och det är svårt att göra bedömningar då det gäller barn som kommer från andra kulturer. (ibid., 51-52.)

Det faktum att barnen inte kan bekräfta sin identitet och ålder med officiella dokument är en källa till problem av flera slag på grupphemmet. Intervjuerna ger för handen att det kan vara fråga om att vuxna utger sig för att vara barn men likväl kan metoderna för ålderbestämning ge resultat som den unga förtvivlar motsätter sig men inte har några medel att bemöta med motbevis. Det har också förekommit fall där den unga själv anser sig ha officiella dokument trots att dessa dokument inte godkänns av finska myndigheter. Speciellt då det gäller de äldre afrikanska flickorna vaknar många frågor då det gäller bestämningen av deras ålder. Hur väl lämpar sig egentligen testen för bestämningen av deras ålder? Men även då det gäller yngre barn är svårigheterna många. Ett kast på ett eller två år i åldern för de yngre kan medföra stora problem i deras skolgång och vardagsliv. Åldersbestämning via test är ett nödvändigt inslag i mottagandet av ensamkommande asylsökande barn eftersom det t.ex. är viktigt att försöka förhindra att vuxna som uppger sig vara barn bor bland med barnen på grupphemmet men samtidigt är det också ett faktum att åldersbestämningen är förknippad med många svårigheter och problem.

Då vi diskuterar det sociala arbetets roll på grupphemmet är frågan om tillit kontra misstro central. Enligt Norström (2004, 264-265) kännetecknas handläggningen av asylärenden av misstro mot de asylsökandes syften och deras trovärdighet. Denna inställning reflekteras också lätt på arbetet på förläggningar och grupphem om inte en medveten alternativ referensram finns till hands. Själva flyktingskapet innebär också ofta att den person som av olika orsaker varit tvungen att lämna sitt hemland ryckts loss från sitt eget sammanhang på ett sätt som lätt utgör en grogrund för misstro.

Under dessa premisser skall socialarbetaren utgående ifrån det sociala arbetets yrkesetiska principer i samband med mötet med klienten bygga upp en förtroendefull relation, som senare skall utgöra den bas från vilken det sociala arbetet med klienten skall utgå – oberoende av om klienten senare påbörjar en integration i det finländska samhället eller återvänder till sitt hemland. Allt detta förutsätter ett stort mått av

integritet och professionalism. Det är viktigt att genast i inledningen förmedla den speciella position som det sociala arbetet har.

Mä olen ajatellut sitä myös sillä tavalla että jos minä haastattelen nuorta niin minä kerron kuka minä ole – olen sosiaalityöntekijä ja edustan tätä vastaanottojärjestelmää. En ole ulkomaalaisviranomaisena, en ole poliisi. Tarkoitus on että minä haastattelen sinut, että minä tunnen sinut ja että me pystytään täällä kodissa järjestämään sinun huolenpito ja tämä kaikki parhaalla mahdollisella tavalla. Mutta tiedän, olen itselle selvittänyt että olen vain sosiaalityöntekijä. Mikään laki ei esimerkiksi pakota, tai anna sanktiota nuorelle jos hän minulle valehtelee, mutta poliisille hänen pitää puhua totta suomen lain mukaan ja siinä on se toinen puoli.(sv 6)

Vi har att göra med en betydelsefull skillnad mellan den referensram som det sociala arbetet faller tillbaka på jämfört med de bevekelsegrunder som ligger bakom det arbete som utförs av de tjänstemän som gör besluten i asylfrågorna på utlänningsverket. Norström (2004, 190-192) redogör för denna skillnad genom att säga att ”hur man lyssnar på och tolkar en annan människas berättelse påverkas av vad målet med detta lyssnande är.” Hon skriver vidare att medan socialarbetarna konstruerade den andra som i behov av hjälp, konstruerar beslutsfattande utlänningsmyndigheten snarare den andra utifrån en misstänksam hållning där den asylsökandes erfarenhet och behov trivialiseras eller negligeras.” Det gäller att komma på felaktigheter eller inkonsistenser i asylberättelsen, något som inte är svårt eftersom de detaljfrågor som ställs till den asylsökande sällan har att göra med det som utlöste flykten och dessutom är omöjliga i relation till hur en normal människas minne fungerar.” (Norström 2004, 192)

Att intervjua asylsökande barn och samla information om dem är en rätt komplicerad sak. Mirjam Kalland (2002, 39-41) uppger att traumatiska upplevelser kan påverka barns minne på flera sätt. Traumatiska händelser hos barn kan inskränka på uppmärksamheten så att bara delar av upplevelsen bevaras i minnet. Ett annat alternativ är det hon kallar dissociation. Då kan barnet inte handskas med händelsen och endast ett enskilt sensoriskt minne bevaras t.ex. moderns skrik i samband med en otänkbar upplevelse. Dessa händelser kan vara omöjliga att återkalla i minnet. Repression innebär att barnet ”gömmer” en traumatisk episod i minnet men glömmer den obehagliga informationen på ett sätt som eventuellt senare går att återkalla under behandling. Också

Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) kan påverka minnet på olika sätt. Minnet innefattar olika delar som också påverkar hur en människa minns saker och ting.

Vidare är barnets ålder och utvecklingsnivå avgörande för hur barnet kan minnas och återge händelser och fakta om sig själv. Ett litet barn kan inte intervjuas utan att det har stöd av en vuxen, som det har ett förtroendefullt förhållande till. Barn i olika åldrar kan ha upplevt händelser som äventyrar deras förmåga att relatera till vuxna med förtroende. Innan ett förtroendefullt förhållande till personers som vårdar dem skapats kan det vara svårt att få relevant information av barnet. (Kalland 2002, 41-42)

Ei ole mitenkään helppoa selvittää asioita nuorten kanssa koska niillä voi olla niin vaikeata puhua niitten asioista. Sitten toisaalta kuinka paljon he jättää jotakin kertomatta, jos on uhkailtu ja ilmoitettu että näistä ei sitten puhuta. Miten sen saa muodostumaan sen suhteellisen oikean käsityksen niistä tarinoista että missä vaiheessa soi kellot et nyt ei kaikki klonksahda. Olen itse kokenut ..... sen ihan hirveän haasteelliseksi. Ihan tiedon saamisen... (sv 8)

Eftersom den asylsökande ofta inte vågar lita på de anställda på flyktingförläggningen och därmed endast i efterhand vågar dela med sig information om sig själv, underbyggs lätt en atmosfär av ömsesidig misstro. Detta aksentueras av att det också förekommer asylsökande som inte har en bakgrund som berättigar till beskydd eller medvetet har uppgivit fel ålder, vilket dessa till allt pris vill dölja. Detta är en sak som måste beaktas eftersom det förekommit att det på grupphemmen bott personer som senare uppgivit att de egentligen är långt över tjugo år gamla. Med tanke på de minderåriga barnens intressen är detta ett orosmoment och mått och steg bör tas för att förebygga en dylik situation.

Då det gäller minderåriga ensamkommande asylsökande utgår verksamheten ifrån principen om barnets bästa. För att kunna bedöma vad barnets bästa innebär för ett individuellt barn bör tillräcklig information finnas om barnet. Det är en stor utmaning för de anställda på grupphemmet i detta sammanhang att skapa en atmosfär som ger barnet mod att anförtro sig för de anställda.

Sitä on tässä pohtinut että tarvitsenko mä kaiken sen tiedon täällä. Että mihin mä sitä tarvitsen? Mutta jos mä yritän yhtään olla lastensuojelun asiantuntija niin mä kyllä tarvitsen sen tiedon! (sv 8)

I samband med intervjuerna gav de olika socialarbetarna uttryck för olika strategier för hur de handskas med barnens hemligheter och uppgifter som de förtiger. Ett sätt att se på frågan är att tolka en inte helt sanningsenlig historia som en berättelse om hur barnet lyckats. Drivkraften bakom berättelsen är människans strävan att klara sig och skapa sin egen lycka.

..Mä itse uskon siihen että on semmoinen selviytymisen tarina jokaisella, että mikä siellä taustalla se motivaatio on. Siitä on vaikea mennä sanomaan tai tietämään. Mutta se selviytymisen tarina on usein se tarina mikä kerrotaan kun halutaan että päästään turvaan tai saadaan se turvapaikka. Tai saadaan se status mikä oikeuttaa että voidaan jäädä ja maahan. Se ohjaa enemmän sitä ja se voi olla ihan feikki. (sv 3)

Min praktiska erfarenhet visar att för de ensamkommande asylsökande barnens del kan deras egen personliga historia vara ett svårfångat kapitel. De är hänvisade till sina egna minnen, sin egen uppfattning (d.v.s. barnets uppfattning) av det skedda. De saknar vanligtvis betydelsefulla vuxna som kan hjälpa dem att skapa en bild av det förgångna och sätta det i relation till släktens eller nationens historia. De är hänvisade till att skapa sin historia och sin identitet i ett vakuum utan yttre påverkan - eller egentligen oftast med påverkan av människor och fenomen som inte har beröringspunkter med det ensamkommande barnets förgångna. De ensamkommande barnens ”informerter”, (de personer som barnet upplever att har betydelsefull information för hans/hennes eget identitetsbygge) kan ge barnet personligt färgad information som t.o.m. helt kan förvränga bilden av barnets förgångna eller det sammanhang barnet kommit ifrån. Detta innebär att de ensamkommande barnen i sin utsatthet kan bli föremål för en påverkan som inte är i deras eget intresse.

Utgående ifrån många tiotals ankomstintervjuer som jag gjort, anser jag det befogat, att hävda att ensamkommande asylsökande barn ofta på ett eller annat sätt förberetts på hur de skall bära sig åt för att få den bästa möjliga lösningen för sig själv - d.v.s. ”ett bra

beslut”. Ofta har denna preparering redan påbörjats i hemlandet då de som arrangerat flykten förberett barnet på vad som komma skall. Senare kan barnet t.ex. ha fått information av smugglare, andra barn och vuxna på flykt, andra asylsökande och medlemmar från det egna etniska samfundet i destinationslandet. Det kan bli mycket svårt att senare försöka korrigera felaktiga uppgifter som barnet fått och att ge barnet korrekt information.

De ensamkommande asylsökande barnen råkar ut för många situationer som de inte behärskar och då är det helt oförutsägbart vad barnet säger, gör eller hur det reagerar. Det leder ibland till att en uppdiiktad sanning ges de finländska myndigheterna. En historia som barnet senare blir tvunget att hålla fast vid och anpassa sitt liv till. Lögnerna kan se ut hur som helst och de kan ha kommit till av en slump lika väl som med uppsåt. I mitt praktiska utövande har jag stött på situationer där barnet har tvingats leva med fel namn, fel ålder eller t.o.m. till att förneka sina föräldrar. Dessa omständigheter kommer till myndigheternas kännedom först när situationen för barnet drastiskt förändras och barnet av en eller annan orsak inte längre kan leva med osanningen.

Finländsk lagstiftning ger varje ensamkommande barn en laglig företrädare men innan en förtroendefull relation uppstår mellan företrädaren och barnet hinner mycket ske. Ofta vågar inte de ensamkommande asylsökande barnen fullt ut lita på någon; varken företrädare, socialarbetare eller handledare. Allt det ovan nämnda innebär att det för det sociala arbetets del blir en svår balansgång mellan sanning och lögn, mellan tillit och misstro samtidigt som det blir ytterst svårt att kunna bedöma vad som är i det enskilda barnets bästa intresse.

7.2 Jag står inte ut! – socialt arbete med barnen under väntetiden

Intervjuerna med grupphejmens socialarbetare befäster min egen uppfattning av att en del asylsökande - både vuxna och barn – har en otrolig kraft och vilja att finna sig till rätta i det nya landet och verkar klara av att gå igenom eld och vatten för att lära sig språket och finna sig en plats i samhället. Men för många asylsökande blir det en alltför överväldigande uppgift att klara av ovissheten och det faktum att identiteten och

motiven till flykten ifrågasätts. Detta för med sig att väntetiden innebär många svårigheter och ofta en hel del ångestfyllda stunder. Allt detta är omständigheter som sätter sin prägel på arbetet med asylsökande medan de inväntar sitt beslut på sin asylansökan .

Se on tavallaan koko ajan se iso kysymys siitä että mitä minulle tapahtuu. Se leijuu siinä ympärillä. Ja sitten tuntuu siltä että, mitäs kun ei ikinä voi tietää että milloin esimerkiksi se prosessi päättyy sitten. Jos kaikki hommat jääkin kesken..(sv7)

Inom mottagandet har det ensamkommande asylsökande barnets situation i första hand tolkats, som att barnen behöver omvårdnad på grund av att de saknar föräldrar som kan ta hand om dem. Tanken har varit, att barnen behöver en normal service som ersätter den vård som deras föräldrar skulle erbjuda i en annan situation. Barnens situation har inte tolkats som att de alla mer eller mindre är traumatiserade och mitt uppe i en kris i sitt liv.

Elikkä tätä tilannetta sinänsä, lapsen tilannetta ei vielä pidetä semmosena että hakeudutaan hakemaan apua ja hoitoa. Vaan sitten jos rupee esiintymään kastelua, tai ylenpalttista aggressiivisuutta, kiinnipitoja hirvittävän usein ja eristykseen viemistä..... Vasta siinä kohtaa kun lapselle tulee erityisiä oireita niin siinä kohtaa lähdetään hakemaan sitä ulkopuolista apua perheneuvolasta taikka lastenpsykiatriselta puolelta.(sv5)

Flera socialarbetare berättar om de utmaningar, som arbetet med att dagligen möta mer eller mindre traumatiserade barn, innebär. Barnen vittnar om hopp och glädje över att ha kommit i trygghet men också om saknad, rädslor, sorg och ångest.

...tuntuu että sen valtavan tarpeen, ja sen tunnistaminen, melkein niin kuin musertaa alle. Mistä tässä aloittais. Sitä vaan toivoo että tässä mentäisiin ...että löytyisi ne oikeat polut ja nuoret selviäis....(sv6)

Socialt arbete med asylsökande barn innebär speciella utmaningar för socialarbetaren. Klienterna är vanligtvis bärare av en främmande kultur, de talar ett annat språk och de bär på trauman som kan ha orsakats av horribelt lidande eller av en skräck för smärta

och lidande som ätit sig in i deras själ. I längden blir det en fråga om hur socialarbetaren skall tackla upplevelsen av att via klienternas berättelser komma ondskan så nära. Hur skall man handskas med klientens smärtsamma berättelser om hotelser, misshandel, våld och fysisk eller psykisk tortyr. Frågan är på intet sätt ny men det verkar som om den blir akut i och med att klienterna är barn som inte har tillgång till det skydd som föräldrar i normala fall erbjuder sina barn.

Arbetet på grupphemmet är av en sådan art att det skulle kräva starka inbyggda stödfunktioner för de anställda. Omfattande handledning, konsultation och fortbildning borde vara en naturlig del av arbetet via vilka de anställdas behov kunde tillgodoses. Barnens situation på grupphemmet är sådan att det ofta finns ett underliggande hot om att illamåendet exploderar i våldsamheter. Verksamheten borde byggas upp utgående ifrån en insikt om detta så att både barnens och de anställdas trygghet skulle vara säkerställd på ett bättre sätt.

Då jag inledde intervjuerna med socialarbetarna och tjänstemännen utgick vi ifrån att barnen på grupphemmet självfallet var bärare av traumatiska upplevelser och att detta var ett faktum som starkt sätter sin prägel på arbetet inom mottagandet. Att de asylsökande är mitt uppe i en allvarlig kris i sina liv blev en plötslig insikt som egentligen kändes som självklar då jag kom in på frågan i samband med en av tjänstemannaintervjuerna. I några senare intervjuer med de återstående socialarbetarna fick jag bekräftelse på att tolkningen av arbetet som krisarbete/krisintervention med människor i kris kändes fruktbar även för de tillfrågade kollegerna.

7.2.1 Barn i kris

Den i Sverige verkande psykoterapeuten och doktorn i psykologi Binnie Kristal-Andersson (2001, 79-83) beskriver den situationen och de känslor som invandraren eller flyktingen kan leva med i det nya landet. Ibland utvecklas dessa känslor till det hon kallar tillvarotillstånd. Det är känslor och tankar som kan påverka livet och ofta gör förhållandena i det nya sammanhanget komplicerat. Det kan vara fråga om känslor som främlingskap, ensamhet, saknad, längtan, skuld, skam, separation och förlust, sorg, nedvärdering av hemlandets värderingar, underlägsenhet, rotlöshet, bitterhet,

misstänksamhet, att hysa fördomar, att bli utsatt för fördomar och att utses till eller att känna sig som en syndabock. Hon betonar att det givetvis också finns positiva sidor av att leva i ett nytt land men hennes avsikt i detta sammanhang är att belysa de svåra sidorna.

Kristal- Andersson (2002, 363) påpekar vidare att de upplevelser som asylsökande får under väntan på beslutet ofta har en stor påverkan på honom/henne. ”*Barn och familjer som söker asyl bör betraktas som om de befinner sig i kris under hela den tid de väntar på myndigheternas beslut*”.

Johan Cullberg (2006, 19) är professor i psykiatri. Han uppger att ”man befinner sig i ett psykiskt kristillstånd då ens tidigare erfarenheter och inlärd reaktionssätt inte är tillräckliga för att man skall förstå och psykiskt bemästra den livssituation som man råkat i.” Cullberg gör en indelning i å ena sidan livskriser eller utvecklingskriser och å andra sidan traumatiska kriser. *Livskriser* eller *utvecklingskriser* tillhör det normala livet så som att få barn eller pensioneras. En *traumatisk kris* utlöses av en oväntad yttre påfrestning som innebär ett hot mot ens fysiska existens, sociala identitet, trygghet eller ens grundläggande möjligheter till tillfredsställelse i tillvaron. Krisen kan indelas i fyra faser: Chockfasen, reaktionsfasen, bearbetningsfasen och nyorientering. (ibid., 143). Kriser kan innebära både en chans och en risk och kan därmed ge möjlighet till utveckling men de kan också vara alltför tunga att bära. (Hjort 1988 ,71).

Cullberg (2006, 159-160) pekar på att det finns fara för att den som ofta möter krissituationer i sin yrkesverksamhet men saknar de teoretiska grunder som behövs för att professionellt möta personer i kris, lätt ”förfaller till utslätande och symtominriktade behandlingsåtgärder”. Ett professionellt bemötande av en person i kris förutsätter en terapeutisk hållning som består av kunskaper, empati och självkänedom, uppger han vidare.

Intervjuerna med socialarbetarna visar att det tillfälliga i barnens situation och avsaknaden av möjlighet till planering på lång sikt sätter sin prägel på arbetet på grupphemmet. Fokus blir på nuet och på att klara sig i den aktuella tillfälliga situationen. Personalen som tar hand om ensamkommande asylsökande barn behöver ett

höjt krismedvetande och kunskaper om krisers förlopp, traumans påverkan på ungdomar och sociala problem. (Brendler-Lindqvist 2004, 52).

... asian tekee niin ainutlaatuiseksi se että kun ei voida lähteä rakentamaan sen lapsen elämää Suomessa. Se on jotenkin vaan sitä että nyt eletään tätä hetkeä... ja tuetaan niin kuin sen tilapäisyyden niin kuin.. siinä selviytymistä (tj1)

Kristal-Andersson (2001,375) skriver angående barn och tonåringar som kommer ensam till ett nytt land för ett liv i exil att de alla är unika människor som hanterar ankomsten och livet på ett individuellt sätt. Speciellt om barnet söker asyl är det svårt att bedöma och bearbeta barnets symptom och problem i den aktuella situationen. ” Innan dessa barn kan återförenas i exilen med sina anhöriga är det omöjligt att diagnostisera eller behandla de aktuella symptomen och svårigheterna. Dessa symptom och svårigheter lättas och / eller avtar när familjen återförenas i sin fristad i det nya landet.”

Socialarbetarna på grupphemmen vittnar i samband med intervjuerna om att klientens komplicerade situation och den ovisshet, som klienten tvingas leva under, ofta leder till svårigheter att hitta rätta stödformer för honom/henne. Långsiktiga stödformer, som t.ex. terapi eller utbildning som siktar långt på framtiden, har en tendens att bli verkningslösa på grund av den komplicerade livssituationen. En svår sak att acceptera för socialarbetaren är att de långsiktiga lösningarna ofta måste vänta tills personen fått klarhet i sin situation.

Näitä ei voi pitää lievänä ketään. Näitten kokemuksia ja sitä taustaa... tästä puuttuu ... henkinen tuki, terapia, tän tyyppiset asiat - . Mut sitten toisaalta tulee vastauksia niin päin että , ettei oikeestaan vois terapiaa antaa ennen kuin on kiinnittynyt jonnekin. Tää törmää suomalaisten tukiverkoston systeemiin sillä lailla että.... ... eihän siihen vastata sillä lailla koska ei heillä sitä oleskelulupaa vielä oo. Elikkä ei ne näitä terveydenhuollon ja tämmösiä palveluja ihan samalla tavalla saakaan. (sv5)

Amerikansk forskning visar enligt Potocky-Tripody (2004, 296) att invandrare och flyktingar tenderar att söka sig till samhällets mentalvårdstjänster först i ett skede då en

kris redan har uppstått.(Egli et al.1991;van der Veer 1998)²⁵ Potocky- Tripody skriver vidare att krisintervention som metod ofta är verkningsfull när klienten lider av stress som härrör sig från anpassning till den nya kulturen.

Mutta jotenkin se että siinä olis kuitenkin sitä tuen paikkaa. Mutta sitä mä en osaa kyllä sosiaalityöntekijänä sanoa, että onko se mahdollista tosiaankaan mitään erityistä tukea antaa. Meneekö se tuki perille ja onko siitä mitään hyötyä. Mutta normaalisti jos mä ajattelen lasta semmosella kokemuksella.... et pelkästään jo se että hän tulee yksin toiseen maahan alaikäisenä ilman vanhempia toiseen maahan, niin se on jo niin traumaattinen kokemus sinänsä. Saati sitten mitä ne kaikki muut kokemukset siinä on. (sv5)

”Barnet och tonåringen kan uttrycka sina känslor i passivitet, sorg, depression, utanförskap och isolering, men också i överaktivitet, vrede, aggressivitet och till och med våld och andra former av utagerande. Speciellt svårt kan det vara för barn som saknar ord.” (Kristal-Andersson 2001, 354). Enligt min erfarenhet från grupphemmet leder klientens tillstånd ibland till situationer som kan vara farliga (destruktivt beteende) för klienten själv, för andra som bor på förläggningen och även för personalen. Detta är en omständighet som inverkar på arbetet och som gör det ytterst krävande.

Erfarenheterna från socialarbetarna på grupphemmen visar att när det gäller de ensamkommande, är det ytterst viktigt att de har tillgång till tillitsfulla relationer som kan bära dem över de värsta dalgångarna. Tonåringen kämpar med de ovannämnda känslorna, samtidigt som han/hon inombords lätt överväldigas av de utvecklingsfrågor som åldern ställer honom/henne inför. Speciellt med de mindre barnen, men även tonåringarna, är det viktigt att de bereds en vardag som är frikopplad från asylprocessen och där de kan leva och utvecklas i den takt deras ålder förutsätter. ”Barnets eller tonåringens förmåga (och gåva) att leva i nuet, trots det förflutna – en läkande inställning i sig – bör uppmuntras” (Kristal-Andersson 2001,353).

---

²⁵ Egli, E.A. & Shiota, N.K. & Ben-Porath, Y. S. & Butcher, J.N.(1991) Psychological interventions. I verket Westermeyer, J. & Williams, C.L. & Nguyen, A.N.(eds) Mental health services for refugees (DHHS Publication No. [ADM] 91-1824). Washington, DC:U. S. Government Printing Office, 157-188
van der Veer, G.(1998) Counselling and therapy with refugees and victims of trauma (2nd ed.) Wiley:New York

7.2.2 Psykosocialt arbete

I socialarbetarnas intervjuer återkommer en betoning på det psykiska stöd som barnen behöver för att klara av sin vardag. Det dagliga stödet och omvårdnaden ges av handledarna på grupphemmet. Socialarbetarna beskriver ofta den här delen av den egna arbetsinsatsen i termer av psykosocialt stödarbete.

Siinä ehkä korostuu sillä lailla jos ruvetaan miettimään puhtaasti sosiaalityötä niin ehkä sinne tulee sellaista tematiikkaa kuin psykososiaalinen tuki, tukikeskustelu. Sen nuoren henkisen hyvinvoinnin tukeminen ja sen kartoittaminen ja selvittäminen.(sv6)

Riitta Granfelt (1993, 222) ringar in begreppet psykosocialt arbete, genom att beskriva det som en inriktning inom socialt arbete där en terapeutisk dimension bejakas som en del av arbetet. Detta arbetssätt ger möjligheter till att beakta både ekonomiska, sociala och psykiska problem i klientens situation. Det psykosociala arbetet försöker närma sig frågan om hur sociala problem och psykiskt illamående inverkar på enskilda personers och familjers liv.

Psykosocialt arbete är en term som används väldigt utbrett i samband med socialt arbete. Det är viktigt att betona att det inte är en terapiform utan en inriktning inom socialt arbete. Att enbart fokusera på psykiska problem eller relationsproblematik är inte psykosocialt arbete. Det psykosociala arbetet stiger ur en socialpolitisk referensram. Ett psykosocialt tänkesätt hör hemma i det sociala arbetet i och med att klienten ses som en kännande och agerande människa i ett socialt sammanhang. (Granfelt 1993, 223.)

...vi fungerar lite som kuratorer här emellanåt. Det tycker jag nästan är största delen av mitt jobb. Vi pratar med de här ungdomarna och försöker reda ut saker och ting. Många gånger är det som om det skulle vara lättare att komma hit och prata för vi är inte på grupphemmet eller stödis. Vi bokar ju en individuell tid då vi har tid för dom. För handledarna är det ju, att de har så många andra och mycket annat att sköta samtidigt också.(sv2)

Socialarbetarna lyfter fram många svårigheter i samband med det psykosociala arbetet.

Klienterna är ofta främmande för ett västerländskt sätt att gripa sig an psykiska svårigheter. Det är svårt att motivera barnen för behandling utanför grupphemmet och att få dem att inse nyttan av den hjälp som erbjuds.

Vi hade en pojke här som hade varit till ungdomspsyk. Han sa att han går aldrig dit mera. Det var en psykiater och en psykolog - eller den som skulle bli hans samtalsterapeut plus en tolk. Det var tre personer som satt och ställde direkta frågor till honom. Nej, jag går aldrig dit mera.(sv2)

Ansträngningarna att motivera barnen för utomstående terapi resulterar alltför ofta i att barnen avbryter terapin.

Jag tror att vi har haft en här under mina två år – en kosovoalbansk pojke som kontinuerligt har gått och inte har haft något emot att gå. Sen har vi säkert haft ett tjugotal som har påbörjat och varit en och två gånger. (sv2)

Socialarbetarna berättar om hur deras klienter inom den offentliga servicen fortfarande upplevs som udda och som en speciell utmaning i det gängse arbetet.

Se on niin kankee ja pitkälinen juttu että pääseekö läpi - että saako hoitoa vai ei. Ja sitten toisaalta kun siinä on niitä erityiskysymyksiä ja sitä tuntemusta yleensä maahanmuutajataustaisen lapsen kohtaamisessa ja tulkin kanssa käytävää työtä. Ei se ole ihan itsestään selvää, että kuinka se toimii sitten julkisella puolella yleensä että se olis sitten hyödyllinen. Kyllähän sitten on tehty niin kun ei kerta muuta ole tarjolla. Mutta kyllähän sitä sitten välillä törmätään ongelmiin. Kun ei ole sitä tietämystä tarpeeks.(sv5).....

kl: Ajatteletko sinä että ryhmäkodeissa pitäis olla psykologi

sv5: Niin esimerkiksi se vois olla yks ratkaisu, joo. Koska sitten se vois palvella jo näitä turvapaikanhakijoitakin. Koska nythän julkinen puoli ei lähde siinä kohtaa mukaan vielä.

I intervjuerna kommer det också fram att grupphemmens socialarbetare ibland har svårt att hitta vård för barnen då situationen är så svår att den kräver vård utanför grupphemmet. Trots att grupphemmen inte är barnskyddsanstalter eller psykiatriska

behandlingsenheter tvingas grupphemmet ibland klara av svåra problem hos barn, som kan vara mitt uppe i en psykisk kris.

Jag tänker till exempel på att vi har många ungdomar som mår psykiskt dåligt och man ser vad deras behov är .. man vet vad dom skulle behöva. Men väggen kommer emot när dom inte själv vill ta emot hjälpen och dom är inte ändå i så pass dåligt skick att man kan tvångsintala dem till exempel på någon psykiatrisk avdelning . Det där gör att jag känner mig maktlös.(sv2)

Den kris som barnen lever med i och med sitt flyktingskap gör att det är ifrågasatt om terapi och behandling är verkningsfulla i deras situation. Detta innebär samtidigt att kraven på den omsorg som grupphemmen erbjuder är stora. Eventuellt är barnens situation sådan att ordnade förhållanden med dagliga fasta rutiner i deras situation är det bästa för dem.

.....Et onko se vaan tää että he saa turvalliset puitteet, olot missä on ja ihmiset jotka heistä huolehtii ja välittää heistä? Onko se kuitenkin se paras mikä siinä alussa voidaan heille antaa?. Se voi olla näinkin.(sv5)

Men om fallet vore att grupphemmen förväntas klara av utagerande, självmordsbenägna eller psykotiska barn och unga skulle det förutsätta en helt annan satsning på personalresurser, personalens utbildning och utrymmena. Det skulle också förutsätta en helt annan tillgång till stödfunktioner och lagelig reglering av befogenheter. Liksom det skulle kräva en annan typ av insyn och tillsyn för att övervaka de omfattande befogenheterna.

7.2.3 Krisintervention –en adekvat arbetsmetod

Under genomförandet av de sista intervjuerna dök frågan om krisarbete/krisintervention upp. I samband med en av tjänstemannaintervjuerna analyserade den intervjuade arbetet på flyktingförläggningen i termer av krisarbete/krisintervention. Tjänstemannen jämför arbetet med arbetet på en intensivavdelning eller på ett skyddshem där man jobbar starkt kriscentrerat.

... sitä voi mun mielestä verrata esimerkiksi ... sairaalaan teho-osastoon tai... siinäähän on myös se että ihmisiä hoidetaan tietty aika, eikä tiedetä että ... lähteeks se ihminen pois tai jatkaaks hän elämää.. ...miksei turvakotityökin ....eletään vaan se tietty kriisiaika ... (tj1)

Lindholm (1999) definierar krisarbete/krisintervention enligt följande: ” Krisarbete innebär kortvarigt, planmässigt, målinriktat, helhetsmässigt, konkret och omedelbart hjälparbete, där man också beaktar människans sociala nätverk. Både den inledande utredningen och de framtida planerna är viktiga. Krisarbete kan innehålla klientarbete, debriefing, socialt arbete, omvårdnad, beskydd och förmedlande av service.

Tidigare hade ingen av socialarbetarna på grupphemmen automatiskt uppgivit att krisintervention och arbete med personer i kris skulle vara en självklar benämning på en del av deras arbete. Men då jag tog upp frågan med några socialarbetare i samband med de sista intervjuerna reagerade de starkt bekräftande på tanken om att se krisintervention som ett viktigt inslag i arbetet .

Kriisityötä? Ihminen on sekaisin, järkyttynyt, kriisissä... Jotain paha on tapahtunut, esim. käännytyspäätös, jota ei odottanut. Mitä teemme? Otamme ihmisen huoneeseen, yritämme tilata tulkin ja rauhoitella, auttaa, selkiyttää tilannetta hänen kanssaan. Varaamme ajan kriisityöntekijälle tai psykologille, lääkärille. Se ei tule samana päivänä. Jatkamme ihmisen rahoittelua ja pystyssä pitämistä. Hän saa ajan kriisityöntekijälle. Tulee sieltä ja tarvitsee taas tukea. Me tuemme. Teemmekö kriisityötä? Kuuluuko tehdä? Kuuluu tai ei, mielestämme emme voi väistää sen tekemistä ensiapuluonteisesti ennen kuin saadaan ihminen ohjattua kriisityön ammattilaisille.(sv8)

I samband med diskussionen om krisintervention betonar de socialarbetare jag diskuterade frågan med, att den krisintervention som utförs på flyktingförläggningarna inte kan vara en variant av kristerapi. Snarare bör krisinterventionen innefatta att klientens krissituation identifieras, dokumenteras, akut hjälp ges och arbetet siktar till att klienten slussas vidare till andra enheter som erbjuder vidare behandling och eventuell terapi.

Niin, emme tee kriisiterapiaa. Siihen meillä ei ole rahkeita. Mutta kohtaamme jatkuvasti kriisissä olevia ihmisiä ja annamme heille henkistä tukea, kriisiapua. Olisiko niin, että ohjaajien työhön ei jatkossakaan voisi sisällyttää ensiapua enempää, mutta sosiaalityöntekijä voi joutua laajempaankin kriisiapuun, kunnes muuta järjestyy. ....Minusta sosiaalityöntekijä voi hyvin olla ensiapuluonteisen kriisiavun antaja. Terapiaan sosiaalityöntekijä ei tietenkään lähde. (sv8)

Krisintervention som metod har ursprungligen formulerats av Gerald Caplan (1964)²⁶ som en del av den preventiva psykiatrin.(O'Hagan 1986, Coulshed & Orme 1998, Payne 2005). Payne (2005, 103-104) visar i sin krismodell att hjälp i rätt tid i samband med en kris kan öka klientens funktionsförmåga och lämna honom/henne med en bättre beredskap att möta nya kriser i framtiden. Däremot kan en krissituation där ingen hjälp ges resultera i en sämre funktionsförmåga med en större utsatthet vid liknande tillfällen i framtiden. I värsta fall leder en krissituation där ingen hjälp ges till att funktionsförmågan sjunker till en nivå där det finns risk för självmord, våld och mental ohälsa.

Förstås är det viktigt att minnas att många personer klarar sig genom kriser utan professionell hjälp. De kanske bemöts som Johan Cullberg (2006, 159) uppger av allmän klokskap och livserfarenhet utan några medvetna psykologiska teorier och blir därmed hjälpta. Men om mottagandet av asylsökande tolkas i enlighet med vad Kristal-Andersson (2002, 363) redan tidigare anfört d.v.s. som att klienterna befinner sig i kris, behövs det en medveten professionell beredskap att möta klienten med adekvata arbetsmetoder.

Potocky-Tripody (2002, 296) hänvisar till Egli m.fl. (1991) då hon diskuterar användningen av krisintervention i arbetet med invandrare och flyktingar. En kris uppstår då en person inte klarar av en situation med hjälp av de metoder han/hon tillägnat sig tidigare i livet. Ångest och spänning är följderna om han/hon misslyckas i att hitta nya sätt för att lösa problemet och det slutliga resultatet kan bli ett psykiskt och känslomässigt sammanbrott. Flyktingar och invandrare är speciellt utsatta för kriser i

---

²⁶ Caplan, Gerald (1964) Principles of Preventive Psychiatry. Tavistok: London

och med att de ofta möter nya situationer där deras tidigare problemlösningsförmåga kanske inte passar in. En bidragande orsak är att de ofta saknar stöd av närsamhället och släktingar.

Coulshed & Orme (1998, 102) presenterar en handfast teknik för krisintervention. Interventionen ses i tre stadier där arbetet har en början, en mellanfas och ett slut. Den första intervjun bör fokusera på de aktuella omständigheterna i krissituationen. ” Att fråga : Vad hände?, hjälper personen i fråga att få en kognitiv uppfattning av situationen. Kommentarer som ” Det måste kännas hemskt” eller ”Inte att undra på att du är upprörd” lockar fram affektiva svar (känslor) och blockerar därmed tänkandet. Målsättningen för den första sessionen är att bedöma situationen och ta sikte på klientens egna resurser. T.ex. hur han/hon klarat liknande situationer tidigare.

Nästa steg är att reda ut vad som är viktigast att ta itu med som nästa. Det är viktigt att socialarbetaren förmedlar hopp och hjälper klienten att skapa reda i problemen så att problemen blir hanterbara. Optimism är en viktig ingrediens för att motarbeta hopplöshet och minska klientens ångest. En relation byggs upp som skall stöda klienten och hjälpa honom/henne att återvinna sin tillit. När klientens tankar har klarnat är det av vikt att återupprätta klientens autonomi och ge honom/henne en uppgift, om så bara genom att avtala om nästa möte. (ibid., 102)

Mellanfasen ger möjlighet att precisera situationen och samla in mera information samt kartlägga tidigare kriser och reda ut hur klienten klarat av dem. Att låta klienten tala ut lättar också på spänningen. I det här skedet kan det lösgöra mental energi att få ventilerat känslor. Socialarbetaren har en viktig uppgift i att hålla fast vid realiteterna och visa på skillnaden mellan det som är och vad som kunde vara. Genom att ställa upp speciella mål tillsammans med klienten, fungerar socialarbetaren som en rollmodell för hur man löser problem på ett uppbyggligt sätt.(ibid. 1998, 103.)

Den avslutande fasen i krisinterventionen ingår i det ursprungliga planen för hur arbetet kommer att förlöpa. När krisen är över och en jämvikt har uppnåtts skall processen inte förlängas i onödan men det är inte heller förenligt med klientens intressen att avsluta arbetet för tidigt på klientens initiativ. Avslutningen är även den en betydelsefull del av arbetet. (ibid., 103.)

I diskussionerna med gruppheimmens socialarbetare klarnar det att krisintervention kunde erbjuda en meningsfull bidragande referensram för arbetet på grupphemmen. Krisinterventionen skulle även kunna tillföra arbetet ett barnskyddsperspektiv.

....siihen tulis sellainen lastensuojelun näkökulma, silloin jos se nähtäis vaikka kriisityönä. Vaikkei sitä ajateltais ihan lastensuojelutyönä niin se kriisityö tois sen näkökulman että lapsi on kriisissä. Silloin hän tarvii jotain erityistä tukea siihen. Ei pelkästään se että hän on vailla sitä kotia ja sitä huolenpitoa..(sv5)

En socialarbetare ringade in krisintervention på grupphemmet som ett underbegrepp till barnskyddsarbetet.

Mutta mun mielestä kriisityö kuvaa paljon paremmin sen, joka on lastensuojelun alla oleva käsite. Siinä tulee enemmän esille se että mitä se apu ja tuki ja se näkökulma pitäis olla.... . Ja se että se ensinnäkin räätälöidään aina tarpeen mukaan. Siinä ei ole valmista kaavaa edes olemassa (sv5)

I ett utvecklingsprogram för barnskyddet som initierats av Social- och hälsovårdsministeriet definieras krisarbete/krisintervention inom barnskyddet av Juha Jokinen (2004, 3) enligt följande: ” arbete som utförs av en socialarbetare inom barnskyddet i sådana situationer, där klientens eller hans/hennes närstående har mötts av en kris, som förändrar, begränsar eller försämrar deras funktionsförmåga och skadar honom/henne psykiskt”.

Bruket av krisintervention som metod och en tolkning av att de ensamkommande asylsökande barnen befinner sig i kris kunde öppna upp nya möjligheter för arbetet på grupphemmet. Krisintervention kunde ge en ny referensram för arbetet. Kunskaper och färdigheter som hör hemma inom denna metod kunde ge nya perspektiv på arbetet och kunde bidra till en fördjupad professionalisering av arbetet.

7.3 Nu ordnar sig allt eller...vi står inför en katastrof – socialt arbete då tiden på grupphemmet tar slut

När väntetiden äntligen tar slut och barnen får sitt beslut står de inför nya utmaningar. Beslutet för med sig en ny situation, som kan vara positiv eller negativ. Ur intervjuerna framgår att den nya situationen som beslutet för med sig medför oro och osäkerhet för barnen. Detta gäller speciellt för grupphemmen som inte är kombinerade hem och därmed saknar familjegrupphemsverksamheten och där barnen flyttar till en ny enhet då de får beslut.

...Kun ensimmäiselle tuli se päätös niin jokainen alko odottamaan että milloin se minun päätös tulee. Siiten kun tulee se päätös niin sitten aletaan miettimään että milloin mun pittää muuttaa pois täältä. Et tavallaan me ollaan koko ajan semmonen asemapaikka täällä. Mitä on nyt puhunutkin parin nuoren kanssa jotka on sen oleskeluluvan saannu jotka ihmettelee että millon se minun muutto tapahtuu. Ja he on alakanu ajattelemaan, että meistä ei enää välitetä täällä. Ja sitten on puhuttu siitä että te teette eroa meistä nyt.(sv7)

Intervjuerna visar att förändringar i barnens situation lätt aktiverar känslor och minnen från tidigare uppbrott. En förändring i situationen innebär också ett steg ut i det okända där barnen behöver mycket stöd.

Ut i samhället

När ett ensamkommande asylsökande barn får ett uppehållstillstånd anvisar den TE-central inom vars område grupphemmet finns barnet en kommunplats. Avgörandet om var barnet skall bosätta sig avgörs i samarbete mellan företrädaren, TE-centralen och personalen på grupphemmet. Också andra kan höras vid behov. Integrationslagen ger företrädaren den formella rätten att besluta om barnets boningsort utgående ifrån till buds stående alternativ. Detta beslut tar företrädaren i samråd med barnet. (Qvist 2001, 7.)

Både ur intervjuerna och min praktiska erfarenhet framgår det att det vanligtvis inte finns många alternativ för barnen. Utan ofta måste barnen som inte bor i kombinerade

hem vänta rätt lång tid och ta det alternativ som bjuds. TE-centralen anvisar en kommunplats för barnet och eftersom det inte är ett beslut, utan personen har blivit anvisad en kommunplats, finns det ingen besvärsmöjlighet. En utdragen väntan på kommunplats leder lätt till psykiskt illamående som resulterar i oönskat beteende hos barnen.

Meillä on nyt helppoja ja mukavia nuoria mutta mitä kauemmin mennee niin ne ei ole enää.(sv7)

Svårigheterna med att hitta kommunplatser åt barnen är allmän. Det är inte bara på grupphemmen utan familjegrupphemsfunktion där barnen måste vänta utan även i de kombinerade hemmen, berättar socialarbetarna om motsvarande svårigheter då barnen fyller 18 år och skall lämna familjegrupphemmet. Ofta önskar ungdomarna då flytta till en större ort för t.ex. studier eller för att komma närmare släkt och vänner.

En annan kritisk situation beskrivs också i en intervju. Det är när den ensamkommande fyller 18 år och inte mera skall bo på enheten som är avsedd för minderåriga utan skall flytta in bland de vuxna asylsökande. Socialarbetaren beskriver hur man förbereder den unga på förändringen men när själva flyttningen sker visar det sig att den unga ofta inte förstått vidden av förändringen.

... sitten me ollaan tehty se siirto. Menee kolme päivää ja sitten lapsi ... nuori joka on nyt jo yhtäkkiä aikuinen on täyden hämmennyksen vallassa: Mitä minulle on tapahtunut? – Miksi minut on siirretty? [...]Sitten kun on alettu keskustelemaan - sitä on ryhdytty purkamaan auki niin hän sanoo, että minä olen ollut täällä niin vähän aikaa että en minä ole tiennyt minkälaisia nuo aikuispuolen osastot on. Minä olen luullut että kaikki on samanlaisia kuin ryhmäkoti(sv7)

Den ungas upplevelse av situationen blir ofta att han övergivits och att han mist allt stöd och all hjälp.

- Niin. Että minä tein nyt jotakin väärin ja minut hylättiin. Eihän minua enää kukkaan auta eikä minusta välitetä.(sv7)

I och med att en relativt stor del av barnen är äldre ungdomar som står inför att bli vuxna påtalar socialarbetare och tjänstemännen i samband med intervjuerna de ungas behov av fortsatt stöd också efter det att de fyllt 18 år.

Dom skulle behöva någon form av eftervård. För mitt i allt då dom fyller 18, då är dom inte barn mera och då har dom inte rätt mera till den hjälp som dom skulle behöva. Det skulle vara jätte viktigt om man tänker på framtiden att dom ännu skulle få ha ett fortsatt stöd. Det där med eftervården är någonting som jag tycker att absolut skulle behöva utvecklas.(sv2)

Eftervården som saknas för de ensamkommande som fyllt 18 år har länge varit ett problem som påtalats i samband med olika undersökningar och rapporter. De ensamkommande barnen är en särskilt sårbar grupp och de hotas lätt av utslagning och marginalisering. (Mikkonen & Ali-Tolppa-Niitamo 2000, 48-49; Paunio 2000; Mikkonen m.fl. 2002, 56-57; Helander & Mikkonen 2002, 135.)

Ut ur landet

Under senare år har förändringar skett gällande de ensamkommande barnens chanser att få ett positivt beslut – d.v.s. för det mesta ett uppehållstillstånd. Enligt uppgifter som sammanställts (Februari 2006) av Taina Martiskaninen på Centralförbundet för barnskydd²⁷, har de negativa besluten ökat i antal för de ensamkommandes del: Från 13,9% negativa beslut år 2003 till 31,5% år 2004. Enligt uppgifterna från år 2005 var 32,4 % av besluten negativa för de ensamkommandes del.

En motsvarande utveckling i Sverige beskrivs av Brendler-Lindqvist (2002, 12) då hon uppger att år 2005 fick ca 50 % av de ensamkommande barnen avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd, medan 80-90% av de ensamkommande asylsökande barnen i Sverige tidigare kunde räkna med ett permanent uppehållstillstånd. Dessutom lyfter hon fram en grupp barn, som diskuterats försvinnande lite i Finland, men som man sett öka i antal i Sverige och övriga Europa. Det är de barn som vistas illegalt i landet ”utan

---

²⁷ Uppgifterna har fått från Utlänningverket och Inrikesministeriet via personlig kommunikation för att användas på ett utländsk seminarium. Centraliserat publicerade uppgifter finns inte att tillgå.

papper”. Frågan har nyligen lyfts fram i Sverige av bl. a. Rädda barnen²⁸. Forskning finns ännu endast sparsamt om denna fråga, speciellt om och huruvida frågan har kopplingar till en restriktivare asylpolitik.

Det ökade antalet negativa beslut har väckt diskussion kring olika sätt att få barnen att återvända frivilligt till sina hemländer eller till det land där man tidigare sökt asyl. Inrikesministeriets rapport: Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen (2005) är ett uttryck för denna diskussion.

I Sverige har Rädda Barnen tagit ställning till den restriktivare tendensen angående uppehållstillstånden, genom att väcka diskussion om de bakomliggande orsakerna. Man hävdar att en orsak till den restriktiva linjen ”kan bero på att principen att återförena barnen med sin familj i hemlandet som tolkning av barnets bästa, har ersatt principen om barns egna skäl till uppehållstillstånd.” Vidare uppger Rädda Barnen att strategin som syftar till att återförena barn med sina familjer i hemlandet inte har fungerat. Här hänvisas även till erfarenheter från Italien och Spanien. Den restriktiva politiken i förhållande till uppehållstillstånden kan också leda till att antalet barn som lever utanför samhället utan papper ökar. (Brendler-Lindqvist 2004, 10-11.)

I och med att de negativa besluten blivit allmännare, har avvisningarna börjat påverka arbetet på grupphemmet i högre grad. Under mina första år på grupphemmet förekom det ytterst sällan att minderåriga klienter blev avvisade men med åren har det blivit en företeelse att ta i beaktande i det sociala arbetet på grupphemmet. Flere av de intervjuade socialarbetarna belyser denna fråga med berättelser om praktiska erfarenheter av avvisningar. Ett gott samarbete med myndigheterna speciellt, med polisen är ett måste i samband med avvisningarna för att uppnå en situation där barnets situation tryggas.

I samband med avvisningarna samarbetar socialarbetarna med företrädaren, polis, grupphemmet övriga anställda och vanligtvis är också barnets jurist involverad.

---

²⁸ Rädda Barnen i Sverige har upprättat en sajt www.utanpapper.se

Tälläkin hetkellä on yksi käännytysjuttu meneillään... poliisi kertoo meille riittävän etukäteen milloin hän aikoo tulla nuoren hakemaan. Sitten ymmärrettävistä syistä toivoo, ettei siitä kerrota nuorelle ennen kuin lähtöä edeltävänä päivänä. Kyllä minä ymmärrän sen syyn miksi poliisi toivoo näin, eikä minulla ole mitään erityistä vaikeutta sitä poliisin toivomusta kunnioittaa. Koska ihan yhtä hyvistä ja omista perustelluista syistä me voimme edustajan kanssa päättää että mekään emme kerro nuorelle yhtään ennen kuin se on välttämätöntä.[...] Ongelmalliseksi tilanne muuttuu, jos nuori tulee jostakin syystä kysymään että: hei – että käännytetäänkö minua. Hän on aavistanut että jotakin on tekeillä...Koska se kuitenkin voi tulla esille. Siinä on se eettinen tilanne.(sv6)

Socialarbetarna beskriver både bra och dåliga erfarenheter av samarbetet. Information om avvisningen och att den koordineras väl, leder till en tryggare situation där också barnets bästa kan beaktas på ett bättre sätt. I samband med avvisningarna kommer socialarbetarna in på frågan om de så kallade Dublin-fallen, alltså barn - oftast ungdomar - vars fingeravtryck visar att de tidigare sökt asyl i ett annat EU-land. Dessa barn vet att när detta upptäcks, har de små chanser att få stanna. Enligt Brendler-Lindqvist (2005, 11) syns dessa barn knappast mera i Sverige. Rädda Barnen i Sverige befarar att dessa barn inte mera ger sig till känna till myndigheterna utan i stället lever ”utan papper” i Sverige.

Då ”Dublin-fallen” avvisas är risken stor att dessa barn – ofta äldre ungdomar försvinner innan avvisningen för att söka sin lycka på annat håll i ett annat EU-land. I min egen praktik har jag stött på ungdomar, som sökt asyl i tre och fyra EU-länder tidigare, ofta med ödesdigra följder för deras psykiska hälsa.

Vi hade också två olyckliga utvisningar här på hösten. Det var ju på grund av det att polisen inte samarbetade med oss. Han ville inte lyssna på oss. Utan han ordnade det så att vi fick veta så i sista minuten att nu skulle de här hämtas.(sv1)

Då en dialog upprätthålls mellan gruppemets personal och polisen, som har i uppgift att förverkliga avvisningen, blir barnets rättigheter och behov beaktade bättre, uppger flera socialarbetare i intervjuerna. En dialog av det här slaget måste bygga på ömsesidig

respekt och kännedom om samarbetspartens uppgift och arbetssätt. Ofta tar det tid att bygga upp ett dylikt gott samarbete.

Så nu var jag verkligen glad då när det kom en sån här utvisning och vi .. kunde diskutera. Jag sa att såhär vill vi härifrån- att ingen polis skall komma och hämta våra ungdomar i deras lägenheter. Dels för att det bor andra ungdomar i samma lägenhet och det fungerar inte...Då fick vi till och med tillstånd att vår personal kunde föra till flygfältet ...att vi kunde göra det på det viset. Sen blev det ju ingenting av det [pojken försvann][.....]Men där är det ju förstås viktigt att man har bra samarbete med en jurist också att man har det här juridiska helt klart. Att man kan få stöd från det.(sv1)

Att ensamkomande barn försvinner har ventilerats i offentligheten. Barnens försvinnande kan ha kopplingar till människosmuggling eller som det populärt har börjat kallas, trafficking. (t.ex.HBL 26, 29.11 och 1.12.2005.) Utgående ifrån intervjuerna med grupphemmens socialarbetare och min egen arbetserfarenhet kan man säga, att det är viktigt att vara medveten om denna sida och att utveckla verksamheten i en riktning, så att de barn som är utsatta för trafficking kan identifieras och ges hjälp och beskydd. Men en vanlig orsak till försvinnanden då det gäller äldre ungdomar är, att utsikterna att få stanna i landet har blivit obefintliga och att den unga gör en bedömning att det finns bättre chanser på annat håll.

Nyt julkisuudessa kun on ollut puhetta siitä miten näitä katoaa. Tällaiset tyypit on potentiaalisia katoajia ja kun me tiedetään että meillä ei ole keinoja taas väkisin pitää heitä kunnes poliisi tulee heitä hakemaan ja turvallisesti saattelee minne nyt sitten viekin..(sv6)

Intervjuerna med socialarbetarna visar att det är en svåra fråga att ta ställning till vad som är barnets bästa i samband med en avvisning. Socialarbetarna arbetar med frågan om barnets bästa i en situation där de berättar att de saknar stora delar av den information som borde ligga till grund för en dylik bedömning. Från Finland finns inga möjligheter för socialarbetaren att bedöma hurudan barnens föräldrars situation är på deras vistelseort eller att bedöma ett hurudant förhållande de har till sitt barn. Sanningshalten i barnens berättelser är likaledes omöjlig att bedöma. Flere

socialarbetare medger att utlänningsverket har ett svårt arbete då de tar besluten och att de inte avundas dem deras uppgift.

Min egen erfarenhet från arbetet med ensamkommande asylsökande barn visar att svårigheterna inte gäller asylbeslut i det som kan kallas klara fall. D.v.s. fall där det finns bevis eller där det inte finns orsak att misstänka att uppgifterna som barnet har lämnat är falska. I dessa fall är det lätt att fungera utgående ifrån ett barnets bästa som alla kan omfatta. Problemet är att det endast är få barn som kan uppvisa asylskäl som utlänningsmyndigheterna ser som oomtvistade. Denna uppfattning får stöd av svenska Rädda Barnens rapporter under rubriken *Barns egna asylskäl* (2003;2005). Rapporterna gäller barn i familjer men också ensamkommande asylsökande barn. När det gäller barn krävs stor expertis för att uppnå barnens förtroende så att de är kapabla och vågar tala ut. I detta sammanhang blir frågan om förtroende och tillit viktigare än någonsin.

Enligt Eva Norström(2004, 263- 264) existerar en misstroendekultur i flyktingpolitiken. Hon säger att det inte bör förnekas att ”ekonomiska” flyktingar, illegal invandring, okända resvägar, avsaknad av passhandlingar, förfalskade dokument, oklar identitet med mera förekommer. Men hon betonar att detta inte legitimerar en diskurs som definierar detta som flyktingvandringens karaktär. Mötet med den asylsökande präglas vidare enligt Nordström av masshantering, distansering, detaljkontroll, textualisering och trivialisering av personlig erfarenhet.

Norström (ibid., 264) talar här i första hand om behandlingen av asylansökningsärenden hos de myndigheter som ger utslag på ansökan om asyl. Men attityden och kulturen sprider sig lätt till övrig behandling, där det kan bli ett slags mått på professionalism och erfarenhet att sätta upp en fasad av misstro för att inte framstå som den ”blåögda dumbommen”. I flyktingpolitiska sammanhang finner sig socialarbetarna, utgående ifrån vad jag själv upplevt, ofta i en position där han/hon får representera en tilltro till människan som av andra yrkesgrupper lätt upplevs som blåögd.

8 Socialarbetarens expertis på grupphemmet

Vilken expertis tillför socialarbetaren grupphemmet då det gäller förståelsen av barnets rättigheter och bedömningen av vad som är barnets bästa? I detta kapitel stävar jag till att svara på den andra forskningsfrågan. I de intervjuer som jag gjorde med socialarbetarna på grupphemmen förekom ordet expertis sällan. Snarare kan jag säga att socialarbetarna skyggade inför ordet och helst undvek hela begreppet. Eventuellt är det ett uttryck för att vi här kommer i kontakt med den tidigare omtalade tysta kunskapen som socialarbetarna besitter. Däremot talade de gärna om sitt arbete genom att berätta om arbetet från olika vinklar, på det sätt som Laura Yliruka (2000, 30) beskriver och som refererats tidigare i detta arbete i kapitel 5.2, d.v.s. via anekdoter och praktiska exempel.

I samband med intervjuerna återkommer en tudelning i hur de intervjuade förhåller sig till frågan om expertisen i socialt arbete. Dels räknas olika funktioner upp. Det sociala arbetets expertis ses som kunskap om serviceutbudet för barn i samhället med speciell betoning på kunskap om barnskyddet. Expertisen ses omfatta en förmåga att intervjua och kartlägga barnets identitet och situation i samband med den inledande intervjun samt att handha barnets ekonomiska situation via en bedömning av barnets behov av utkomststöd. Som en del av socialarbetarens expertis ses också förmågan att handleda företrädarna och handha ärendena i samband med företräderskapet. Det psykosociala arbetet nämns också.

Se on varmaan meidän palvelujärjestelmän tuntemista aika pitkälle. Tietää että minkälaisia palveluja on olemassa lapsille yleensä. Tietysti siinä on terveydenhoitaja varmaan aika pitkälle yhteistyökumppanina että jos joudutaan hakemaan jotain palveluita jos lapsella on jotakin psyykkisiä ongelmia, jos on lastensuojeluongelmia niin tietää mihin kääntyä. ...Mutta lastensuojelu ja sitten musta edustajajärjestelmä on semmoinen että se vaatii aikalailta ymmärtämystä, esimerkiksi salassapitoasioista ja siitä järjestelmän toimimisesta. Koska siinä voi edustajissa taas olla sitten sellaisia jotka ei aina tunne näitä asioita. Täytyy olla joku joka pystyy ohjaamaan. (tj2)

Det andra förhållningssättet som kommer fram i intervjuerna är en betoning på den expertis som socialarbetaren besitter i fråga om själva mötet med klienten. Flere

socialarbetare benämner detta som att ”det sociala arbetet går på djupet”, d.v.s. att man tillsammans med klienten når till ett plan där frågor utreds som har relevans för klientens förmåga att klara sig i framtiden. Här kommer ett svårgreppbart kunnande i dagen som socialarbetare sinsemellan känner igen men har svårt att sätta ord på. Att uppfatta och våga ta tag i svåra frågor som är relevanta för klientens framtid, kan i själva verket tolkas som ett uttryck för en avancerat användning av en stor uppsättning praxisteorier (Payne 2002) som kombineras på ett unikt sätt i socialarbetarens expertis.

Mä luulen että sosiaalityö on kuitenkin vähän syvältä luotaavampaa, että tartutaan eri tavalla keskusteluissa tai jossain tapaamisissa tuleviin asioihin.

Ehkä sosiaalityön ammattitaito on sitä että löytää ja uskaltaa tarttua.... ja kokee että mitä on niitä oleellisia asioita...[....]... jotka ei välttämättä tuu semmoisessa normaalissa kanssakäymisessä huomioiduksi. Niitten takan voi olla suuria asioita jotka voivat vaikuttaa sen nuoren prosessiin ja elämiseen ja kaikkinaiseen hyvinvointiin..(sv8)

En annan fråga som flere intervjuade återkom till var bruket av egna personliga färdigheter eller hur socialarbetaren använder sig av den egna personligheten— en ytterligare svårfångad sida av socialarbetarens expertis. Socialarbetaren behöver kunna inge förtroende, vara öppen, ärlig, lyhörd och ha intuition. Han/hon bör kunna förmedla ett äkta intresse och använda sig av sin människokänedom. Dessa blir speciella kvaliteter då klienten och socialarbetaren saknar ett gemensamt språk och tvingas kommunicera via tolk, men också i ett sammanhang där klienten kanske bär på allvarliga trauman som kan utlösa oväntat beteende.

...Mut sit semmonen osaaminen että jos nyt jotakin jutellaan ja sä näät että se alkaa mennä lukkoon tai sä näät että se on vaikea asia ...niin silloin osaa topata ja silloin voi lopettaa jos näkee että nyt se just panee ovet kiinni. Sitten taas luottamus loppui siihen sillä kerta. Pystyy sitä aistimaan ja herkemmin ottaa. Ne on aika hienovaraisia asioita. Sä voit tahattomasti tehdä jotakin sellaisia asioita että se menee .... poikki. Ei sitä koskaan tiedä että mis kohtaa se ... kun on traumoja tai on kovia juttuja takana niin voi olla pieniä asioita jotka laukaisee...silloin täytyy olla herkkyyttä ja malttia... antas` olla, ai mennäänkin johonkin muuhun asiaan. (tj3)

För att inte komma på avvägar och ge en alltför omnipotent bild av det sociala arbetet är det på plats att lyfta fram en av det sociala arbetets fallgropar. Nämligen tendensen att försöka hjälpa in absurdum. Flere av socialarbetarna berörde denna fråga - ofta via humoristiska kommentarer t.ex. om att tänka och tala i klientens namn fast klienten själv inte är färdig för det. Att kunna avgränsa sitt arbete och sitt ansvar kan sägas vara ett mått på verklig professionalitet.

Mutta teidän ammatillisuus .. tulee esiin siinä, että te rajaatte mitä te voitte tehdä. Ja sosiaalityöntekijän yks suurin heikkous on se kun me yritetään aina auttaa(tj1)

En av socialarbetarna tog upp en speciella svårighet i socialt arbete med flyktingar och invandrare som har att göra med att klienten ofta är så socialt isolerad. I och med att klienten är socialt isolerad kommer socialarbetaren att spela en större roll i klientens liv än vad socialarbetaren kanske önskar. Här blir socialarbetarens förmåga att avgränsa sitt arbete viktigare än någonsin.

Siis aivan epärealistisia juttuja ja yleensäkin että kakki mikä tahansa ongelma tulee niin marssitaan sosiaalityöntekijän puheille, eikä tajuta että tää on KELAN asia , taikka tää on työvoiman, tämä kuuluu poliisille, tämä on asuntoviranomaisille..[....] Elikkä tavallaan ihmiset on niin tottuneita siihen että sossu on kaikessa ja sitten jos sossu on helposti.. ei ole miettinyt että mikä on se mun tehtävä tässä ja ottaa ne kaikki itelleen ja ajattelee että ei tässä muitakaan ole.[...] ....se tosiaan sekottuu just tässä, että missä kohtaa tosiaan se mun vastuu menee. Sitähän se merkitsee se rajan hakeminen, että tässä loppuu se minun osuus. (sv5)

Socialarbetarna har i intervjuerna uppenbara svårigheter att definiera och beskriva sitt arbete. Eventuellt är det en fråga om att det sociala arbetet inom mottagandet inte tidigare har problematiserats i tillräckligt hög grad för att det skulle ha stigit fram och hävdad en egen profil inom arbetet på grupphemmet i stort.

Den expertis som socialarbetaren besitter är inte lätt att beskriva. Kanske den sist och slutligen är en beredskap att analysera klientens situation, sin egen och de andras roll i ett samspel där många olika intressen och yrkesgrupper samarbetar för att öka välfärden för en enskild klient. Expertisen innebär också en förmåga att kunna delge de andra

aktörerna de insikter som analysen lett till så att det leder till bättre samarbete och klarare definitioner av klientens situation och problemets art. Analysen sker i en dialog i ett möte med andra, där socialarbetaren använder sig av inlärd metod, sin intuition och reflexion. Allt detta faller givetvis tillbaka på en teoretisk referensram och arbetsmetoder som till en del är dolda i den tysta kunskapen.

8.1. Socialarbetarens expertis och barns rättigheter

På grupphemmet aksentueras frågan om barnens rättigheter i och med att barnen inte är finska medborgare eller har uppehållstillstånd i landet och inte heller via sitt medlemskap i en kommun har rätt till all till buds stående service. De rättigheter de asylsökande har faller tillbaka på internationell rätt som Finland förbundit sig vid. Därför blir det en viktig fråga för grupphemets personal att tillsammans med barnens företrädare bevaka de enskilda barnens rättigheter. En viktig del av socialarbetarens expertis blir följaktligen att känna till de internationella bestämmelser och rekommendationer som internationellt antagits angående barn och i synnerhet ensamkommande asylsökande barn. (jmf. Potocky-Tripody 2002, 52-57).

Socialarbetarens praktiska arbete med ensamkommande asylsökande barn på grupphemmet ses i arbetsministeriets anvisningar (Qvist 2001) väldigt långt som att det sociala arbetet utreder barnets situation enligt en viss modell där det ingår inledande intervjuer och kartläggning av barnets psyksiska och fysiska hälsa samt sociala situation. Socialarbetaren skall också finnas till hands vid eventuella kritiska situationer där barnet behöver extra hjälp och stöd. Däremot är betoningen på ett långsiktigt, planmässigt och metodiskt stödarbete som tar sikte på barnets framtid inte särskilt stark.

I vissa fall kommer en uttalad kritik, av ett alltför schablonmässigt sätt att arbeta, fram i intervjuerna med socialarbetarna. Flera socialarbetare lyfter fram en tanke om att de ensamkommande asylsökande barnen skulle behöva ett mera systematiserat och metodiskt arbete i sin svåra situation. Många av barnen har allvarliga traumatiska upplevelser bakom sig som skulle förutsätta ett mera fördjupat arbetssätt.

Tavallaan se että siinä on valmis shabluuna miten toimitaan , tehdään tietyt kuviot ja haastattelut, maahantulohaastattelut sun muuta mitä siinä on. Eliikä jotenkin et se on tietyllä lailla kaavamaista. Eliikä se että ne on niin traumaattisia kuitenkin ne niitten kokemukset, ne taustat useillakin että aika harvalla suomalaisella normaalilla lastensuojelun lapsella on. Tietenkin, siis löytyyhän meiltäkin monennäköistä mutta noin keskiverto, jos mä ajattelen asiakaskunnasta mitä on. Siis meillä [Suomessa] on niin paljon avohuollontukitoimia, siis semmosta lievää..(sv 5)

Intervjuerna visar även, att många socialarbetare upplever att asylprocessen och flyktingpolitiken har en starkt styrande inverkan på arbetet på grupphemmet. Asylansökningsprocessen är en kontext som inverkar på arbetet i stort och för med sig en konflikt i förhållande till hur socialarbetaren skall förhålla sig till förtroende, konfidentialitet och tillit.

... turvapaikkaprosessi ja maahantuloon liittyvät asiat on enemmän systeeminä ohjaamassa lasta. Niin varmasti pitääkin ... olla. Koska ne liittyy siihen että se oikeus tapahtuu että turvapaikkaoikeus ja siihen liittyvät asiat tulee lapsen osalta viedyksi eteenpäin. Mutta sitten sen lapsen kuuleminen – tai sen tilan antaminen siihen. Siihen tulee se valtava ristiriita tässä kentässä että, kaikki mitä se lapsi sanoo, niin on yleensä sitä mitä pitää epäillä. Onko nyt tarina totta vai...? (sv3)

De socialarbetare som har erfarenhet av barnskyddsarbete, jämför arbetet med arbetet inom barnskyddet och hävdar att fokus inte kommer att bli på barnet på samma sätt som i barnskyddet, på grund av faktorer som härstammar från ett asylpolitiskt fält.

Jos minä nyt vertaisin lastensuojeluun että lähdetään hoitamaan lapsen asioita. Niin lapsi on siinä keskiössä. Sinä lähdet miettimään hänestä käsin niitä ympärillä olevia asioita. (sv3)

Då det gäller barns rättigheter visar intervjuerna att det finns förväntningar på att socialarbetaren skall vara en garant för att verksamheten på grupphemmet följer lagar och bestämmelser som gäller vård av barn på institution. Socialarbetaren förväntas besitta kunskap om vad som är lagligt och gällande praxis på motsvarande enheter t.ex. inom barnskyddet.

.....siinnä pitää olla sitä lastensuojelullista asiantuntemusta sillä tavalla että asiat toimii talon sisällä oikein. Että lasta kohdellaan oikein. (tj2)

Om det ses som en viktig roll för det sociala arbetet på grupphemmet att bevaka de ensamkommande barnens rättigheter, uppstår frågan om gränsdragningen till företräderskapet och den rättsliga representationen. Företrädaren skall enligt lag bevaka att barnets bästa iakttas t.ex. i alla kontakter mellan myndigheter och barnet.(Integrationslagen). Han/hon kan vid behov anlita juridisk expertis. Det vore en intressant fråga att forska i de gränsdragningar som tagits och kanske ibland finns underförstådda i samarbetet mellan företrädare, jurist och socialarbetare. En fråga är t.ex. vilken den kunskap och expertis är som de olika parterna har att göra bedömningar angående barnets bästa.

8.1.1 Barnets bästa i mottagandet av ensamkommande

Begreppet barnets bästa är som tidigare nämnts ett centralt begrepp inom både internationell och nationell lagstiftning. Trots detta går diskussionens vågor höga om vad detta begrepp bör betyda konkret i olika situationer i arbetet med ensamkommande asylsökande barn.(jmf.Yksin Suomessa olevan SM 3/2005). Även experter som t.ex. Anna Hollander (2001) ifrågasätter hur användbart begreppet är i det praktiska arbetet. Det är inte ovanligt att ställa sig frågan enligt följande: *Toi lapsen etu on hiivatin vaikea asia kans. Kuka sen määrittelee .....(tj1)*

I finländsk diskurs har begreppet barnets bästa, enligt min mening, fått en liknande retorisk tyngd som begreppet barnperspektiv i ett rikssvensk sammanhang. Jag hänvisar här till det fenomen som Helldén (2003) beskriver då hon talar om barnperspektiv i kapitel 3.4. Olika aktörer sätter in vitt skilda tankegångar i begreppet och driver olika ärenden. Det vore viktigt att skilja på olika målsättningar och strävanden i denna diskussion.

En viktig fråga då vi diskuterar begreppet barnets bästa är att ta reda på vilket syftet är då barnets bästa diskuteras. Eva Norström (2004, 190) skriver apropå beredningen i asyprocessen, att sanning skapas ur syftet. Det vill säga att då vi tar ställning till en fråga påverkas vårt ställningstagande av vilket målet är för vår verksamhet. I kontexten av detta arbete, innebär det att man kan komma till olika resultat beroende på om målet är att t.ex. uppnå välfärd och en hållbar situation för det ensamkommande asylsökande barnet eller om målet är att återbörda detta barn till sin familj. Dessa mål behöver nödvändigtvis inte vara motsatta, men de kan komma att bli det om återbördandet inte bygger på en strävan till att uppnå en maximal välfärdssituation som är hållbar för barnet utan det i stället är samhällsintressena som väger tyngst .

Både socialarbetare och tjänstemän betonar i intervjuerna att då myndigheter tar beslut i enskilda barns frågor borde motiveringarna skrivas ut så att det blir möjligt att se vad som legat till grund för bedömningen. I nedanstående citat uppfattas barnets bästa som innehållet i hela Barnkonventionen.

Se on viranomainen, joka omissa päätöksissään sen lapsen edun ratkaisee. Silloinhan se on sen viranomainen näkökulmasta. Jos ei se kirjoita auki että mitä se sillä tarkoittaa, niin eihän kukaan oikeasti edes tiedä. Kaikissa päätöksissähän se pitäisi kirjoittaa auki millä sitä lapsen etua perustellaan siinä päätöksessä. Oikeasti lapsen etuhan on koko lapsen oikeuksien sopimus. (tj2)

Intervjuerna återspeglar det faktum, att vi verkligen har att göra med en ytterst svår fråga. Socialarbetarna uppvisar i intervjuerna en äkta ödmjukhet inför uppgiften att göra en bedömning av vad som är ett enskilt barns bästa intressen. Men samtidigt beskriver socialarbetarna hur denna bedömning kommer till på basen av ett kunnande om barn och barns ställning i samhället och därutöver alltid i dialog med barnets självt och hans/hennes nätverk. Barnets bästa ses som en ledande princip som styr arbetet.

Lapsen etu ei oikeastaan ole mikään sellainen kysymys johon on jokin vastaus. Vaan se on se johtava ajatuslanka, mikä pitää koko ajan pitää mielessä, kun on kysymys siitä lapsen elämästä ja siihen lapsen elämään kuuluvien ihmisten elämästä.(sv8)

Då socialarbetaren gör bedömningar om barnets bästa på grupphemmet gäller det frågor som har att göra med barnets välfärd och han/hennes vardagsliv. Det gäller i praktiken boende, skola, utbildning, fritidsaktiviteter, umgänge med vänner och släktingar men också hjälp och stöd i samband med kriser och andra problem. Fokus är alltså på barnets vardagliga liv men med sikte på framtiden.

Jos lähdetään ihan perusasioista että lapsen etu on, saada turvallinen kasvuympäristö ja [että] siinä on virikkeitä ja siinä on turvallisia aikuisia ja perusasiat on kunnossa. Ja halutaan siitä lähtökohdasta rakentaa sitä toimintaa, että siellä sillä lapsella olis hyvä olla. Kyllä se minusta – siitä näkökulmasta sitä työtä ..tehdään [...] ja minusta tuntuu että kyllä siinä onnistutaankin. (sv7)

En viktig fråga blir också enligt uttalanden från några socialarbetare att slå vakt om de ensamkommande barnens rätt att vara barn. De skall inte behöva bära ett ansvar som är för tungt och som de kanske tvingats bära i sin tidigare utsatta position.

Must sen lapsen etu – tai täällä meillä näitten nuoren etu - ois että ne saisi olla hetken nuoria. Ne tulee aika kovista oloista ja ne ei ole oikeen nuoruutta eläneet. Mut se, että he saisi täällä lämpimän turvallisen kodin ja turvallisia luotettavia aikuisia ympärilleen. - Ja kokemuksen siitä lapsena olosta (sv8)

Sammanfattningsvis kan man säga att socialarbetarna ser barnets bästa som ett övergripande tänkesätt där de vuxna i samråd med barnet gör en bedömning av vad som är bäst för barnet. I bedömningen av barnets bästa borde ett barnperspektiv var den rådande dimensionen. Bedömningen borde också falla tillbaka på ett teoretiskt kunnande om barn och barns villkor. De ensamkommande asylsökande barnens situation är dock sådan att asylpolitik och europeiska och nationella intressen spelar en avgörande roll för det sammanhang som barnen befinner sig i. Ett barnperspektiv innebär att i första hand trygga barnets rättigheter. Men också att tolka hans/hennes bästa i förhållande till hur de beslut som tas påverkar det enskilda barnets utveckling och hur det stöder barnet i hans/hennes uppväxt. I de fall då motstridiga intressen gör att en bedömning av barnets bästa blir svår vore det viktigt att fokusera på det enskilda barnet och låta bedömningen falla tillbaka på de uppgifter som bedömaren vet att är tillförlitliga och låta tvivlet stanna i bakgrunden.

8.1.2 Socialarbetarens utlåtande till Utlänningsverket om barnets bästa

I arbetet på grupphemmet blir det väldigt uppenbart att det är flera olika synsätt och referensramar som möts då barnets bästa skall bedömas i anslutning till barnets asylprocess. En svår fråga som varit aktuell under det senaste året och som berörs av nästan alla socialarbetare i samband med intervjuerna, är det utlåtande som Utlänningsverket sedan några år tillbaka begär av grupphemets socialarbetare i samband med barnets asylprocess. Socialarbetaren ombes antingen närvara vid det ensamkommande asylsökande barnets asylintervju eller i ett utlåtande ta ställning till barnets bästa i samband med asylprocessen.

Socialarbetarna uppger i intervjuerna att de upplever att man försöker dra in dem i beslutsprocessen samtidigt som man inte har någon kontroll över hur utlåtandena utnyttjas då besluten avges i barnens ärenden. Socialarbetarna betraktar sin neutrala ställning i förhållande till barnets beslutsprocess som en förutsättning för ett framgångsrikt socialt arbete med barnen. Ett förtroendefullt förhållande mellan grupphemets personal och det asylsökande barnets ses som själva fundamentet till klientrelationen. Eftersom socialarbetaren har haft så lite tid att bekanta sig med barnet i det skede då asylförhöret kommer, blir det mera en fråga om att känna till de internationella bestämmelser som gäller asylprocessen och att i led med dem bevaka barnets intressen. På plats vid asylförhören finns alltid också barnets företrädare och vid behov en jurist.

jos ajattelee, että olet tavannut lasta ennen UVI:n puhuttelua ja keskustellut lapsen kanssa ja jotain käsitystä ehkä on tullut – intuitiota lapsesta. Mutta ei ne ole kauhean koeteltuja, varmoja. Joku tunnelma on saattanut nousta. Se on aika riskialtista mennä sanomaan yhtään mitään. Eli jotenkin ajattelen lapsen kannalta turvallisinta kuitenkin on sen lapsilähtöisen näkökulman ylläpitäminen näiden lakien ja säännösten pohjalta. Kyllä se minusta tossa turvaa lasta parhaiten (sv 3)

I och med att de ensamkommande barnens antal ökade kraftigt år 2005 visar intervjuerna att asylprocessen igen har dragit ut på tiden. Socialarbetarna rapporterar om att barnen på flera håll väntar i närmare ett halvt år på att få komma till den första asylintervjun på Utlänningsverket, trots att Utlänningsverkets målsättning har varit att

göra barnens asylintervjuer inom de närmaste veckorna då de kommit till landet. Socialarbetarna uppger att det är omöjligt att ge ett utlåtande om barnets bästa så snabbt efter att barnet kommit till landet, ifall man önskar få fram relevant information.

... No nyt meillä puhuttelut kestää niin kauan, että tässä on ollut ihan ruhtinaallisesti aikaa tutustua nuoreen ennen sitä. Mutta se tavoite mitä Ulkomaalaisvirastollahan on että ne käsitellään tosi, tai että ne puhuttelut tulee tosi nopeata. Se on kyllä ihan mahdoton tehtävä että siinä ensimmäisten neljän viikon aikana kirjoitat jo jotain lausuntoa, jossa sinulla olisi ihan oikeasti jotain sanottavaa. (sv8)

Socialarbetarna uppger, att det i princip inte är främmande för det sociala arbetet att ta ställning till var ett barn skall bo och med vem, t.ex. i frågor om omhändertagande. Men socialarbetarna på grupphemmen anser att de varken har resurser eller medel att ta ställning till t.ex. frågor om barnets bästa förverkligas bäst genom att barnet stannar i Finland eller återbördas till föräldrar som eventuellt finns i hemlandet eller i ett tredje land.

...joissakin piireissä musta tuntuu että se lapsen etu vain tarkoittaa että saako se jäädä Suomeen vai lähetetäänkö se Suomesta pois. (sv8)

Socialarbetarna vädrar även sin misstro mot att utlåtandena ges någon vikt och betydelse i annat avseende än att Utlänningsverket vill få kännedom om eventuell information som kan finnas på grupphemmet om barnens kontakter till familjen. Socialarbetarna har den uppfattningen, att man på Utlänningsverket tror att man på grupphemmen känner till mera om barnens familjeförhållanden än vad man de facto gör.

Kyllähän Ulkomaalaisvirasto sujuvasti lainaa niitä lausuntoja mitä siinä kirjoitetaan tai toteaa että on annettu mutta ei siinä itse päätöksessä millään tavalla kirjoiteta auki että miten se on mahdollisesti vaikuttanut. [...] .. mulla oli kanssa Dublin-tapaus , josta minä sanoin aivan suoraan siinä lausunnossa että nuoren edun mukaista olisi puhutella tää kaveri tässä Suomessa. Ei siitä ollut päätöksessä tavuaakaan. (sv6)

Under våren 2006 gjordes ett försök att lösa den problematiska frågan med socialarbetarnas utlåtanden så att grupphemmens socialarbetare började närvara vid barnens asylintervjuer i mån av möjlighet. (Qvist, intervju februari 2006.) Men flere socialarbetare uppger att utlänningsverket trots det kräver ett utlåtande av socialarbetarna.

Många socialarbetare säger i intervjuerna att de har förståelse för handläggarnas svåra arbete på Utlänningsverket. Men de betvivlade att situationen förbättras av att grupphemmens socialarbetare dras in i beslutsprocessen. Däremot upplever de som viktigt att hålla isär beslutsprocessen i barnens asylärenden och mottagandet där de ensamkommande barnens välfärd i vardagen värnas.

8.2 Barnskyddsperspektiv på grupphemmet

Vilken är socialarbetarens andel i att stärka ett barn(skydds)perspektiv i mottagandet av ensamkommande asylsökande barn? Den tredje forskningsfrågan fokuserar på frågan om huruvida socialarbetarna befrämjar ett barnskyddsperspektiv på grupphemmet. Besitter socialarbetaren på grupphemmet expertis även i barnskyddsfrågor och vad innebär en dylik expertis egentligen. I nära anslutning till denna fråga står frågan om ett barnskyddsperspektiv är det rätta för arbetet på grupphemmet. Jag tillfrågade de intervjuade om vad en barnskyddsexpertis (fi. lastensuojelullinen asiantuntemus) innebar enligt deras uppfattning och om det vore bättre ur barnens synvinkel om arbetet skulle vara en del av barnskyddet.

På frågan om barnskyddsexpertis gav de intervjuade väldigt varierande svar. Det blev uppenbart att det är ett begrepp som är svårt att ringa in. Detta bekräftas också i en färsk pro gradu-avhandling av Rosi Enroos (2006), som uppger att forskningen tillsvidare är väldigt knapphändig om begreppet.

På den direkta frågan om den enskilda socialarbetaren anser sig ha expertis inom barnskyddet, blev svaret ofta jakande men med förbehåll, utom hos dem som från tidigare hade arbetserfarenhet från barnskyddet. Barnskyddet sammankopplades rätt starkt med omhändertaganden, också om en fördjupad diskussion visade att barnskyddet

uppfattades ha en mycket vidare betydelse, som en garant för att trygga barnens välfärd. Min tolkning är att socialarbetarna bemötte frågan, genom att visa respekt för ett arbete som många socialarbetare upplever att hör till det svåraste inom socialt arbete, d.v.s. barnskyddsarbetet. En fördjupad diskussion i ämnet visade att grupphemmens socialarbetare kunde göra många jämförelser mellan mottagandet av ensamkommande asylsökande barn och barnskyddet och att kunskapen om barnskyddet trots en inledande försiktighet var omfattande.

Samtidigt fanns det socialarbetare som speciellt lyfte fram kännedomen om barnskyddet och kunskap om frågor i anslutning till barnets bästa, som den speciella expertis som socialarbetaren tillför grupphemmet.

kl: Kuule, jos vähän palataan sinne ryhmäkotiin ja sosiaalityöntekijän työhön niin kysyisin sulta, että mitä erityisosaamista sun mielestä sosiaalityöntekijä tuo ryhmäkotiin. Et mitä se on mitä sosiaalityöntekijä tuo?

(sv5): ...Nyt jotenkin tulee ihan ensimmäiseks mieleen tää lastensuojelun, tää lapsen edun .. sen näkökulman mukana olo

kl: Onko se lastensuojelullista asiantuntemusta?

(sv5): Silleenkin sen voi varmaan tiivistää. Sit myöskin se tuo tän suomalaisen yhteiskunnan systeemin taikka se että mihin se tavallaan asettuu.. tää lapsi tässä kaikessa... viidakossa..

Jag tog också upp till diskussion frågan om socialarbetaren måste ha arbetserfarenhet från barnskyddet för att kunna säga att han/hon har barnskyddsexpertis. Alla var överens om att den socialarbetare som jobbat inom barnskyddet självklart har denna expertis, men meningarna var delade om det finns andra sätt att skaffa sig denna expertis. I Kohtaavaa lastensuojelua tar Muukkonen och Tulensalo (2004, 7) ställning till denna fråga genom att betona att socialarbetarens grundutbildning på högre högskolnivå, ger en bra utgångspunkt för att arbeta med barnskyddsarbete och att det inte nödvändigtvis behövs tilläggsutbildning. Själv kan jag instämma i det ovannämnda, men vill ändå betona att som i allt socialt arbete spelar erfarenheten en stor roll för den expertis socialarbetaren besitter.

8.2.1 Socialarbetarens expertis inom barnskyddet

I kommunen är det socialnämnden som ansvarar för hur barnskyddet förverkligas. I praktiken är det främst socialarbetare, anställda på barnhem, familjearbetare och hemvårdare som i praktiken handhar de uppgifter som barnskyddslagen förpliktigar kommunen att sköta. Det är alltså socialarbetare som svarar för stora delar av det praktiska myndighetsarbetet inom barnskyddet i kommunen. Ur det föreliggande arbetets synvinkel blir det därför intressant att fråga vilken den expertis är som socialarbetarna besitter inom barnskyddet

Rosi Enroos (2006, 40) har i sin pro gradu-avhandling undersökt vilken barnskyddsexpertis (fi. lastensuojelullinen asiantuntemus) socialarbetaren medför till det barnpsykiatriska arbetet. Enligt henne finns det egentligen ingen sammanställd forskning som mångsidigt skulle ha problematiserat begreppet barnskyddsexpertis. Enroos hänvisar i sin avhandling till Aino Kääriäinen (2003, 102) som har undersökt dokumenteringen inom barnskyddet och uppger att det är svårt att ringa in vilken expertis socialarbetare har då det gäller barnskydd, eftersom arbetet grundar sig på vardagliga synpunkter som vem som helst kan ha åsikter om. Ideologin bakom det sociala arbetet bygger långt på hjälp- och stödåtgärder och inte på diagnostik som i t.ex. medicinen.

Ett annat sätt att få syn på vad barnskyddsexpertis hos socialarbetarna står för tas upp av Enroos genom att hon närmar sig frågan från en mera praktisk synvinkel. Då tecknar sig en bild av socialarbetarnas expertis inom barnskyddet enligt följande: Socialarbetarna bedömer om stödåtgärder inom den öppna vården är ändamålsenliga och tillräckliga. Socialarbetaren tar också ställning till om barnets får tillräcklig omvårdnad och om förhållandena i hemmet uppfyller de krav som lagen förutsätter. Samtidigt skall han/hon ta ställning tillsammans med andra experter till hur situationen främjar eller om den eventuellt äventyrar barnets hälsa och utveckling. Till socialarbetarens uppgifter inom det kommunala barnskyddet hör också att bedöma om vård utom hemmet vore i barnets bästa intresse och om en placering bör ske som brådskande. (Kitinoja 2001,156.)

8.2.2 Borde arbetet på grupphemmet vara en del av barnskyddet?

Som det redan har framkommit tidigare, är grupphemmen inte barnskyddsanstalter. Men i Arbetsministeriets anvisningar för grupphemmen (Qvist 2001, 12) uppges att ”verksamheten och principerna på grupphemmet kan likställas med liknande verksamhet inom barnskyddet och därför är det skäl att följa samma kvalitetskrav som rekommenderas inom barnskyddet.” I övrigt följs principer som förts fram av Save the Children och UNHCR som god praxis inom ramen för SCEP-projektet.

De principer man följer på grupphemmet presenteras i anvisningarna för grupphemmen (ibid., 12-13) som följande:

1. **Barnets bästa** är det centrala begreppet för verksamhet. Barnets bästa tryggas genom att barnets får en god vård och fostran och ges en omvårdnad som motsvarar hans/hennes ålder. Barnet bör ha tillgång till en utbildning som motsvarar hans intressen och förmåga och en uppväxtmiljö som är trygg och erbjuder tillräcklig stimulans.
2. **Jämlikhet** Barnet bör ha samma rättigheter och få samma bemötande som ett finländskt barn och de bör i första hand behandlas som barn.
3. **Rätten att bli hörd** . Barnet har rätt att bli hört i ärenden som gäller honom/henne själv.
4. **Bejakande av barnets kultur**. Barnet skall kunna upprätthålla sitt eget modersmål och religion och bevara sina kulturella särdrag.
5. **Språktjänster**. Tolk tjänster skall vid behov vara tillgängliga då barnets ärenden behandlas.
6. **Samarbete**. Myndigheter som handhar barnens ärenden bör samarbeta med andra myndigheter men också med eventuella släktingar och övriga personer som ingår i barnets sociala nätverk.
7. **Kontinuitet**. Barnets bästa och barnets välfärd bör planeras och beaktas på lång sikt och barnet skall inte behöva flytta i onödan.
8. **Utbildning av personalen**. Personalen som vårdar barnet bör vara behörig och få behövlig fortbildning.

En central fråga enligt min mening är huruvida arbetet borde ses som en del av det allmänna barnskyddet eller är det skäl att ha en helt egen metodik för detta arbete? Intervjuerna med socialarbetarna ger för handen att många förhållningssätt existerar samtidigt. Socialarbetarna är överens om att ett barnskyddsperspektiv i arbetet gagnar de ensamkommande barnen men en diskussion om vad detta barnskyddsperspektiv i praktiken skulle medföra på grupphemmen har endast börjat. En differentiering mellan begreppen barnskyddsperspektiv (fi. lastensuojelunäkökulma) och barnperspektiv (fi. lapsikeskeisyys tai –lähtöisyys) går inte att skönja i samband med intervjuerna. Med andra ord står vi inför en uppgift att försöka bringa klarhet i terminologin.

Det tycks falla sig rätt naturligt för socialarbetarna att söka jämförelser med barnskyddet, eftersom det är en traditionell del av socialt arbete.

Koska kriisissä hän se lapsi nimeenomaan on kun se tulee. Sitä kautta mä ajattelen niinku että se lastensuojelutarve silleen olis, mutta siihen ei ole mitään systeemiä muuta kuin se et me tarjotaan ne perusturvalliset puitteet ja ihmiset siihen ja sitten tää normaali vastaanotto toiminta.... mitä siihen sitten tulee. (sv5)

Redan det faktum att barnen saknar föräldrar eller andra legala vårdnadshavare här i Finland får socialarbetarna att tänka i banor av barnskydd.

... egentligen .....kan man ju tänka att de är barnskyddsfall för dom är alldeles ensamma här. Dom har inga föräldrar med sig här. I den bemärkelsen är dom barnskyddsfall att dom har en myndighet som förmyndare (sv2)

Några socialarbetare anser att redan en läsning av barnskyddslagen ger stöd för att se de ensamkommande asylsökande barnen som i behov av barnskyddets tjänster.

.... Kyllähän, kun lukkee lastensuojelulakia ja ajattelee että milloin tarvitaan lastensuojelutoimenpiteitä niin kyllähän ne täytyy näitten nuorten kohdalla. (sv7)

Men samtidigt ser socialarbetarna en skillnad mellan de behov barnskyddets klienter har och den service som de ensamkommande barnen är betjänta av.

... lastensuojelun näkökulma siinä on ja pitäis olla. Mutta ne menetelmät ja se mitä lastensuojelu yleensä pitää sisällään niin ne ei nyt ihan.. palvele suoraan näitä lapsia. (sv5)

Ett barnskyddsperspektiv skulle enligt flera av socialarbetarna betjäna barnen. Men de arbetssätt och serviceformer som det traditionella barnskyddet innefattar är enligt några socialarbetare inte helt förenliga med de behov de ensamkommande asylsökande barnen har. De ensamkommande barnen skiljer sig kraftigt från klientelet inom barnskyddet genom att de saknar ett socialt nätverk. Inom barnskyddet sker mycket av arbetet via barnets sociala nätverk och i förhållandet till föräldrarna eller andra vårdnadshavare.

... lastensuojelu noin yleensä kun ajatellaan että kun kunta järjestää ja miten siinä tosiaan tutkitaan ja on verkostot ja onko avohuollon tukitoimista hyötyä ja entäs sitten jos ei oo, ja entäs sitten huostaanotot ja sijoitukset. Eli kun se ei kulje sitä rataa näitten lasten kohdalla. Niin se ei kuitenkaan suoraan sovi siihen vaikka siin on niitä elementtejä.(sv5)

Det förekommer också synpunkter enligt vilka det existerande mottagningssystemet i de flesta fall svarar väl mot de ensamkommande barnens behov.

... lastensuojelun tarve, katsotaan että sitä automaattisesti ei ole. Jos ajatellaan tätä meidän vastaanottojärjestelmää kun meillä on ryhmäkodit erityisesti alaikäisiä varten ja niissä on asiansa osaava henkilökunta ja jopa sosiaalityöntekijä löytyy ryhmäkodista ...[...].niin voi ajatella että olosuhteet on sellaiset että sellainen välitön lastensuojelun tarve häviää.(sv6)

I vissa situationer är barnens problem ändå så stora att det blir svårt för grupphemmen att klara av vården av de här barnen. I dessa fall kontaktar man barnskyddet och söker en lösning för det enskilda barnet, t.ex. en placering.

Näillä resursseilla me pystytään vastaamaan määrättyjen nuorten tarpeisiin, mutta sitten kun meille sattuu riittävän vaikea – tai ei sen tarvitse olla vaikeakaan – vaan nuori jolle se sapluuna ei sovi. Eli siinä systeemissä oleminen niikun – se on hänelle huonoksi. Hän tarvitsee tiukemmat rajat, vielä tiukemman kontrollin. (sv6)

I detta sammanhang för flere socialarbetare fram, att det är viktigt att beakta att gruppemmen hyser barn i alla åldrar och att de mindre barnens behov skiljer sig mycket från ungdomarnas. En större del av barnen på gruppemmen är äldre ungdomar med andra behov än de behov barn i lekåldern eller förpuberteten har. (jmf. Yksin Suomessa olevan...2005, 38).

...minä mietin että voishan mullakin olla vähän toisenlainen ajatus ja näkökulma tähän lastensuojeluun jos ois näitä kovin pieniä lapsi. Kyllä se jotenkin siinä vaikuttaa tää lapsen ikä.(sv6)

Intervjuerna med tjänstemännen visar att man på politisk nivå i tiderna har tagit ställning mot att de ensamkommande barnen automatiskt skulle omfattas av barnskyddet. Ställningstagandet hade enligt tjänstemannakällor att göra med att man inte ville stämpla en minoritetsgrupp som speciellt problematisk men också för att det var fråga om barn som inte är finska medborgare.

...avolastensuojeluahan tää tavalla tai toisella on tää ryhmäcodeissa asuminen. Sinne on lapset sijoitettu. Sijoitettu yhteen yksikköön, joka kuitenkin aika pitkälle noudattaa sen lastensuojeluasetuksen periaatteita. Aika pitkälle henkilökunnan pätevyys pitäisi olla sosiaalihuollon kelpoisuuden lainsäädännön mukaista .Kuitenkin me ollaan rinnastettu sitä aika pitkälle lastensuojeluun....[...]... Hyvin lähellähän ne varmaan on lastensuojelulaitoksia itse asiassa - se toimintatapa. (tj2)

Att arbetet till vissa delar är jämförbart med arbetet på en barnskyddsinstitution, bekräftas också i samband med intervjuerna med socialarbetarna. Där många uttalanden visar att det är från barnskyddet man tar sina verksamhetsmodeller.

Folk tror ju att när man talar om barnskydd så är det automatiskt omhändertagning man syftar på. Men jag tycker att t.ex. då vi har nån klient som mår väldigt dåligt så då försöker vi ju med öppna åtgärder till först: tonårspolikliniker, samtalsterapi, i något fall har vi anställt någon stödperson, när man ser att här behövs nånting extra för att förebygga den här totala kraschen.(sv2)

Trots att lagstiftningen (Integrationslagen) och anvisningarna (Qvist 2001) som gäller mottagandet av ensamkommande asylsökande barn faller tillbaka och gör jämförelser med barnskyddslagstiftningen, finns det skillnader i de resurser som tilldelas grupphemmen och barnskyddsanstalterna. Den snävare resurstillförseln får naturligtvis följer för arbetet på grupphemmen.

..että jos ajattelee niin päin että asuvat laitospöissä, niin kyllä voi tavallaan vaatia että sitä resurssoidaan, niin että siellä pystytään tekemään se hoivatö niin hyvin kuin jos oltaisiin lastensuojelulaitoksessa.... Kyllä mä uskoisin että kuitenkin taustalla on raha ja resurssit. Et ei haluta sen maksavan liian paljon tän toiminnan. (tj4)

En av de intervjuade socialarbetarna hade via sitt arbete kommit att sätta sig in i de bestämmelser man följer för barnskyddsanstalternas del och kommit fram till att om arbetet på grupphemmen skulle ses som anstaltvård inom barnskyddet skulle grupphemmen ha mycket större resurser till sitt förfogande. Utrymmena skulle vara större och mera ändamålsenliga, personalen skulle troligen vara större i antal och ha bättre resurser till sitt förfogande. Även barnens tillgångar och de anslag man skulle ha för verksamheten vore större.

... jos sen näkis että se on lastensuojelua – osaa sitä. Se tois paremmat puitteet koska siihen tulis ne vaatimukset sitä kautta. Et minkä tyypiset tilat jo pelkästään pitäis olla. Voi olla että myös henkilökuntaa ehkä tois lisää.... Kyllä mun mielestä jos ajatellaan inhimillisesti ottaen sitä lasta – lapsen etua siinä. Niin kyllä mä ajattelin että hänelle annettaisiin parempi tuki vielä. (sv5)

Några socialarbetare tar också upp verksamheten på grupphemmet och jämför den med placeringar inom öppna vården inom barnskyddet. Inom den öppna vården tillåts inte begränsningar eller vissa typer av ingripanden då barnets situation är sådan att den kan vara farliga för honom/henne självt.

Sen minkä koen isona puitteena on se että kun ajatellaan että kun lastensuojelulaitoksia koskee niin tarkka lainsäädäntö. Meitä ei koske se lainsäädäntö. Ei saa rajoittaa, ei saa tehdä sitä ei saa tehdä tätä. Meilläkin täällä hetkellä [tehdään] melkein

kolmenkymmenen kuitenkin ongelmataustalla olevan nuoren kanssa töitä. Meidän käet on aika sidotut. (sv7)

Samtidigt upplevde flera socialarbetare att den öppna vården som form för arbetet, i de flesta fall är tillräcklig för de ensamkommande asylsökande barnen. Detta såframt att samarbetet med det kommunala barnskyddet fungerar bra.

Meillä on yks ohjaaja, joka on ollut lastensuojelulaitoksessa missä on ollut tosi vaikeita nuoria. Hän sanoo, että eihän tämmösiä nuoria voi ollakaan. Että kun sanoo, että pyyhittäkö pöydän niin he tekee sen. Että ... ne kunnioittaa aikuisia, ei täällä haistatella sillä tavalla kuin tuolla.(sv7)

De flesta intervjuade för dock fram att mera samarbete med barnskyddet och mera utbildning skulle behövas eftersom målgruppen man arbetar med på grupphemmen har svåra upplevelser av separation och olika grader av trauman bakom sig och därmed bör ses som en specialgrupp som kräver speciell omvårdnad. Det är i detta sammanhang som tanken får stöd om att de ensamkommande barnen bör ses som barn i kris och att krisintervention vore ett välkommet metodiskt tillskott på grupphemmen.

Lastensuojelu on loppujen lopuksi aika laaja käsite. Toi on niin rajattu alue – yksintulleet alaikäiset. Se et mitä heillä on siellä taustalla ja tulo tänne ... musta se kriisityö... se tavallaan kaventaa sen näkökulman oikeella lailla. Kohdistaa sen siihen ..., Lastensuojelussakin voi ajatella, että siinäkin on kriisityön kohta. Että se on sen lastensuojelukäsitteen alla - kriisityö. Niin tässäkin mä näkisin että se tulee vielä lähemmäksi sitä oikeaa, se kriisityö. Se on kyllä ihan hyvä. Et vaikka sieltä unohtaiskin jopa lastensuojelunkin kokonaan yläkäsitteenä niin se silti mun mielestä kertoo riittävästi et mitä tarkoittaa, jos puhuttais näitten lasten kohdalla kriisityöstä. (sv5)

Som det redan framkommit tidigare, upplever socialarbetarna på grupphemmen att barnskyddets verksamhetsformer inte direkt går att applicera på verksamheten med de ensamkommande asylsökande barnen på grupphemmet. Däremot finns en vilja att arbeta i närmare allians med barnskyddet. Speciellt är man intresserad av fördjupa samarbetet med barnskyddet och av att få möjlighet att använda sig av mera omfattande

specialservice för de ensamkommande asylsökande barnen så att deras individuella behov och rättigheter bättre kan tillgodoses.

Tässä pitäisi olla joku sellainen mahdollisuus että näillä lapsilla olisi tämä palvelurepertuaari paremmin käytettävissä juuri erityispalvelujen osalta.... Yksilöllisten tarpeitten mukaan sitä pitäisi enemmän ottaa huomioon. Toisaalta sitten tässä muussa tukitoiminnassa pitäisi olla käytettävissä kaikki mahdollisuudet myöskin lastensuojelun näkökulma vaikka ne ei olisikaan lastensuojelun lapsia.(tj3)

En större betoning på de ensamkommande barnens utsatta position borde leda till att det vore en självklarhet att dessa barn skall ha tillgång till de befintliga tjänster som finns i det finländska samhället. Ett problem är givetvis att t.ex. psykiatriska och barnskyddstjänsterna för närvarande är otillräckliga även för infödda barn. Att i en sådan situation kräva dessa tjänster för de ensamkommande barnen blir därmed problematiskt. Men med tanke på att ensamkommande asylsökande barn är en grupp som allmänt anses vara i farozonen för marginalisering, vore det ytterst viktigt att sätta in förebyggande åtgärder i ett tidigt skede.

9 Sammanfattning och slutsatser

Socialt arbete med ensamkommande asylsökande barn utförs i en miljö som domineras av det faktum att barnen är mitt uppe i en asylprocess. Socialarbetarna på grupphemmen arbetar med klienter som för det mesta saknar möjligheter att styrka sin identitet med acceptabla dokument. Detta skapar en situation där spekulationer och misstro lätt blir ett inslag i arbetskulturen. Samtidigt förutsätter ett professionellt strukturerat socialt arbete att ett förtroendefullt förhållande skapas till klienten. Det förtroendefulla klientförhållandet är den plattform via vilken det blir möjligt att stöda, informera och hjälpa klienten att orientera sig och göra nödvändiga val i ett förvillande sammanhang där allt från internationell politik till privata psykiska processer påverkar klientens situation. Det är också via det förtroendefulla förhållandet till klienten/ barnet som en bedömning av barnets bästa blir möjlig.

De ensamkommande asylsökande barnens situation karakteriseras av att de befinner sig i en kris i sitt liv (Kristal –Andersson 2002). De behöver omvårdnad och stöd för att klara sig i detta sammanhang. Barnen omfattas inte ännu av alla de rättigheter som lagarna föreskriver för de bofasta barnen i landet utan deras rättigheter faller tillbaks på internationell rätt, som inte alltid får sin praktiska tillämpning då det gäller t.ex. utbildning, hälsovård och boende. Ofta är det fråga om rättigheter som förverkligas först efter förhandlingar och långvarigt övervägande. Då har ofta det enskilda barnet redan hunnit ta många steg vidare i livet. Det sociala arbetet med dessa barn strävar till att bevaka dessa barns rättigheter med beaktande av ett barnperspektiv.

Arbetet påverkas av flere faktorer. I samband med analysen i detta arbete används ett begreppsschema där fyra olika dimensioner lyfts fram. Dessa dimensioner är asylpolitiken, barns rättigheter, europeiska och nationella intressen och ett barnperspektiv. De olika faktorerna inverkar på arbetet på grupphemmet och får konsekvenser för hur man ser på barns bästa i det konkreta arbetet med de enskilda barnen. Det sociala arbetet bör i detta komplexa sammanhang söka sin roll via det sociala arbetets etiska och humanistiska grundvalar där självbestämmande, rätten att delta, rätten att bli bemött på ett sätt som beaktar helheten och rätten till privatliv är utgångspunkterna. (Etiska regler för yrkesmänniskor inom socialbranchen 2005,8). Det sociala arbetets roll är central i att stärka och bevaka de ensamkommande asylsökande barnens rättigheter samtidigt som det sociala arbetet bör hävda ett barnperspektiv i hanteringen av barnens ärenden och i deras omvårdnad.

Grupphemmet och socialarbetaren svarar i detta mångfacetterade sammanhang på flera stora utmaningar. De ensamkommande asylsökande barnen vårdas utom hemmet, men trots det sorterar inte arbetet på grupphemmen som en del av barnskyddet. Det finns många skäl till denna omständighet. Enligt intervjuerna med socialarbetarna skulle arbetet få bättre ekonomiska förutsättningar och en klarare ram för den konkreta verksamheten, om mottagandet av ensamkommande asylsökande barn vore en del av barnskyddet. Men samtidigt anser socialarbetarna, att arbetet med ensamkommande asylsökande barn avviker så kraftigt ifrån arbetet med barnen inom det traditionella barnskyddet, att arbetsmetoderna från barnskyddet inte som sådana går att applicera på arbetet inom mottagandet. Grupphemmen skulle ha stor nytta av ett större samarbete

med barnskyddet även genom mera samarbete inom utbildningen av personalen. Men en egen separat kunskapsutveckling för grupphemmen är också av nöden.

Miriam Potocky-Tripody (2002, 479) uppger att praktiskt socialt arbete med flyktingar och invandrare förutsätter en förståelse av flyktingskap, migration och av flyktingens och invandrarens situation i ett politiskt och globalt sammanhang. Det förutsätter också kännedom om flyktingpolitik och det servicesystem och – utbud som samhället tillhandahåller med en speciell infallsvinkel på det utbud som står flyktingar och invandrare till buds. Utöver detta förutsätter arbetet en kulturellt kompetent praktik, som omfattar attityder och uppfattningar, kunskap och färdigheter som socialarbetaren måste besitta för att kunna arbeta effektivt med klienter som representerar en annan kulturell tillhörighet. (ibid., 482-483).

Undersökningen visar att den speciella expertis som socialarbetarna tillför grupphemmet är väldigt svagt uttalad. Till stora delar döljer den sig i det som allt oftare benämns som ”tyst kunskap” (Yliruka 2000). Den föreliggande avhandlingen är ett försök till att externalisera och uttala delar av denna tysta kunskap. Via temaintervjuerna med samtliga socialarbetare på landets grupphem har (socialarbetarnas speciella expertis) det sociala arbetet på grupphemmet presenterats via en uppdelning i reflexioner kring det första mottagandet, väntetiden och skedet då tiden som asylsökande tar slut. Uppdelningen bygger på en analys som gjorts som en del av ett kvalitetsarbete som utfördes under 2001 bland socialarbetarna på flyktingförläggningarna. (Karjalainen, Sikiö m.fl. 2001).

Det har varit en tillgång men också en utmaning att forska i det som i många år varit mitt eget arbete. Det har givit en god utgångspunkt för min strävan att bygga en bro mellan det praktiska och det teoretiska i och med att jag ingående känner till praktiken. I och med att arbetsfältet med mottagandet av de ensamkommande asylsökande barnen är så litet i omfång har jag också kunnat intervjua och reflektera tillsammans med alla aktiva socialarbetare inom fältet. Detta torde ge en bra utgångspunkt för en bättre reliabilitet för strävan att synliggöra det sociala arbetet med ensamkommande asylsökande i Finland. Kritisk reflexion (Fook 2005a) har varit en bärande forskningsmetod, som brukats genomgående i hela forskningsprocessen. I övrigt har ett

fenomenologiskt angreppssätt använts där det enskilda induktivt har sammanförts till att ge en bild av det allmänna.

Min dubbla position som praktiker och forskare har självfallet även inneburit, att jag blivit tvungen att reflektera över validiteten i forskningsresultaten. Alla uttalanden har silats genom min egen förståelse och uppfattning av arbetet. Det är även möjligt att vissa blinda punkter som en samfällid yrkeskår har, i och med det ovannämnda inte har kunnat blottläggas. Delvis repareras detta eventuellt av att många röster från praktiken kunnat göra sig hörda och i många fall även öppnat mina ögon för nya infallsvinklar. Även om eventuella interna blinda fält blivit upptäckta har min position som invigd i professionen, fört med sig att en gemensam kritisk reflexion blivit möjlig mellan de intervjuade och mig själv och att en fördjupning därmed blivit möjlig. De eventuella blinda fälten tvingas jag lämna åt framtida forskning att upptäcka och blottlägga.

Utkastet till den föreliggande texten har i sin helhet delgivits de intervjuade och deras feedback har fått påverka slutresultatet. Detta torde även höja tillförlitligheten i det föreliggande arbetet.

I samband med intervjuerna som gjordes för avhandlingen utkristalliserade sig en omständighet. På flyktingförläggningarna arbetar man med människor i kris. (Kristal-Andersson 2001,363). De asylsökande har i omfattande grad upplevt förluster, hot, våld och/ eller katastrofer. Eftersom så gott som alla klienter på flyktingförläggningen lever i ett tillstånd av kris har detta faktum inte uppmärksammats speciellt. Krisen, blir ett normalt tillstånd hos klienten som tas för givet. Det faktum att man inte ser arbetet på förläggningen och grupphemmet som krisarbete, har delvis att göra med att situationen och arbetet inte allmänt tidigare analyserats i de termerna. Ingen av socialarbetarna jag intervjuade definierade ursprungligen sitt arbete som krisarbete. Tankarna gick mera till traditionellt barnskyddsarbete och psykosocialt arbete. Termen krisarbete för lätt tankarna till kristerapi, vilket det inte är fråga om. Krisarbete – krisintervention har också börjat ses som en arbetsmetod inom socialt arbete (Coulshed&Orme1998, 95-109; Payne 2005; Nyqvist 2004, 15). Inom socialt arbete innebär krisarbete att: identifiera klienten i kris, ge akut hjälp samt att dokumentera krisen och hänvisa henne/honom vidare till eventuell behandling.

Barnen på grupphemmen befinner sig i en kris i sina liv. Relevanta arbetsmetoder borde tillgripas för att kunna möta klientens behov. Krisintervention eller krisarbete upplevdes av de socialarbetare som frågan diskuterades med som en nyorientering, som kunde ge nya verktyg för att möta det ensamkommande asylsökande barnet i hans/hennes situation. Även inom barnskyddet har man på senare tider utforskat de möjligheter som krisintervention/ krisarbete skulle kunna tillföra arbetet. (Jokinen 2004).

Då arbetet med de asylsökande tolkas i ljuset av krisintervention får det långsgående konsekvenser för hur arbetet bör utformas och utvecklas. Personalen inom mottagandet på flyktingförläggningar och grupphem borde få utbildning i arbetsmetoder som härrör sig från krisintervention/krisarbete. Insikter i krisens skeden och vilka förutsättningarna är för olika interventioner i samband med en kris, skulle påverka personalens förutsättningar att utföra sitt arbete men också utan tvivel hjälpa personalen att orka i ett sammanhang där traditionella arbetsgrepp inte verkar leda till resultat och förbättringar i klientens situation uteblir.

Utgående ifrån min egen erfarenhet har jag sett att den asylsökandes situation förändras radikalt i och med att beslutet i asylansökningsfrågan kommer. Beslutet innebär en lättnad och en avslutning på en lång ovisshet. Detta även i vissa fall om beslutet är negativt. Det nyss sagda innebär att det är viktigt att asylansökningsprocessen är möjligast grundlig och tillräckligt snabb med tanke på de asylsökandes bästa. En utdragen asylprocess medför lidande för den asylsökande och svårigheter för arbetet på flyktingförläggningen.

Intervjuerna i denna avhandling visar också att det för mottagandet av ensamkommande asylsökande barn är viktigt att arbetet leds av en instans som besitter kompetens i omsorgsfrågor och som visar ett genuint intresse för det omsorgsansvar som grupphemmen har. I fråga om den debatt som initierats av inrikesministeriet och där strävan är att sammanföra mottagandet och asylprocessen under ett förvaltningsmässigt paraply, är det kanske mest det bristande intresset för det ovannämnda omsorgsansvaret, som gör att dessa strävanden för många anställda på grupphemmen känns avskräckande. Dessutom är en utveckling mot att en instans tar hand om både mottagande och asylprocessen för de ensamkommandes del, helt på tvärs med utvecklingen i den övriga Norden. Sverige har i juli 2006 övergått till ett system där asylprocessen sköts av

Migrationsverket medan mottagandet av de ensamkommande asylsökande barnen sköts av kommuner. (Migrationsverkets samlade nyheter 16.6-16.7.2006). Även i Norge planeras en motsvarande förändring inom en snar framtid. (se kapitel 2.4).

Monica Brendler-Lindqvist (2004, 52) drar i sin utvärdering av det första kommunala boendet för ensamkommande i Sverige (Asylhemmet Origo) följande slutsatser:

Mottagandet av ensamkommande barn kräver:

- Hög kompetens hos personalen
- En utarbetad metodik
- En organisatorisk korsett

Uttrycket en organisatorisk korsett innebär enligt min mening, att arbetet kräver en organisation omkring sig där man värdesätter det arbete som utförs på grupphemmet och bejakar de kvalitetsmål som ställs upp för omsorgsarbetet på grupphemmet. Organisationen borde också slå vakt om att tillbörliga resurser och arbetsro ges grupphemmet. En kostnadsjakt som får omedelbara följder för arbetet är ondo och förhindrar att den ovannämnda arbetsron upprätthålls.

En satsning på utbildningen av personalen på grupphemmen vore ett sätt att öka kunskapsproduktionen om de speciella villkor som existerar i arbetet med de ensamkommande. Ett utbildningsprogram om kriser (speciellt traumatiska kriser) och krisintervention för de anställda på grupphemmen och flyktingförläggningarna i stort vore ett sätt att fördjupa en professionalisering av arbetet.

En insikt jag gjorde i samband med detta arbete är, att den tysta kunskapen ofta överförs via en dialog från socialarbetare till socialarbetare i större organisationer som t.ex. större städers socialverk. Också i intervjuerna som gjordes för denna avhandling hänvisar socialarbetarna till socialt arbete på socialverket genom att kalla det för ”det egentliga sociala arbetet”. Ofta hör man socialarbetare, som är den enda representanten för sin yrkeskår på sin arbetsplats, beklaga sig över hur ensam hon/han känner sig. Socialt arbete inom t.ex. hälsovården, kriminalvården eller i små kommuner upplevs som svårt, just av den orsaken att man ofta är ensam representant för sitt skrå och inte har tillgång till en dialog i vardagen med kolleger, där den tysta kunskapen kan analyseras, överföras och uttalas.

Också socialarbetarna på de grupphem där det endast finns en socialarbetare vittnade om denna känsla av att vara hänvisad till sin egen professionalism. Medan socialarbetarna i de enheter där man hade två socialarbetare på grupphemmet eller inom samma organisation uttryckte sin tillfredsställelse över att inte vara ensam socialarbetare. Alla socialarbetare betonade vikten av att ha kontakt med kollegerna på andra grupphem bl.a. via regelbundna samarbetsmöten för socialarbetarna på grupphemmen.

Under senare år har diskussionen om säkerheten i de västerländska samhällena blivit allt livligare. Personer som kommer från främmande länder, speciellt den muslimska världen har kommit att i allt högre grad ses som ett potentiellt hot i de europeiska länderna. I arbetet med flyktingar och asylsökande har detta tagit sig uttryck i strängare bestämmelser och krav på större kontroll.

Det är viktigt att vi i Finland blir uppmärksammade på de grymheter och det utnyttjande som miljontals barn ute i världen blir utsatta för och att detta i förlängningen kan ske också inom vårt lands gränser. Men när man i detta sammanhang efterlyser en ökad kontroll på förläggningar och grupphem stöter vi på en svår fråga om balansen mellan beskydd och kontroll. Hur skall vi beskydda barnen och övriga asylsökande utan att begränsa deras grundrättigheter och göra intrång på deras personliga integritet i oskälig grad? Om barnen inte har rätt att röra sig fritt i lokalsamhället eller hålla kontakt med släkt och vänner utan inblandning från myndigheter, uppstår en situation där det inte mera är fråga om att erbjuda ett hem för dessa barn och där mänskliga rättigheter inte beaktas i tillräcklig grad. Det är viktigt att vi i det konkreta arbetet slår vakt om den frihet och de rättigheter som av tradition hör det demokratiska samhället till.

Epilog

Mitt under mitt arbete med denna avhandling i juni 2006, kom beskedet om att den flyktingförläggning jag arbetar på skall stängas. Vuxenmottagandet och grupphemmet – allt skall läggas ner inom ett år. Handgripligen möts jag av mottagningsverksamhetens korta perspektiv och snabba svängningar. Beslutet kommer oväntat, eftersom grupphemmet är det äldsta i landet och besitter en hel del utprövad praxiserfarenhet. Det är sysselsättningspolitiska orsaker och klienternas möjligheter att röra sig som avgjort, får vi veta. Känslomässigt känns det som en total nedvärdering av det arbete vi gjort i många år. Tänjt på vår ork till det yttersta - då det kommit mycket barn - och uthärdat hot om stängning av avdelningar och uppsägning av kolleger då det kommit få barn. Men vi har funnits där och gjort vårt bästa.

När jag började som socialarbetare på grupphemmet 1999, fick jag snart höra om en svensk undersökning som skall ha visat att människor står ut tre år i detta gebit. Arbetet är så krävande, sades det. Efter mina många år vet jag vad som avsågs. Eva Nordström (2004, 231) tillför mig nya insikter medan arbetet med Pro gradu-avhandlingen fortskrider. Hon skriver om att vi i mötet med de asylsökande - möter deras ångest för att avvisas, bli utsatta för fara - möter deras existentiella ångest som i sin tur framkallar den egna katastrofångesten som finns hos varje människa.

Hon hävdar att samma mekanismer aktiveras hos oss, oberoende av vilken position vi har på den flyktingpolitiska arenan. Dessa mekanismer är minne och glömska, den egna katastrofångesten, skuld känslor, projektioner av olika slag och känslor av maktlöshet. (ibid., 270.) Det är smärtan som vi möter – och den tar ut sitt pris med åren. Norstöm (2004, 271) föreslår att det är tid att testa om inte större rättssäkerhet skulle uppnås i asylpolitiken med en bättre balans mellan kvalitativt och kvantitativt tänkande, mellan förklaring och förståelse samt mellan positivistisk och hermeneutisk lagtolkning.

Detta skulle innebära en förbättring för klienterna men även ett större hänsynstagande till personalen både inom asylpolitiken och inom mottagandet av asylsökande. Att satsa på långsiktiga lösningar i form av kunskaps- och kvalitetsutveckling vore en uppbygglig respons på den ovannämnda utmaningen.

Litteraturförteckning:

Alanen, Leena (2001) Childhood as a generational condition: Children's Daily Lives in a Central Finland Town. I Alanen, L & Mayall, B (red.) Conceptualizing child-adult relations. London: Falmer

Allwood, Carl Martin & Franzén, Elsie (red) (2000) Tvärkulturella möten. En grundbok för psykologer och socialarbetare. Natur och Kultur: Falkenberg

Andersson, Gunvor (2000) Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? I verket: Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) Socialt arbete. En grundbok. Natur och Kultur: Falkköping

Andersson, Gunvor & Hollander Anna. Om barns rätt och barns bästa, 58-100. I verket: Andersson, Gunvor mfl. (1996) Barnet i den sociala barnvården. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Liber:Stockholm

Anis, Merja (2006) Maahanmuuttajalapsen ja –nuoret lastensuojelun asiakkaina. I Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (red.): Lapsen ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus: Jyväskylä

Anis, Merja, (2005) Talking about culture in social work encounters. Immigrant families and child welfare in Finland. European Journal of Social Work 8 (1), 3-19

Ariés, Philippe (1982) Barndomens historia. Avesta

Ayotte, Wendy (2000) Separated Children Coming to Western Europe. Why they travel and how they arrive. Save the Children UK: London

Barnombudsmannen (2001) Barnets bästa – från vision till verklighet. Frizes:Stockholm

Barns egna asylskäl (2003) Rädda Barnen: Stockholm <http://se-web-01.rb.se/Shop/Archive/Documents/2932%20Barns%20egna%20asylsk%C3%A4l.pdf> 15.5.2006

Barns egna asylskäl - Uppföljande kartläggning(2005) Rädda Barnen och Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar: Stockholm <http://se-web-01.rb.se/Shop/Archive/Documents/3242-Barns%20egna%20asyl-webb.pdf> 15.5.2006

Bartnik, Jan (2005) Hvordan går det dem? En undersøgelse af unge flyktinges perspektiver på integration. <http://www.uledsagedeunge.dk/#> 2.5.2006

Bendler-Lindqvist, Monica (2004) Att möta de ensamkommande barnen. Rädda Barnen Sverige: Stockholm

<http://se-web-01.rb.se/Shop/StartPage/StartPage.aspx?menu=1&sectionId=820>

20.12.2005

Bendler-Lindqvist, Monica (2005) Vem tar ansvaret för de ensamkommande barnen?

En två-årig uppföljning av 17 ungdomars möte med Sverige. Rädda Barnen Sverige:

Stockholm [http://se-web-](http://se-web-01.rb.se/Shop/StartPage/StartPage.aspx?menu=1&sectionId=820)

[01.rb.se/Shop/StartPage/StartPage.aspx?menu=1&sectionId=820](http://se-web-01.rb.se/Shop/StartPage/StartPage.aspx?menu=1&sectionId=820) 20.12.2005

Bergmark; Åke&Lundström, Tommy(2001) Metoder i socialt arbete – vad är det? I

verket: Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune& Swärd, Hans (red.) Socialt arbete. En

grundbok. Natur och Kultur: Falkköping

Björnberg, Ulla (2005) Towards a child oriented and human European refugee policy.

CERGU (Centre for European Research at Gothenburg University). Nät-artikel. Se även

Göteborgs-Posten 11.9.2005

<http://www.cergu.gu.se/Article%20from%20GP.pdf>

Briskman, Linda & Cemlyn, Sarah (2005) Reclaiming humanity for asylum-seekers.

A social work response. International Social Work 48(6), 714-724.

Children Fist - Minors in the Asylum Process: A Training Programme for Officials

(2002) IOM: Helsinki

Committee on the Rights of the Child (2005) General Comments No.6

CRC/GC/2005/6. Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin.

<http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm> 16.11.2005

Coulshed, Veronica & Orme, Joan (1998) Social Work Practice. An introduction.

Third edition. British association of Social Workers. Palgrave: New York

Cullberg, Johan (2006) Kris och utveckling. Ny omarbetad utgåva. Natur och kultur:

Stockholm

Egli, E.A. & Shiota, N.K. & Ben-Porath, Y. S. & Butcher, J.N.(1991) Psychological

interventions. I verket Westermeyer, J. & Williams, C.L. & Nguyen, A.N.(eds) Mental

health services for refugees (DHHS Publication No. [ADM] 91-1824). Washington,

DC:U. S. Government Printing Office, 157-188

Elo-Kuru, Hannele (2003) Omahoitaja kaiken korjaa? Lastensuojelulaitoksen

lähikasvattajan työssä tarvittava ammatillinen osaaminen. Sosiaalityön Pro Gradu-

tutkielma. Turun yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos

- Enroos, Rosi** (2006) Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lastenpsykiatrian kanssa tehtävän yhteistyön rajapinnoilla. Pro Gradu-tutkielma. Tampere: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00820.pdf> 5.5.2006
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha** (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6.painos. Vastapaino: Jyväskylä
- Fook, Jan** (2005a) Kriittinen reflektio sosiaalityössä. Sosiaalialan menetelmien arviointi 2/2005. FinSoc- sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä. Stakes: Helsinki, 22-27
 Verkkojulkaisu. www.stakes.fi/finsoc 10.5.2006
- Fook, Jan** (2005b) Kriittisen reflektion perusteoriaa. Sosiaalialan menetelmien arviointi 1/2005. FinSoc- sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä. Stakes: Helsinki, 4-10
 Verkkojulkaisu. www.stakes.fi/finsoc 10.5.2006
- Fox-Harding, Lorraine** (1991) Perspectives in Child Care policy. London: Longman
- Freire, Paulo** (1972) Pedagogik för förtryckta. Stockholm: Gummersson
- Förklaring om god praxis** (2000) Ensamma flyktingbarn. Deklaration / Förklaring om god praxis. Rädda Barnen och UNHCR: Stockholm (översättning från engelskt original)
- Graham, Gay** (1995) The roles of the residential careworker. The Journal of the European Association of Training Centres for Socio-Educational Care Work, 127-154
- Granfelt, Riitta** (1993) Psykososiaalisia virtauksia. I verket Granfeldt, R. & Jokiranta, H. & Karvinen, S. mfl (1993) Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto: Helsinki
- Halldén, Gunilla** (2003) Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. Pedagogisk Forskning i Sverige 8(1-2), 12-23
- Halldin-Herrgård, Tua** (2004) Hur höra tyst kunskap? Utveckling av en metod för studier av tyst kunskap. Ekonomi och samhälle. Skrifter utgivna av Svenska handelshögskolan Nr 144: Helsingfors
- Hayes, Debra & Humpries, Beth (ed.)** (2004) Social Work, Immigration and Asylum. Debates, dilemmas and ethical issues for social work and social care practice. Jessica Kingsley Publishers: London and Philadelphia
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna** (2002) Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos E 13/2002. Helsinki
- Hjort, Haldis** (1988) Det oppsøkende arbeidets psykologi. Universitetsforlaget: Oslo
- Hollander, Anna** (2001) Omhändertagen – samhällets ansvar för utsatta barn och unga, Socionomen 1, 37-42,

Holma, Sharifa Päivi (1996) Interviews with young unaccompanied African Refugees. Rädga Barnen: Stockholm

Håndbok for kommunene om arbeid med enslige minderårige asylsøkere og flyktninger (2001) Barne- og Familiedepartementet: Oslo

Hänninen, Miia (2002) Network interviews with separated minors seeking asylum. I Children First – Minors in the asylum Process: A training programme for Officials. IOM: Helsinki, 130-133

Ihle, Ragnhild (2006) Social Work as Guide to Refugee Integration – from needs to individual planning programs. AMID (Akademiet for Migrationsstudier i Danmark) Working Paper Series 55/2006 http://www.amid.dk/pub/papers/AMID_55-2006_Ragnhild_Ihle.pdf 28.6.2006

Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated

Children(2004)International Committee of the Red Cross

<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/protect/opendoc.pdf?tbl=PROTECTION&id=4098b3172> 26.4.2006

Ingebrigtsen, Kirstin & Berger, Turid & Thorsen, Linda (2004) Rapport med tilråding om tisymsmodell for enslige mindreårige asylsøkere. Rapportnummer 30/04 Redd Barna: Oslo

James, A. Jenks, C. & Prout, A.(1998) Theorizing childhood. London: Polity

Jokinen, Juha (7.12.2004) Kriisityön kehittäminen huostaanotossa, Kartoitusta ja kehittämistarpeita (kehittämisosio työn alla, ilmestyy myöhemmin) Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämisohjelma. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/74efa068-e5b4-48c7-9286-e7e3df7d5dd3/Kriisity%C3%B6+huostaanotossa.pdf> 24.4.2006

Järvinen, Riitta (2004) Ammatillisen maahanmuuttotyön kulttuuri. Erilaisuus sosiaali- ja terveydenhuollon jäsenyksissä. Tampereen yliopisto: Tampere

Kalland, Mirjam(2002) Psychosocial development of the child – How to meet and interview traumatized children. I verket Children First – Minors in the asylum Process: A training programme for Officials. IOM: Helsinki, 39-42

Karppinen, S (2001)Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen-Arnkil, K. (red.): Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16: Saarijärvi, 14-20

- Karvinen- Niinikoski, Synnöve** (2005) Reflektiivisyys suomalaisessa sosiaalityössä. Sosiaalialan menetelmien arviointi 1/2005. FinSoc- sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä. Stakes: Helsinki, 11-14. www.stakes.fi/finsoc 10.6.2006
- Kitinoja, Manu** (2001) Koulukodit sijaishuollon osana. Teoksessa: Jahnukainen, Markku (red.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Juva: Lastensuojelukeskusliitto
- Kristal-Andersson, Binnie** (2002) Att förstå flyktingar, invandrare och deras barns – en psykologisk modell. Studentlitteratur: Lund
- Kortteinen, Matti** (1982) Lähiö. Otava: Helsinki
- Kvale, Steinar** (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund
- Kääriäinen, Aino** (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsingin Yliopisto: Helsinki
- Larsson-Bellander, Eva** (2000) Ensamma flyktingbarn. Deklaration / Förklaring om god praxis. Rädda Barnen och UNHCR: Stockholm
- Lindholm, E-L.** (1999) Ammatillinen kriisityö. Teoksessa Kriisi Elämän mahdollisuutena. Raportti Kriisikeskuksista. Suomen mielenterveysseura: Helsinki
- Luomanen, Jari & Räsänen, Pekka** (2000) Tietokoneavusteinen laadullinen analyysi ja QSR NVivo – ohjelmisto. Sosiologian tutkimuksia A 23. Sosiologian laitos. Digipaino: Turun Yliopisto
- Martiskainen, Taina** (2005) Hallituksen esitys laeiksi ulkomaalaislain ja ulkomaalaisrekisteristä annetun lain muuttamiseksi, lausunto sisäasianministeriölle. www.lskl.fi 11.11.2005
- Mikkola, Matti** (2004) Lastensuojelulain tausta. I Puonti, Annamajja; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (red.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi
- Mikkonen, Anna & Alitolppa-Niitamo, Anne** (2000) Unaccompanied Minor Migrants in the European Union The Example of Helsinki. Research Paper. Second Report in the Projekt MinorMig Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups. Arbeitshefte des Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung.
- Mikkonen, Anna** (2001) Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden pakolaisnuorten sosiaaliset verkostot, arki ja asuminen. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto: Sosiaalipsykologian laitos.
- Mikkonen, Anna ja työryhmä** (2002) Yksin Suomessa. Ilman huoltajaa tulleiden lasten asema kansainvälisten suositusten valossa. Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki

- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans** (2001) Vad är socialt arbete? I verket: Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) Socialt arbete. En grundbok. Natur och Kultur: Falkköping
- Mortensen, Elsbeth & Schiermacher, Inge** (2006) Fra historie til laerestycke. Nordiskt socialt arbeid 1, vol 26, 38-49
- Mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (sk. ensamkommande barn)** Ds 2004:54. Svenska utrikesdepartementet. Departementsserien.
<http://www.regeringen.se/sb/d/5174/a/36959> 21.1.2005
- Mottagande av ensamkommande barn** (2005) Regeringens proposition 2005/06:45
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/25/31/db8dc15e.pdf> 26.4.2006
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna** (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Selvityksiä. 2004:1
http://www.hel2.fi/sosv/julkaisu/selvitykset/2004/01_lastensuojelua.pdf 15.5.2006
- Norström, Eva** (2004) I väntan på asyl. Retorik och praktik i svensk flyktingpolitik. Boréa Bokförlag: Umeå
- Nyqvist, Leo** (2004) Kun mies hakee apua. Miesten kriisikeskuksien arviointi. VäliRaportti. Turun Yliopisto: Turku
- O'Hagan, Kiernan** (1986) Crisis intervention in social services. Macmillan : Basingstoke
- Osmundsen, Manuela R.** (2005) Inledning om UDIs arbeid med enslige mindreårige på erfaringskonferanse 23. november. Inledning till Erfaringskonferanse- Enslige mindreårige asylsökere och flyktinger 23-24-11-2005 i Oslo
<http://www.udi.no/templates/Uttalelse> 9.1.2006
- Parton, Nigel** (2000) Some thoughts on the relationship between theory and practice in and for social work. British journal of social work 30 (4), 449-463
- Paunio, Riitta-Leena** (2000) Havaintoja yksin tulleiden pakolaislasten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto. DNro 2822/2/99. Helsinki
- Payne, Malcolm** (2005) Modern social work theory. Third edition. London: Macmillan

- Potocky-Tripody, Miriam** (2002) Best practices for social work with refugees & Immigrants. Columbia University Press : New York
- Prout, Alan & James, Allison** (1990) A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. I: James, A & Prout A (red) Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood. London: Falmer Press
- Qvist, Leena-Maija** (2001) Ryhmäkotien ja perheryhmäkotien toiminnan sisältö ja tavoitteet. Työministeriö : Helsinki
- Ranta, Helena** (2002) Age Assessment of a child. I verket Children First – Minors in the asylum process: A training programme for officials. IOM: Helsinki, 49-52
- Raunio, Kyösti** (2004) Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus: Helsinki
- Rothstein, Bo** (2003) Sociala fällor och tillitens problem. SNS Förlag: Kristiansstad
- Suurla, Riitta** (2001) Helmiä kalastamassa. Avauksia tietämyksen hallintaan. Teknologian arviointeja. Loppuraportti. Eduskunnan kanslian julkaisu 1/2001
- Söderling, Ismo**(2005)Suomen väestökysymys ja maahanmuutto. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo och Fågel, Stina(red): Olemme muutaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto: Helsinki
- UNHCR Guidelines** on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum 1997 <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/openssl.pdf?tbl=PUBL&id=3d4f91cf4> 26.4.2006
- Urpola, Säde** (2000) Pakolaisuus on kuin syntyisi uudelleen – Vastaanottokeskus turvapaikanhakijan elämänhallinnan tukijana. Pro Gradu. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun Yliopisto.
- Yksin Suomessa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteutuminen.** Työryhmän ehdotukset koskien viranomaisten välistä tiedonkulkua ja alaikäisen vanhemman jäljittämistä. Sisäministeriön julkaisuja 3/ 2005. www.intermin.fi/julkaisut/0320005 9.2.2005
- Yliruka, Laura** (2000) Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. Sosiaalihuollon menetelmien arviointi FinSoc-projekti. Työpapereita 2/200. Stakes: Helsinki

Lagar, förordningar och resolutioner:

Barnskyddsförordning 1010/1983
 Barnskyddslag 683/1983
 Europeiska Unionens råd (1997) Resolutionen om underåriga medborgare i tredje land utan medföljande vuxen (97 /C 221/03)
 FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) från 1989
 FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna
 Förordning om främjandet av invandrares integration samt mottagande av asylsökande 511/1999
 Förvaltningslag 434/2003
 Genève-konventionen från 1951
 Grundlag 731/1999
 Lag om främjande av invandrares integration samt mottagande av asylsökande 493/1999
 Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (Klientlagen) 812/2000
 Migrationsverket, Ord och begrepp. www.migrationsverket.se 25.4.2006

Figurer och tabeller:

Tabell 1: Asylsökande minderåriga barn som sökt asyl i Finland utan medföljande legal vårdnadshavare under åren 1991-2005	sid. 29
Figur 1. Socialt arbete på flyktingförläggningen	sid. 38
Figur 2. Den tysta kunskapens cirkel	sid. 55
Figur 3. Begreppsschema: Mottagandets villkor	sid. 57
Figur 4. Ett första nätverk för det ensamkommande barnet då det nyss anlänt	sid. 74

Opublicerade källor och tidningsartiklar:

Arbetspapper för socialarbetarnas kvalitetsarbete (2001) Arbetsministeriets kvalitetsprojekt för flyktingförläggningarna
 Esbo stads interna rapport (2006) Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija-projekti.
 Raportti ajalla 1.10.2004 – 31.12.2005 / Sosiaalityöntekijä Seija Kojola
Gittrich, Thomas föreläsning i samband med Children First – seminarium i Warszawa, Polen 5.2.2001.
Himanen, Keijo (2005) Sisäministeriö ei luovuta. Kolumni. Helsingin Sanomat 14.12.2005
Karjalainen, Paula & Sikiö, Jaana m.fl (30.3.2001) Socialt arbete på flyktingförläggningen. Arbetsministeriets kvalitetsprojekt för flyktingförläggningarna.
Nyqvist, Leo föreläsning i Kvalitativa forskningsmetoder 3.10.2006. Turun Yliopisto.

Rajamäki, Kari (2005) Lapsen etu on keskeinen turvapaikkamenettelyssä. Helsingin Sanomat. Mieliopide 3.8.2005

Vuorio, Jorma (2006) Yksin turvapaikkaa hakevan lapsen etua on vaikea ratkaista. Helsingin Sanomat. Vieraskynä 25.2.2006